

Беларускі ліцэй у Гайнаўцы

Апрацавалі

Аляксандр Іванюк і Васіль Сакоўскі

Гайнаўка 2000

Liceum Białoruskie w Hajnówce

Opracowanie

Aleksander Iwaniuk i Bazyli Sakowski

Hajnówka 2000

Tłumaczenie na język polski Diana Dubko Jan Karczewski
Korekta Witalis Łuba

Sponsorzy wydania Rada Miejska w Hajnówce
Starostwo Powiatowe w Hajnówce

ISBN 83-903656-2-6

Wydawca Białoruskie Zrzeszenie Studentów i Liceum
Ogólnokształcące z DNJB w Hajnówce

Copyright © 2000 by Liceum Ogólnokształcące z DNJB w Hajnówce

Przygotowanie i druk SETPro (setpro@sitech.pl)

Na okładce: Liceum Ogólnokształcące, ul. Piłsudskiego 3, Hajnówka.
Wkładka do karty ewidencyjnej zabytków architektury i budownictwa.

Аляксандр Іванюк

Беларускі ліцэй у Гайнаўцы (гісторыя, падзеі, факты, людзі)

Уступ

У 1994 г. прыпала 50-я гадавіна існавання беларускага школьніцтва ў пасляваенны Польшчы. Значыць, мінула тады паўвека той дзейнасці беларусаў, якая з'яўлялася і будзе з'яўляцца адной з важнейшых умоў захавання нашых традыцый, развіцця культуры і роднай мовы, здабывання ведаў з нашай мінуўшчыны і павышэння нацыянальнай свядомасці. І хаця абуджэнне і фармаванне нацыянальнай свядомасці з'яўляецца працэсам складаным і працяглым, школа ў гэтым працэсе мела, мае і будзе мець калі не дамінуючу, то, напэўна, вельмі важную ролю. Зразумела, што каб школа магла паспяхова выконваць сваю ролю, трэба выкарыстаць усе магчымыя сродкі. Гэта адносіцца да кожнай асветнай сістэмы, а tym больш да школьніцтва нацыянальнай меншасці. Не заглыбляючыся ў акадэмічнай, разважанні аб месцы і ролі школы ў працэсе выхавання і развіцця нацыянальнай свядомасці, трэба падкрэсліць, што менавіта такім прынцыпам кіраваліся ўсе тыя ахвярныя і адданыя арганізатары і працаўнікі беларускага школьніцтва на Беласточчыне, якія з гэтым школьніцтвам былі звязаны і ў 1939-1941 гады, і ў часы нямецкай акупацыі, і ў пасляваенны ўжо перыяд. Значыць, разглядаючы пытанне беларускага школьніцтва пасля 1944 года, нельга не ўспомніць і аб тых прамежках часу, у якія беларускае школьніцтва выступала як важны элемент жыцця на Беласточчыне.

Стан школьніцтва ў Гайнаўцы ў даваенны час

У міжваенны перыяд у Гайнаўцы не было сярэдніх агульнаадукацыйных школ. Першая пачатковая школа адкрылася ў 1921/22 навучальным годзе. Змяшчалася яна ў драўляным будынку часоў першай сусветнай вайны, які захаваўся да нашага часу. Пасля вайны ў гэтым будынку доўгі час змяшчалася пошта, а зараз — аўтобусная станцыя. Будынак гэты не быў прыстасаваны да патрэб школы і таму неабходны быў новы школьні будынак. У 1934 г. на скрыжаванні вуліц Пілсудскага і З Мая была пабудавана новая школа-сямігодка імя Пілсудскага. Першымі дырэктарамі гэтай школы былі Караліна Бароў-

ская (1921-1926) і Антоні Забдыр (1926-1936). Пасля вайны тут знаходзіліся пачатковыя школы № 1 і № 5.

Паводле тагачасных дэмографічных даных, насельніцтва Гайнайкі ў міжваенны перыяд павялічвалася даволі хутка. Менавіта таму ў хуткім часе адкрываюцца дзве наступныя пачатковыя школы. Адна з іх для малодшых класаў у раёне „Пляцоўка” ў 1931 г. Хутка яна стала поўнай сямігодкай. Першым яе дырэктарам быў Шлесінгер, а ў 1932-1937 гг. школай кіраваў Юзэф Франчак. У 1938 г. на патрэбы гэтай школы быў аддадзены новы будынак, а абавязкі дырэктора прыняў Юзэф Хэнтнік. У той час гэтая школа лічылася школай № 3. У 1936 г. закончылася будаўніцтва трэцяй школы па вуліцы Пілсудскага, недалёка ад школы № 1. Гэта была школа № 2 імя Рыдза-Сміглага. Дырэктарам быў назначаны Антоні Забдыр, а на яго месца ў школу № 1 прыйшоў Мечыслаў Байбор. Менавіта з гэтым будынкам і звязваецца непасрэдна гісторыя беларускага школьніцтва ў Гайнайцы.

Беларускае школьніцтва ў Гайнайцы ў час савецкай улады (1939-1941)

Гаворачы пра беларускае школьніцтва ў Гайнайцы, нельга не ўспомніць той факт, што гэтае школьніцтва мела ўжо пэўныя традыцыі.

Менавіта ў 1939-1941 гг. на Беласточчыне існавала даволі шырокая сетка так званых поўных і няпоўных дзесяцігодак, у якіх беларуская мова была мовай навучання або выступала толькі як прадмет. Адносіцца гэта і да самой Гайнайкі. Па ўспамінах старэйшых жыхароў горада, стан школьніцтва ў той час у Гайнайцы быў наступны. Руская дзесяцігодка знаходзілася ў будынку сённяшняга Беларускага ліцэя. Беларуская дзесяцігодка была ў суседнім будынку (школа № 1). У школьнім будынку на „Пляцоўцы” знаходзілася таксама польская школа. Дырэктарам рускай дзесяцігодкі быў Мікалай Рудзько, беларускай — спачатку Мечыслаў Байбор, а пазней — Семянеўскі. Польскай школай на „Пляцоўцы” кіраваў Скокаў. Патрабуе выяснення наступны факт: найбольш шырока ў Гайнайцы быў прыняты погляд, што беларуская дзесяцігодка знаходзілася . ў будынку беларускага ліцэя, а руская — у будынку школы № 1. Такі погляд узнік на падставе механічнага спалучэння пэўных фактаў, а менавіта: калі ў гэтым будынку знаходзіцца ліцэй, то лагічным было думаць, што тут і была беларуская школа ў часы савецкай улады. Аднак на падставе інфармацыі Галіны Вілюк, якая ў той час сама была вучаніцай, а яе маці — Анастасія Буйноўская — настаўніцай рускай мовы ў рускай

дзесяцігодцы, вынікае бяспрэчна, што было зусім наадварот: у будынку беларускага ліцэя была руская дзесяцігодка, а ў будынку школы № 1 — беларуская.

Беларускае школьніцтва ў час німецкай акупацыі

22 чэрвеня 1941 г. гітлераўская Германія аб'явіла вайну Савецкаму Саюзу. Ужо 25 чэрвеня 1941 г. у Гайнайку ўвайшоў німецкі батальён пяхотнай дывізіі. Так пачалася німецкая акупацыя, якая ў Гайнайцы працягвалася звыш трох гадоў, г.зн. да дня вызвалення 17 ліпеня 1944 г. У час німецкай акупацыі ўсе школьнія будынкі былі заняты німецкім войскам. У 1941/42 г. у Гайнайцы не дзейнічала ніводная школа. Навучанне ў арганізаванай форме пачалося ў 1942/43 школьнім годзе. Ініцыятарамі арганізацыі беларускай школы ў Гайнайцы ў 1942 г. былі Надзея Мэльцэр, Таццяна Сафраненка і прадстаўнік Беларускага камітэта Федашчэнія. Менавіта гэтая ініцыятыўная група і паставіла пытанне аб арганізацыі беларускай школы ў горадзе перад німецкім бургамістрам. Німецкія ўлады хутка далі дазвол. Восенню 1942 г. арганізуецца першая група дзяцей. Кіраўніком першай школы стаў Сцяпан Тэлешэўскі (ураджэнец, пэўна, вёскі Трывежа).

У сувязі з тым, што ў будынку на Ліповай было мала месца, а вучняў прыбывала, школа перамяшчаецца ў прыватны быдынак сям'і Сокул (позней Мацюкі) на вуліцы Польнай (цяпер Грунвальдская). З дакументаў вынікае, што праз кароткі час дырэктарам назначаецца В. Бурак, які кіруе школай да канца 1942/43 школьнага года. З пачаткам 1943/44 школьнага года школай кіруе Васіль Бахар — арганізатар беларускай гімназіі і пачатковай школы ў Гайнайцы ў 1944 г. Афіцыйна школа называлася: Беларуская пачатковая школа ў Гайнайцы. Навучанне праходзіла на беларускай мове, а німецкая мова выкладалася толькі як прадмет. Пасля заканчэння школьнага года вучні атрымлівалі пасведчанне, першая старонка якога была напісана на німецкай мове, а другая — на беларускай. Школа праіснавала да чэрвеня 1944 года.

Беларускае школьніцтва ў пасляваенны перыяд

Гаворачы пра беларускае школьніцтва ў першыя пасляваенныя гады, трэба ведаць, што і гэты перыяд быў таксама даволі складаным і нялёгкім. Гэта час, калі працягваліся яшчэ ваенныя дзеянні. Летам 1944 г. былі вызвалены толькі ўсходнія рубяжы Польшчы. Зразумела,

што ў першыя месяцы пасля вызвалення не магло быць спраўнай адміністрацыі, не існавалі яшчэ дзяржаўныя органы ўлады. Дастатковая ўспомніць, што цэнтральны орган улады — Польскі камітэт нацыянальнага вызвалення — быў створаны 21 ліпеня 1944 г. У адпаведнасці з законамі ваеннага часу, улада на вызваленых землях знаходзілася ў руках ваенных савецкіх камандантаў. Лагічна тое, што арганізацыя грамадскага жыцця на вызваленай ад нямецкай акупацыі тэрыторыі была нялёткай. Нягледзячы, аднак, на складанасці часу і на розныя аб'ектыўныя і суб'ектыўныя цяжкасці і перашкоды, беларускае школьніцтва на Беласточчыне ў 1944 г. узнікла і арганізавалася даволі хутка. Найбольш пераканаўчым доказам гэтаму з'яўляюцца статыстычныя даныя. Паводле гэтых даных, ужо ў першым школьнім годзе (1944/45) на Беласточчыне існавала звыш 90 пачатковых школ і 3 сярэднія (у Беластоку, Бельску-Падляшскім і Гайнайцы). Сярод гэтых апошніх самай вялікай была школа ў Бельску-Падляшскім, бо апрача 4-гадовай гімназіі існаваў 2-гадовы ліцэй. Галоўнымі арганізатарамі беларускага школьніцтва ў Бельску пасля вайны былі Анатоль Тымінскі і Яраслаў Каstryцэвіч. Ужо ў першы год дзейнасці ў бельскай гімназіі і ліцэі вучылася каля 280 вучняў. Другой беларускай сярэдній школай была гімназія, вядомая пад называй беларуска-рускай гімназіі ў Беластоку. Яе арганізатарамі, паводле ўспамінаў Уладзіміра Юзвюка („Беларускі каляндар 1994 г.”), былі Дзмітрый Гаскевіч і Барыс Субоцін.

І ўрэшце, трэцяя беларуская школа была арганізавана ў Гайнайцы. Яна складалася з пачатковых класаў і трох класаў гімназіі.

Трэба звярнуць увагу і на той факт, што афіцыйная назва пачатковай школы была без слова „беларуская” і выглядала так: Публічная пачатковая школа № 2 у Гайнайцы. Такая назва даецца ва ўсіх дакументах таго часу. Аднак на справе школа мела абсолютна беларускі характар. Факты сведчаць, што калі гімназія дзейнічала толькі адзін школьні год (1944/45), то пачатковая школа праіснавала ў тым будынку аж да 1965 г. Пра тое, што настаўніцкі калектыў гэтай школы стойка змагаўся за яе нацыянальныя характеристары, сведчыць справа здача ад 26 лютага 1947 г. з візітацыі беларускіх школ у Бельскім павеце (Гайнайскага павета тады яшчэ не было), якую правёў візітатар Вл. Малевіч. Варта ўспомніць гэты ахвярны педагогічны калектыў. Вось поўны яго склад у 1946/47 школьнім годзе: Літвінчук Васіль, Антасюк Ціхан, Буйноўская Валяніціна, Сафраненка Таццяна, Антасюк Лідзія, Мэльцэр Надзея, Стульнюк Алляксандар, айцец М. Міцэвіч.

Важны і той факт, што школа не адчувала недахону вучняў. У 1946/47 шк. г. у сямі класах вучылася 265 вучняў, а гэта значыць, што на кожны клас прыпадала 38 вучняў.

Калі гаварыць пра гімназію, то яна прыняла афіцыйную назуву з прыметнікам „беларуская” — Беларуская дзяржаўная гімназія ў Гайнаўцы. Існуюць розныя версіі адносна кіраўніцтва гімназіі: адны выказваюць погляд, што дырэктарам быў В. Бахар, другія — што Ніна Нічыпарук. А вось што аўтару гэтага артыкула расказала Надзея Мэльцэр, тая самая, якая ў Гайнаўцы арганізавала беларускую школу ў час нямецкай акупацыі, а пасля вайны працавала настаўніцай у беларускай пачатковай школе. Інфармацыя ў пераказе выглядае так:

30 верасня 1944 г. Н. Мэльцэр святкавала свае імяніны. На гэту ўрачыстасць запрасіла настаўнікаў. Сярод іх былі Бахар, Нічыпарук, Сафраненка і іншыя. Раптам з рук Ніны Нічыпарук выпала люстэрка. Усе расццягнулі гэта як дрэнны знак. Аднак ніякіх выказванняў не было. Сустрэча працягвалася. Пад канец Н. Нічыпарук сказала: „Ну вось, у хуткім часе з цветкамі ўсе прыйдзеце да мяне”.

Па словах Н. Мэльцэр, гэта значыла, што наступная сяброўская сустрэча адбудзеца з нагоды афіцыйнага прызначэння Н. Нічыпару на пасаду дырэктара гімназіі. З іншых крыніц вядома, што, супраўды, 16 кастрычніка 1944 г. Нічыпарук выехала па службовых спраавах у Беласток і па дарозе загінула ў аўтамабільнай катастрофе.

З вышэйсказанага вынікае наступнае: у пачатку школьнага года (1944/45) дырэктарам пачатковай школы быў В. Бахар, а на пасаду дырэктара гімназіі была назначана Н. Нічыпарук. І фактычна яна выконвала гэтыя абязязкі, але да паловы кастрычніка не мела на гэта фармальнага дакумента. Пасля трагічнай смерці Н. Нічыпарук дырэктарам гімназіі становіцца В. Бахар, а пачатковай школай кіруе В. Літвінчук, пазней — дырэктар ліцэя (1949-1950).

Разглядаючы праблему беларускага школьніцтва ў пасляваенны перыяд, нельга не паставіць пытанне: чаму школьніцтва, якое ў 1944-1945 гадах так паспяхова арганізоўвалася, у наступных гадах (1946-1948) раптоўна пачало знікаць? Сярод розных прычын гэтай з'явы некаторыя лічаць, што знікла асноўная база ў выніку рэпатрыяцыі беларускага насельніцтва ў БССР; прайвілася малая зацікаўленасць з боку бацькоў; выступілі вялікія кадравыя цяжкасці; недахоп падручнікаў, дапаможнікаў і праграм.

Будзе праўдай, калі скажам, што ніводная з гэтых прычын не магла стаць аўктыўнай падставай ліквідацыі беларускага школьніцтва. Тлумачэнне, напрыклад, рэпатрыяцыі насельніцтва можна палічыць за наўясць па той простай прычыне, што карэнных бе-

ларусаў з Беласточчыны ў БССР выехала вельмі мала. І гэта ўладам было вядома.

Нельга не пагадзіцца і з тым, што не хапала падручнікаў, праграм. Гэта факт. Але ці магло гэта быць падставай для таго, каб беларускае школьніцтва знікла з сістэмы беластоцкай асветы? І ўрэшце, быццам бы не было зацікаўленасці з боку бацькоў. Абсалютная нелагічнасць. Значыць, у 1944 годзе, у найбольш цяжкі час, магло быць каля 90 беларускіх школ, а праз год ці два зацікаўленасць у іх знікла? Калі так, то якія ж сапраўдныя прычыны? Думаю, што стан беларускага школьніцтва залежаў ад палітычнай волі ўлад. Звернемся зноў да справаздачы візітатора Малейскага.

Прадстаўнік асветных улад не турбуеца з'явай заняпаду беларускага школьніцтва, але непакоіцца аб тым, што гэты заняпад праходзіць марудна. У канцы справаздачы знаходзім дзевяць ука занняў. У апошнім з іх сцвярджаецца, што размова з выкладчыкамі і бацькамі не матывавала мэтазгоднасці ўтрымання беларускай школы.

У такіх менавіта ўмовах адбываеца працэс ліквідацыі ў 1945 г. Беларускай дзяржаўной гімназіі ў Гайнаўцы, а год пазней — Беларускай гімназіі і ліцэя ў Бельску-Падляшскім.

Працэс ліквідацыі адносіўся і да пачатковых школ, але часта меў іншую форму. Напрыклад, Гайнаўская пачатковая школа існавала ўвесь час, але паступова траціла свой нацыянальны характар. Яшчэ ў 1946/47 школьнім годзе беларуская мова займала важнае месца ў праграме школы. Нават пратаколы пасяджэння педагогічнай рады пісаліся на беларускай мове. Але ўжо ў 1947/48 школьнім годзе беларуская мова не выступае нават як прадмет навучання. Новыя перыяд для беларускага школьніцтва пачынаеца з 1949 г. 1949/50 школьні год можна смела назваць пачаткам адраджэння гэтага школьніцтва на Беласточчыне. Сама праблема патрабуе аднак дакладнейшага аналізу. Можна меркаваць, што патрэбны імпульс ішоў ад цэнтральных палітычных улад. І сапраўды, вытокі гэтай новай палітыкі ў адносінах да нацыянальнага школьніцтва знаходзім у пастановах сакратарыята ЦК ПАРП ад 28 чэрвеня 1949 г. Гэтыя пастановы і сталі падставай для дзейнасці адміністрацыйных улад. І вынікаў не трэба было доўгачаканы Ужо ў канцы 1949/50 школьнага года працавала каля 50 беларускіх школ, а сярод іх дзве агульнааддукацыйныя (у Бельску і Гайнаўцы).

Такім чынам, 1 верасня 1949 г. пачынаеца гісторыя Беларускага ліцэя ў Гайнаўцы. Паколькі ліцэй спалучаеца з пачатковай школай, школе надаеца назва — Пачатковая школа і Агульнааддукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання ў Гайнаўцы. 29 жніўня 1965

г. адбылося нечарговае пасяджэнне педсавета школы з удзелам інспектара Міхала Сабешука, на якім была прынята пастанова аб аддзяленні пачатковай школы ад ліцэя. 1 верасня 1966 г. ліцэй прыме назву — Агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання ў Гайнаўцы.

Да 1963 г. ліцэй быў адной з найменшых сярэдніх школ у ваяводстве — усе класы былі адзіночнымі. Аднак ліцэй мацнёй арганізацыйна, паступова павышаўся ўзровень адукацыі настаўніцкіх кадраў, рос маральны і навуковы аўтарытэт ліцэя ў асяроддзі. У пачатку 60-х гадоў узрастаем зацікаўленасць ліцэем з боку бацькоў і вучняў. Каб забяспечыць новыя патрэбы, адкрываліся новыя класы. Ужо ў 1963/64 школьнім годзе ўсе класы былі падвоенымі. 1 верасня 1967 г. пачынаецца школьная рэформа. Яе сутнасць заключалася ў тым, што сярэдняе агульнаадукацыйнае школьніцтва засноўвалася на восьмікласнай пачатковай школе. Даўнейшыя класы 8, 9, 10, 11-ы становяцца ў ліцэях класамі I, II, III, IV. Менавіта з прычыны гэтых змен у 1969/70 школьнім годзе ліцэй не меў сваіх выпускнікоў, бо першая іх група па новай праграме пакінула ліцэй у 1971 годзе. Пералічваючы важнейшыя здарэнні з жыцця ліцэя, нельга не прыпомніць тое, што мела месца 19 красавіка 1964 г. У гэты дзень быў устаноўлены школьні сцяг. Ініцыятарам таго, каб Беларускі ліцэй у Гайнаўцы меў свой сцяг, быў вядомы на Беласточчыне грамадскі і гаспадарчы дзеяч Кастусь Майсеня, які ў той час з'яўляўся страшынёй Павятовага саюза Гмінных кааператываў „Сялянская самадапамога” ў Гайнаўцы.

Пры ўручэнні сцяга школе гаварылася: „Уручаючы гэты сцяг школьнай моладзі, выражаем надзею, што будзе ён не толькі вонкавым сімвалам школы, але таксама сімвалам добрай навукі і працы”.

І сапраўды сцяг стаў вялікай вартасцю школы, той каштоўнасцю, якая выражала школьні гонар і станоўча ўплывала на выхаваўчы працэс.

Сярод іншага варта звярнуць увагу на праблему вывучэння замежнай мовы. У праграме ліцэя замежная мова лічылася прадметам дадатковым. Зразумела, што ад гэтага найболыш пакутавалі вучні. Трэба было прыняць пастанову аб змене такога стану рэчаў. Намаганнямі школы ў 1986 годзе ўдалося здабыць для Гайнаўкі двух спецыялістаў па нямецкай мове: Васіля Дамброўскага і яго жонку Ягоду. Васіль Дамброўскі як выпускнік ліцэя распачаў працу, зразумела, у сваёй школе. У хуткім часе аказалася, што гэтыя змены быўлі не толькі патрэбнымі, але проста неабходнымі.

І ўрэшце, яшчэ адна заўвага. У 80-х гадах ліцэю ўдаецца пазбавіцца адной з важнейшых праблем — недахопу вучняў першых класаў. У гэты час наплыў кандыдатаў быў такі вялікі, што можна было не толькі выбраць найлепшых, але нават не ўсе маглі быць прыняты з тых, хто паспяхова здаў экзамены. Таму ў 1988 годзе замест двух першых класаў арганізуюцца трыв. Гэта быў наступны важны крок на шляху развіцця ліцэя і пераканаўчы аргументу неабходнасці новага будынка.

Кожная школа мае свае асаблівасці, свой характар, выпрацоўвае свае традыцыі, свой стыль працы і г.д. Калі гутарка вядзеца аб школьніцтве нацянальнай меншасці, то ўжо праз сам гэты факт школьніцтва набывае свае характэрныя рысы, свае прыкметы. Калі гаварыць пра Гайнаўскі ліцэй, варта звярнуць увагу хаця б на некаторыя з іх. Характэрным, напрыклад, было тое, што ад самага пачатку ліцэй быў той школай, у якую пераважна ішлі дзеці з бліжэйшых вёсак. Гэта для іх Беларускі ліцэй стаў першым і найважнейшым этапам на шляху да адукацыі і грамадской сталасці. Першыя практычныя вопыты з жыцця і працы ліцэя выразна паказвалі, што гэтая школа не будзе школай для дзяцей вышэйшай інтэлігенцыі, школай элітарнай, бо такой яна быць не можа. Яна перш за ўсё была школай для тых, хто яе лічыў сваёй школай. А што якраз беларусы-сяляне лічылі беларускія ліцэі сваімі, я пераканаўся асабіста. Калі ў 1950 годзе я закончыў пачатковую школу і трэба было падумаць аб далейшай навуцы, то мне бацька катэгарычна заяўіў: „Ёсьць у Бельску свая школа, і трэба туды ісці”. Так і адбылося. Думаю, што так было не толькі са мною, але з дзесяткамі і сотнямі іншых сялянскіх дзяцей, якія для далейшай вучобы выбіралі якраз „сваю школу” — беларускі ліцэй. З часам пачала павялічвацца колькасць вучняў з самай Гайнаўкі, пераважна з тых сем'яў, якія па розных прычынах пакінулі свае вёскі і становіліся, найчасцей, рабочымі або служачымі. Аднак з часам колькасная перавага вучняў сялянскага паходжання ў ліцэі змяншалася на карысць гарадскіх вучняў. Інакш справа выглядала ў інтэлігенцкім асяроддзі. Трэба адкрыта сказаць, што наплыў гэтай групы дзяцей быў вельмі малы. Выразны рост колькасці вучняў з інтэлігенцкай праслойкі пачынаецца пад канец 80-х гадоў. А вось прыкладны састаў вучняў паводле сацыяльнага паходжання:

Школьны год	Агульны лік вучняў	Рабочага паходжання	Сялянскага паходжання	Інтэлігенцыя	Іншыя
1975/76	268	116	126	14	12

1976/77	276	120	111	20	25
1979/80	265	98	112	37	18
1981/82	245	105	100	26	14
1982/83	222	98	91	29	4
1983/84	224	101	90	30	3
1987/88	247	89	98	48	12
1989/90	271	109	90	34	38
1990/91	273	95	84	54	40

Уесь час Гайнаўскі Беларускі ліцэй працаўваў у вельмі цяжкіх умовах. З усіх ліцэяў у нашым ваяводстве надалей Гайнаўскі беллішэй меў найгоршыя ўмовы. Гэта было адной з тых аб'ектыўных прыгчын, якія адмоўна ўпівалі на выхаваўчыя і дыдактычныя вынікі працы. Аднак дрэнныя ўмовы не маглі стаць перашкодай у намаганнях, каб ліцэй не апынуўся на апошнім месцы па выніках сваёй працы. Дзякуючы актыўнасці паасобных дырэктараў і ахвярнасці настаўнікаў ліцэй паступова рабіўся школай добра арганізаванай, падрыхтаванай да рэалізацыі ўсіх дыдактачна-выхаваўчых заданняў.

* * *

Успамінаючы аб пэўных харэктэрных асаблівасцях школы, нельга не прыгадаць той, якай амаль ніколі не выступае ў статыстычных даных, не адлюстроўваецца ў справаздачах. Тут маецца на ўвазе так званая атмасфера працы, спрыяльны клімат патрэбны ўсюды, але асабліва там, дзе важную ролю адыгрываюць міжчалавечыя адносіны. Школа як установа, уся дзейнасць якой накіравана на чалавека, і датычыць яго, асабліва патрабуе добра галяміту, добрай атмасфери. Думаю, што менавіта тут знаходзіцца ключ да адной з важнейшых проблем сучаснай школы: праблемы школьніх поспехаў або няўдач. З практыкі вядома, як цяжка збудаваць гэтую далікатную канструкцыю, і як лёгка можа яна быць парушана. Вядома таксама, што на добрую атмасферу працуець усе, аднак галоўнымі канструктарамі павінен быць дырэктар. Няма і не будзе гатовага рэцэпта па стварэнні ў школе спрыяльнай атмасферы. Думаю, аднак, што асноўнымі яе элементамі могуць быць: спрайная арганізацыя школьнага жыцця; высокі маральны аўтарытэт педагогаў; высокая культура ў штодзённых узаемаадносінах; разуменне факта, што школа існуе для вучняў, а не наадварот; талерантнасць; аб'ектыўнасць пры ацэнцы вучняў і іншых.

Цяжка сказаць, якія яшчэ элементы маглі выступаць у выхаваўча-дыдактычным працэсе, але факт, што на працягу свайго існавання

ліцэй стаў школай, якую вучні цанілі, шанавалі і ў асноўным любілі. Найлепшым доказам з'яўляецца ацэнка саміх вучняў. На працягу 1982-1990 гадоў сярод вучняў апошніх класаў я праводзіў апытанне праз анкету. Сярод розных пытанняў (праблем) былі і наступныя:

1. Калі б прыйшлося табе выбраць школу, ці выбраў(ла) бы зноў наш ліцэй?

2. Як ты адчуваў(ла) сябе ў школе як вучань ліцэя?

Вынікі былі наступныя: на 226 адказаў толькі 14 вучняў змянілі школу, але па той прычыне, што была б гэта школа іншага тыпу, не ліцэй. На другое пытанне адказы адмоўнага характару адносіліся да паасобных прадметаў, настаўнікаў, праблем, але наконт самай школы амаль усе адказы былі станоўчыя. Такія вынікі даюць падставу лічыць, што школа здолела здабыць прыхільнасць з боку вучняў. А гэта ўжо вельмі многа, бо выклікае ахвоту да працы, а добрая праца, у сваю чаргу, прыносіць добрыя вынікі.

* * *

А вось паказчыкі адносна накаторых галін працы ліцэя. У 1953 г. выходзіць першая група (18 асоб) выпускнікоў. У 1993 г. ліцэй закончыла ўжо 40 выпускнікоў. У 1953-1993 гадах школу закончыла 1950 вучняў.

Вельмі важнымі данымі аб працы кожнага ліцэя з'яўляюцца наступныя: колькасць вучняў, якія паспяхова здаюць выпускныя экзамены; узровень іх падрыхтоўкі; з якім поспехам выпускнікі здаюць уступныя экзамены ў вышэйшыя ўстановы.

Паспяховасць на экзаменах на атэстат сталасці наступная:

Школьны год	Агульны лік вучняў	Колькасць вучняў, якія здавалі экзамены	Колькасць вучняў, якія здалі экзамены
1973/74	59	52	43
1974/75	67	67	62
1975/76	60	60	59
1981/82	68	68	66
1982/83	54	49	43
1983/84	49	45	42
1986/87	56	54	54
1987/88	59	56	54
1988/89	58	55	54
1990/91	60	59	58
1991/92	79	77	77

Высокі працэент вучняў, якія паспяхова здавалі экзамены, выразна сведчыць аб добрай іх падрыхтоўцы.

Яшчэ больш аб'ектыўна гэтыя вынікі пацвярджаюцца на ўступных экзаменах у вышэйшыя навучальныя ўстановы. А вось табель, які ілюструе працэнтны паказчык тых выпускнікоў якія паспяхова здалі ўступныя экзамены.

1982/83	88%
1983/84	60%
1984/85	64%
1985/86	52%
1986/87	78%
1987/88	71%
1988/89	70%
1989/90	60%
1990/91	43%
1991/92	83%
1992/93	78%

Аб дыдактычных поспехах ліцэя не ў меншай ступені сведчыць таксама і сярэдняя ацэнка для ўсёй школы. Вядома, што ў такой сярэдняй школе, як ліцэй, не лёгка атрымаць сярэднюю ацэнку „чацвёрка” для асбнага вучня, а ўжо значна цяжэй, каб на такую ацэнку працаваў увесь клас. Значыць, калі агульная школьная сярэдняя ацэнка хістаецца ў граніцах 3,5 — 3,8, гэта сведчыць ужо аб нядрэнных выніках навучання. Вось пералік таких ацэнак на працягу апошніх трынаццаці гадоў.

Школьны год	Адзнака
1980/81	3,58
1981/82	3,60
1982/83	3,61
1983/84	3,65
1984/85	3,66
1985/86	3,67
1986/87	3,70
1987/88	3,74
1988/89	3,76
1989/90	3,77
1990/91	3,72
1991/92	3,66
1992/93	3,43

Вяртаючыся да проблемы далейшай адукацыі выпускнікоў ліцэя, варта звярнуць увагу на такі момант. Стала ўжо традыцыйай, што частка выпускнікоў ліцэя накіроўвалася на вучобу ў вышэйшыя навучальныя ўстановы ў розныя гарады былога Савецкага Саюза. Цікава прыгадаць, што першай, хто накіраваўся вучыцца ў Савецкі Саюз, была вучаніца першага выпуску (1953 г.) Марыя Пекач. Узнікала пэўная парадаксальная сітуацыя, а менавіта тое, што выпускнікі беларускага ліцэя ішлі вучыцца ў розныя гарады (Ленінград, Москва, Кіеў, Рыга, Львоў, Данецк) і амаль ніколі — у Беларусь. Аднак гэта не вынікала з волі школы ці саміх выпускнікоў — проста такая існавала сістэма. Змены наступілі ў 1990 г. Сутнасць гэтых змен заключалася ў наступным: па-першае, моладзь пачала накіроўвацца ў вышэйшыя навучальныя ўстановы Беларусі; па-другое, значна павялічылася колькасць месцаў; па-трэцяе, выпускнікі беларускіх ліцэяў у Польшчы не здаюць сёння ўступных экзаменаў.

Усё гэта прывяло да таго, што такой формай адукацыі пачалі цікавіцца і школа, і бацькі, і самі вучні. Аб гэтым найлепш сведчыць факт, што калі ў 1990 г. у Гродна і Мінск з Гайнаўскага ліцэя пайшло вучыцца 8 чалавек, то ў наступным — 14, а ў 1991/92-20.

Для паўнаты вобраза дыдактычных вынікаў варта прывесці даныя адносна так званай эфектыўнасці навучання, якая паказвае працэнт ад агульной колькасці вучняў, якія закончылі школу. Для прыкладу, працэнтныя паказчыкі гэтай эфектыўнасці за апошнія гады былі наступныя:

1988	90,7%
1989	93,7%
1990	98,5%
1991	95,2%
1992	93,4%
1993	93,7%

Мастацкі рух

Вобраз Гайнаўскага Беларускага ліцэя не быў бы поўны, калі б нічога не сказаць аб яшчэ адным вельмі характэрным баку яго дзеяніяў — аб вучнёўскім мастацкім руху. Да паловы 70-х гадоў мастацкае школьнай жыццё не мела планавага характару, не было паслядоўнай працы з вучнямі. Гэта вынікала з розных аб'ектыўных прычын. Адна з найважнейшых — у школе не было настаўніка з музычнай адукацыяй. Сітуацыя палепшилася ў 1973 г., калі заняткі па

музычным выхаванні пачала весці настаўніца Марыя Сцепанюк. Апрача ўрокаў праводзіліся таксама заняткі ў мастацкіх гуртках. Вынікаў не трэба было доўга чакаць. Ужо ў 1973/74 школьнім годзе арганізаваны быў вакальны дзяяўчы калектыв у складзе: Любa Секан, Надзея Казачук, Галіна Конах, Лідзя Раманюк, Ірэна Шыманюк і Ірэна Заброцкая. У хуткім часе гэты калектыв узбагаціў рэпертуар, удзельнічаў не толькі ва ўсіх школьніх урачыстасцях, але часта выступаў на розных пазашкольных культурна-асветных мерапрыемствах. У цэнтральным агледзе „Беларуская песня-74” заняў ён II месца. Гэта быў добры пачатак мастацкага руху сярод моладзі ліцэя. На базе гэтага руху ўзнікалі вакальныя і вакальна-музычныя калектывы, якія не толькі ўзбагачалі культурнае жыццё ў самай школе, але і жыццё ў асяроддзі. Важным было тое, што гэтыя калектывы паступова пашыралі свой рэпертуар, выпрацоўвалі свой стыль і набывалі нацыянальныя характеристары. У 1979/80 школьнім годзе ўзнікае другі вакальны калектыв — „Дзяяўчыя ноткі”. У склад гэтага калектыву ўваходзілі наступныя вучаніцы: Тамара Харытанюк, Аля Гаган, Эля Іванюк, Оля Карчэўская, Марыя Пятрышык і Барбара Вольская. Калектыв вылучаўся высокай музычнай культурай, цікавым рэпертуарам і адданасцю ў працы. Асаблівасць заслугі мае калектыв у папулярнай беларускай песні, удзельнічаў ва ўсіх аглядах, займаючы заўсёды першыя месцы.

У хуткім часе сама моладзь пачала адчуваць, што трэба пашырыць формы мастацкай дзейнасці, бо выключна вакальная форма не задаваліняла ўсіх вучняў. І таму па ініцыятыве саміх вучняў восенню 1979 г. ствараецца першы вакальна-інструментальны калектыв у складзе: Дзмітрый Ціханюк, Яўген Сачко, Янка Герасімюк. Да гэтай групы далучылася салістка — Мар'ёля Пшыходская, якая пазней стала славутай спявачкай не толькі на Беласточчыне, цудоўнай „дзяўчынай з гітарай”.

Духоўным апекуном інструментальных калектываў стаў адданы школе настаўнік Аляксей Харкевіч, а з музычнага боку дапамагаў Пётр Скепка — пазней кіраўнік вядомага калектыву „Дубіны”. У канцы 1980 г. узнікла праблема назвы існуючых калектываў. Была прыпушта пастанова, што справу вырашыць моладзь ўсёй школы. 12 студзеня 1981 г. адбыўся агульнашкольны плебісцыт, у выніку якога была прынята назва „Гайтон”. Асаблівасцю школьнага аматарскага мастацкага руху з'яўляецца тое, што адбываюцца частыя змены складу калектываў. Але сур'ёзны падыход школы да гэтай праблемы і даволі вялікая зацікаўленасць з боку вучняў дазвалялі захаваць паслядоўнасць у працы і дзейнасці на гэтай ніве. І калі ў 1982 г. распаўся ва-

кальны калектыў „Дзяячыя ноткі”, то яго месца заняў наступны ў складзе: Ганна Іванюк, Міраслава Казімерчык, Ганна Герман, Міраслава Раманюк, Галіна Грушэўская, Ганна Кот.

Падобнае адбылося і з музычнай групай. У 1981 г. удзельнікі інструментальнага калектыву закончылі школу. Узнікла пытанне — што далей? І вось малодшая за іх на два гады Мар'ёля Пшыходская прапанавала арганізацію другі калектыў. Ужо ў верасні 1981 г. пад яе кіраўніцтвам паўстае цудоўны калектыў „Гайтон-2”. Арыгінальнасць яго заключалася ў тым, што ў яго састаў уваходзілі выключна дзяўчата. Напэўна, дзяякуючы М. Пшыходской і сімпатычным яе сябровым-аднакласнікам, калектыў гэты стаў найслáунейшым у гісторыі школы. Быў ён настолькі вядомы і папулярны ў асяроддзі, што амаль ніводная важная ўрачыстасць у Гайнаўцы не праходзіла без удзелу слáуных дзяўчат з беларускага ліцэя.

У аглядзе „Беларуская песня-82” у Беластоку ў катэгорыі вакальна-інструментальных калектываў „Гайтон-2” заняў I месца, і што не менш важна — атрымаў прызнанне і вялікую сімпатыю з боку публікі. Заслугай гэтай мастацкай групы было і тое, што ў сваім рэпертуары яна шырока выкарыстоўвала фальклорныя песні, сярод якіх былі не толькі беларускія, але ўкраінскія, рускія і польскія. Ацанілі гэта арганізатары фестывалю ўкраінскай песні ў Гданьску, якія запрасілі да сябе калектыў з Гайнаўскага белліцэя. Канцэрт вучаніц з групы „Гайтон-2” быў ацэнены вельмі высока. Такім чынам „Гайтон-2” славіў свой ліцэй, папулярызаваў беларускую песню не толькі на Гайнаўшчыне і Беласточчыне, але і за іх межамі. Сваю плённую працу калектыў закончыў канцэртам у дзень урачыстага развітання з выпускнікамі ў чэрвені 1983 г.

Пра гэты дзяячы калектыў у мяне ёсць асабісты ўспамін. У сваім рэпертуары калектыў меў цудоўную песню „Тамара”, якая мне вельмі падабалася. Так здаралася, што, калі я прысутнічаў на канцэртах, Мар'ёля зайсёды выконвала „Тамару”, а я адчуваў, што песня гучала для мяне. Гэта было прыемна.

Спартыўнае выхаванне

З дыдактычна-выхаваўчага пункту гледжання спорт з'яўляецца важным выхаваўчым сродкам школьнай моладзі. Зыходзячы з такога прынцыпу, дырэктрыя ліцэя, настаўніцкі калектыў, а перш за ўсё настаўнікі фізкультуры імкнуліся да таго, каб гэтая галіна школьнага жыцця займала належнае месца. Можна сказаць, што спартыўным поспехі моладзі Гайнаўскага белліцэя з'яўляюцца красамоўным

прыкладам таго, што вынікі працы не заўсёды залежаць ад умоў, у якіх гэтая праца выконваецца. Як ужо гаварылася, ліцэй працаваў у цяжкіх умовах, але гэтыя цяжкасці ячэ больш востра адчуваўся пры рэалізацыі розных мерапрыемстваў. Нягледзячы, аднак, на гэта, ахвярная праца школы прыносіла пажаданыя вынікі. Гісторыя спартыўнага жыцця ліцэя непарыўна звязана з асобай настаўніка Мікалая Врублеўскага. Арганізацыйны формай спартыўнага жыцця школьнай моладзі з'яўляўся школьны спартыўны гуртак. Структура гэта мела масавы харектар. Прыкладна ў 60-х гадах яна згуртоўвала амаль адну трэцюю частку ўсёй моладзі. Масавы ўдзел вучняў у спартыўным жыцці спрыяў таму, што можна было планаваць розныя формы працы, а найважнейшая — весці падрыхтоўку па розных відах спорту. Дзякуючы гэтаму моладзь ліцэя ўдзельнічала ва ўсіх школьных, міжшкольных, раённых і ваяводскіх спаборніцтвах і заўсёды з добрымі вынікамі. За добрыя вынікі ў спорце, за добрыя паводзіны ў час спаборніцтваў асобныя вучні ліцэя, спартыўныя каманды атрымалі сотню дыпломаў, вялікую колькасць пахвальных лістоў, монога ўзнагарод, дзесяткі цэнных кубкаў.

Найбольшы ўклад у гэты набытак унеслі дзяўчыя каманды валейбалістак. Гэта валейбалісткі з Беларускага Гайнаўскага ліцэя ўвесь час былі адной з лепшых каманд у Беластоцкім ваяводстве, а часта былі найлепшымі і ўдзельнічалі ў спаборніцтвах на першынство Польшчы. Так, напрыклад, было ў 1966/67 школьнім годзе, калі валейбалісткі ліцэя заваявалі III месца ў Беластоцкай акрузе, а ў 1970/71 школьнім годзе таксама II месца ў Любліне. Ва ўсіх спаборніцтвах на першынство ваяводства або акругі, дзякуючы валейбалісткам, Беларускі Гайнаўскі ліцэй найчасцей быў на першым або другім месцы. Такія вынікі давалі вялікае задавальненне настаўнікам, вучням і прыносілі папулярнасць і славу ўсёй школе.

Кадры

Гаворачы аб выніках працы і дзейнасці ліцэя, прыводзячы розныя прыклады дыдактычна-выхаваўчых дасягненняў, трэба памятаць, што ўсе гэтыя дасягненні — праца канкрэтных людзей. Тому неабходна адвесці і гэтому пытанню крыху месца. Зразумела, што гэта не будзе поўная інфармацыя аб месцы і ролі асобных дырэктараў ліцэя, настаўнікаў і класных кіраўнікоў. Ёсць факты, што кожны дырэктар, кожны настаўнік у меншай ці большай ступені ўнёс свой уклад у гісторыю ліцэя, пакінуў у гэтай гісторыі свой след. Аднак

перед кожным аўтарам заўсёды паўстае праблема адбору матэрыялу і выбару фактаў. На такой аснове і будзе гэтая частка артыкула.

Дырэктарамі гімназіі, а пазней ліцэя былі:

1. Ніна Нічыпарук (гімназіі) — да 15.10.1944 г
2. Васіль Бахар (гімназіі) — 1944-1945 г.
3. У 1946-1948 гадах беларуская школа не існавала.
4. Васіль Літвінчук — 1949-1950.
5. Сяргей Сарока — 1950-1957.
6. Анастасія Трапак — 1957-1968.
7. Аляксандар Іванюк — 1968-1971.
8. Уладзімір Сцепанюк — 1971-1981.
9. Васіль Базылюк — ад 1.03.1972 да 31.08.1972.
10. Аляксандар Іванюк — 1981-1991
11. Васіль Дамбровскі — 1991-1992.
12. Яўген Сачко — ад 1992.

Пра лёс Ніны Нічыпарук ужо гаварылася. Пасля яе трагічнай смерці дырэктарам беларускай гімназіі стаў Васіль Бахар. Звестак аб ім захавалася вельмі мала. Вядома, што паходзіў ён з Навагрудчыны, што яшчэ да другой сусветнай вайны закончыў у Навагрудку беларускую гімназію. У час нямецкай акупацыі, у 1944/45 школьнім годзе, з'яўляўся кіраўніком беларускай пачатковай школы ў Гайнайцы. Пасля вызвалення Беласточчыны з вялікай энергіяй і энтузіязмам уключачаецца ў арганізацыю беларускага школьніцтва ў Гайнайцы. Беларускай гімназіі кіруе толькі адзін год. Летам 1945 г. быў арыштаваны і вывезены ў лагер на тэрыторыі Савецкага Саюза. Па некаторых крыніцах, асноўнай прычынай арышту быў сам факт, што працаваў настаўнікам у час нямецкай акупацыі.

Добрай памяці заслугоўвае таксама першы дырэктар ліцэя Васіль Літвінчук. Вядома, што ў час нямецкай акупацыі ён прымаў актыўны ўдзел у арганізацыі беларускай пачатковай школы ў Варшаве. Гэтая выключальная ў тых часах школа распачала сваю працу з 1 верасня 1942 года і праіснавала 2 школьнія гады. Менавіта ў гэтай школе і працаваў В. Літвінчук. Летам 1944 г. разам з настаўніцай Людмілай Панько яны прыбываюць на Беласточчыну і затрымліваюцца ў Гайнайцы. У вызваленай ад нямецкай акупацыі Гайнайцы разам з мясцовымі педагогамі і актыўістамі Літвінчук пачынае працаваць над арганізацыяй беларускага школьніцтва.

Не ўдалося высветліць, ці быў знаёмы Літвінчук да 1944 г. з В. Бахарам. Вядома, аднак, што гэтыя вопытныя педагогі і арганізаторы гарманічна супрацоўнічалі на ніве арганізацыі беларускага школьніцтва ў Гайнайцы. Такая школа ўзнікла і ў 1944-1949 гг. В. Літвінчук

быў кіраўніком пачатковай школы, а ў 1949/50 школьным годзе — першым дырэктарам ліцэя. Пазней ён пераехаў у Беласток, дзе доўгі час працаваў кіраўніком Клуба міжнароднай прэсы і кніжкі. Многія яго помніць як актыўнага дзеяча Беларускага грамадска-культурнага таварыства. Памёр ён у 1969 г.

У гісторыі ліцэя добры след пакінуў наступны яго дырэктар Сяргей Сарока. Кіраваць ліцэем прыйшлося яму даволі доўгі час. Гэты перыяд быў яшчэ тым уступным этапам, на якім Гайнаўскі белліцэй фарміраваў свае кадры, выпрацоўваў свой характар, сваё аблічча. Ацэнъваючы ў такім кантэксце працу дырэктара Сарокі, трэба ацаніць яе станоўча. Для ліцэя меў значэнне той факт, што яго дырэктар з'яўляўся паслом Сейма, а С. Сарока быў ім як прадстаўнік Гайнаўшчыны. У 1985 г. С. Сарока быў ганаровым госцем на I з'ездзе выпускнікоў ліцэя.

Да групы педагогаў, якія не паходзілі з Беласточчыны, належыць і Анастасія Трапак. Нарадзілася яна 7 чэрвеня 1919 г. у Клецку. Бацька — Васіль Бараноўскі — быў настаўнікам гімназіі ў Кобрыне. У Кобрынскай гімназіі і вучылася яго дачка Анастасія Бараноўская. У 1937-1939 гадах была студэнткай Віленскага юніверсітэта. Закончыць юніверсітэт не змагла, бо пачалася вайна. У 1939-1941 гадах працавала настаўніцай у савецкай дзесяцігодцы ў Кобрыне. У 1943 г. разам з сям'ёй была вывезена на прымусовую працу ў Германію і працавала на аўтамабільным заводзе. У лютым 1945 г. за спробу ўцёкаў была выслана ў канцлагер на тэрыторыі Аўстрыі. З Нямеччыны вяртаецца яна ў 1948 г. і ў гэтым самым годзе пачынае працаўца ў пачатковай школе ў вёсцы Канюкі. У 1949-1950 гадах працуе ў Мілейчычах. 1 верасня 1951 г. распачынае працу ў Беларускім ліцэі ў Бельску-Падляшскім, а ў 1958-1968 гадах кіруе Беларускім ліцэем у Гайнаўцы. У 1968 г. па ўласнай просьбe была звольнена з пасады дырэктара і працавала ў школьнай бібліятэцы. У 1975 г. выйшла на пенсію. Памерла ў 1992 годзе.

Важны этап у гісторыі ліцэя — дзесяцігоддзе 1971-1981, калі дырэктарам быў Уладзімір Сцепанюк. У гэты час было праведзена такое важнае для школы мерапрыемства, як капітальны рамонт. У выніку яго значна падешыліся ўмовы працы і змяніўся эстэтычны выгляд усёй школы. Апрача гэтага, працягвалася праца па арганізацыі прадметных кабінетаў, адбывалася тэхнічнае іх абсталяванне і ўзбагачэнне дыдактычнымі сродкамі і навуковымі дапаможнікамі. Увагі заслугоўвае і той факт, што ў гэты час кіраўніцтва школы зрабіла многа намаганняў па арганізацыі працы школьнай бібліятэкі. Бібліятэка становіцца важным элементам у дыдактычна-навуковай і

выхаваўчай працы школы. У сямідзесятых гады значна пашыраюцца формы працы з вучнямі ў розных прадметных гуртках. Вучні ліцэя пачалі ўдзельнічаць у прадметных конкурсах і алімпіядах, і часта з вельмі добрымі вынікамі. Да станоўчых прыкмет гэтага часу трэба аднесці і стабільнасць настаўніцкіх кадраў.

Надзвычай плённым і багатым у гісторыі ліцэя было наступнае дзесяцігоддзе (1981-1991). Аднак паколькі ў гэты перыяд давялося мне асабіста кіраваць школай, то звычайная сціпасць не дазваляе мне даваць якую-небудзь ацэнку гэтай працы. Думаю, што такую ацэнку зробіць нехта іншы.

* * *

Не трэба даказваць, што дырэктар адыгрывае вядучую ролю ў працы і жыцці школы. Але праўдай з'яўляецца і тое, што ў штодзённай дыдактычна-выхаваўчай працы з вучнямі дамінуючым элеменцам з'яўляецца настаўнік. І таму варта, хаця б для памяці, сказаць некалькі слоў пра настаўнікаў. Зразумела, што сярод усіх настаўнікаў, якія працавалі ў ліцэі, былі розныя: адны з іх унеслі вялікі ўклад, былі моцна звязаны з гэтай школай эмацыянальна, другія — працавалі кароткі час і, быць можа, у меншай ступені ліцэй лічылі блізкім свайму сэрцу. Тым не менш кожны з іх пакінуў у гісторыі ліцэя свой след і тым самым заслугоўвае памяці.

А вось спіс настаўнікаў, якія гарцавалі ў пачатку 1950-х гадоў:

1. Сяргей Сарока — дырэктар
2. Васіль Дзун — біялогія
3. Таццяна Сафраненка — беларуская мова
4. Яніна Суйкоўская — польская мова
5. Эліза Кшэўская — руская і нямецкая мовы
6. Юры Голуб — фізіка і хімія
7. Мечыслаў Зярко, намеснік дырэктара — польская мова
8. Міхал Урублеўскі — гісторыя
9. Чэслаяў Дабрэнька — гісторыя і лацінская мова
10. Збігнеў Куркоўскі — геаграфія
11. Эдмунд Радзівановіч — фізкультура
12. Антоні Свёндэр — хімія
13. Гэнрык Кульчакевіч — фізкультура
14. Ірэна Мазуркевіч — геаграфія
15. Яўген Занкевіч — матэматыка
16. Параскева Грэчка (пазней Рушук) — матэматыка.

Сярод настаўнікаў асаблівай увагі заслугоўвае Эліза Кшэўская. Нарадзілася яна 26 чэрвеня 1898 года ў Рызе (Латвія). Бацька — Ян

Рэндар — быў латышом а маці — Ганна — немкай. Па веравызнанні сям'я была пратэстанцкай. У 1914 г. закончыла ў Рызе тры класы рускай жаночай гімназіі, а ў 1915-м — адзін клас з педагогічнай падрыхтоўкай з правам працаўца настаўніцай у чыгуначнай школе ў Рызе. У гэты час выходзіць замуж за паляка і ў 1921 г. прыезжаете ў Польшчу. У наступным годзе пачынае працу ў лясніцтве ў Белавежы. У 1924-1939 гадах жыве і працуе ў Гайнаўцы, але не настаўніцай. Да настаўніцкай працы вяртаецца ў час савецкай улады і два школьнія гады (1939/40 і 1940/41) працуе настаўніцай у рускай дзесяцігоды. У час нямецкай акупацыі працуе ў польскай сярэдняй школе настаўніцай нямецкай мовы. Пасля вайны ў 1944 г. працягвае сваю настаўніцкую працу ў беларускай пачатковай школе. І менавіта з беларускім школьніцтвам Эліза Кшэўская моцна звязала свой прафесіянальны шлях. У 1945 г. яна была арыштавана і вывезена ў глыб Савецкага Союза. Пра гэты перыяд яе жыцця няма ніякіх звестак. У канцы саракавых гадоў вярнулася ў Гайнаўку і ў 1950 годзе пачала працаўца настаўніцай у Беларускім ліцэі.

Да гэтых біографічных факатаў варта далучыць словаў-ўспаміны заслужанага настаўніка беларускай мовы і літаратуры Васіля Сакоўскага: „Вельмі па-добра му ўспамінаеца настаўніца рускай і нямецкай моў Эліза Кшэўская. Настаўнікі і вучні памятаюць яе як старэнкую, і вельмі старэнкую, але з маладой душой. Яна заўсёды была вясёлай, мілай, культурнай, гатовай дапамагаць іншым...

У яе было цвёрдае правіла — заўсёды бараніць вучня, даваць шанц нават тым, якія гэтага не заслужылі”.

І ў заключэнне аб настаўніках. Хачу пералічыць тых, з якімі мне прыйшлося працаўца на 1981-1991 гадах:

1. Васіль Сакоўскі
2. Аляксей Сельвясяк
3. Параскева Рушук
4. Янка Пертурчук
5. Аляксей Харкевіч
6. Зінаіда Петручук
7. Анатоль Скепка
8. Мікалай Урублеўскі
9. Марыя Сцепанюк
10. Яўгенія Буйноўская
11. Уладзімір Рушук
12. Ірэна Заброцкая
13. Васіль Базылюк
14. Васіль Дамброўскі (з 1986 г.).

Гэта быў калектыў з высокай прафесійнай падрыхтоўкай, з вялікім педагогічным вопытам. Дзякуючы самаахвярнай працы гэтых настаўнікаў ліцэй здолеў стаць добра арганізаванай школай, карыстацца ў асяроддзі высокім даверам і аўтарытэтам.

Адвечная мара становіща рэальнасцю

Марай беларускага асяроддзя была пабудова новага ліцэя ў Гайнайцы. Ідэя гэта ўзнікла ўжо ў канцы 1950-х гадоў. Яе ініцыятарамі былі Кастусь Майсеня, Мікалай Суліма і Кастусь Грыц — прадстаўнікі бацькоўскага камітета пры ліцэі. Паводле слоў К. Майсені, Цэнтральны саюз кааператыву „Сялянская самадапамога” ў Варшаве абяцаў нават дапамагчы фінансава. Аднак тагачасныя ўлады Гайнайкі баяліся беларускасці як чорт крыжа. З інфармацыі М. Сулімы вынікае, што вельмі непрыхільна да гэтай справы ставіўся тагачасны сакратар партыі. Трэба шчыра сказаць, што не было таксама падтрымкі і з боку тагачаснага кіраўніцтва школы. Усё гэта разам прывяло да таго, што ідэя пабудовы новай школы на доўгі час засталася толькі ў мірэ. Да справы трэба было вярнуцца. Адбылося гэта ў пачатку вясны 1959 года. Гэта быў час вялікіх перамен. Значыць, трэба было дзеянічаць у зменлівых умовах грамадскага жыцця. Да новых умоў неабходна было прыстасаваць і свае формы дзеяння. З боку школы былі прыняты пэўныя прынцыпы:

— па-першае, давесці да мясцовых беларусаў, а перш за ўсё да ўлад, саму ідэю будаўніцтва;

— па-другое, пераканаць усіх у неабходнасці ажыццяўлення гэтай ідэі;

— па-трэцяе, рознымі сродкамі і формамі папулярызаваць ідэю і знаходзіць як мага больш прыхільнікаў яе;

— па- чацвёртае, стварыць грамадскі камітэт па будаўніцтве;

— па-пятае, грамадскім чынам збіраць фінансавыя сродкі.

Такі быў фармальны пачатак, а потым узнікалі шматлікія клопаты і розныя перашкоды. Аднак і гэты этап закончыўся перамогай. Значыць, адвечная мара стала рэчаіснасцю. Вось гэтая рэчаіснасць — цудоўны школьні будынак на патрэбы Беларускага агульнаадукатыўнага ліцэя ў Гайнайцы. Трэба было чакаць амаль 50 гадоў. Але было вартага!

У гэтых змаганнях школа не была адзінкай. Пашыралася кола зацікаўленых проблемай, расло ў свядомасці многіх перакананне аб патрэбнасці справы, прыходзіла і дапамога. Думаю, што сённяшні наш артыкул з'яўляецца добрай формай, каб выразіць шчырую

падзяку ўсім тым, хто прайўляў добрую волю і аказваў дапамогу ў будаўніцтве ліцэя. Перш за ўсё хацеў бы я слова падзякі скіраваць да тых настаўнікаў ліцэя, які на працягу 10 гадоў жылі гэтай справай. Асобая падзяка — настаўнікам Анатолю Скепку і Зінаідзе Петручук.

Вялікую прыхільнасць да справы выказалі Янка Сухадола і Ядвіга Патэюк з Гайнаўкі. Слоў падзякі заслугоўвае Беларускае таварыства, а таксама Аляксандр Баршчэўскі, які ўдзельнічаў у важных размовах у Міністрэрстве асветы. Ад свайго імя, ад імя ліцэя дзякую беларусам з Амерыкі, а асабліва калектыву „Васілёк”.

(*Беларускі каляндар 1995,
Мінск 1995, стр. 97-119*)

Васіль Сакоўскі

50-годдзе Гайнаўскага беларускага ліцэя (1949-1999)

На гэтых радках закончыў пісаць гісторыю Гайнаўскага Беларускага ліцэя Аляксандр Іванюк. Хацеў і далей яе прадоўжыць, але, на вялікі жаль, не зможа ўжо. У 1998 годзе раптоўна і неспадзянавана смерць забрала яго, асіраціўшы сям'ю і нашу беларускую грамадскасць. Страта гэта вялікая і непапраўная, бо чалавекам ён быў не абы-якім. Быў ён добрым сынам, добрым братам, мужам, бацькам, дзедам і чалавекам. Быў таксама добрым беларусам і хрысціянінам.

Значны след аставіў ён і ў Гайнаўскім белліцэ. Аддаў ён гэтаму ліцэю 23 гады свайго плённага жыцця, трывнацаць з якіх быў дырэкторам, добрым дырэкторам. Ён дбаў пра школу, вучня і настаўніка. Кіраваў школай не закулісна, а адкрыта і калектыўна. Нават у канфліктных справах ён не ўмеў ці не хацеў трymаць крыгуду на нікога, а стараўся ўсё ўладзіць мірным цывілізаваным способам. Вялікім яго педагогічным талентам былі любоў і пашана да моладзі ды партнёрскае іх трактаванне. Важнай рысай яго характару было і тое, што быў ён вясёлым, жыццерадасным чалавекам і гэтая яго вясёласць і аптымізм праста перадавалася іншым.

Варта тут моцна падкрэсліць таксама, што Аляксандр Іванюк з надзвычайнай павагай ставіўся да роднай мовы, традыцый, культуры. Такой пашаны і павагі патрабаваў і ад іншых. Менавіта таму, нягледзячы на тое, што навучанне ў нашых школах вялося ў асноўным на польскай мове і штораз больш прыходзіла ў ліцэй польскамоўнай моладзі, у сценах Гайнаўскага белліцэя панаваў беларускі дух і беларускасцю пахла. Такая тэндэнцыя прадаўжаецца і далей — у многіх нашых вучняў беларушчына праста становіцца модай, стылем.

У 1991 годзе Аляксандр Іванюк адышоў на пенсію. У тым большеменш часе адышло на пенсію яшчэ чалавек дзесяць ліцэйскіх настаўнікаў. І менавіта на гэты час, пачатак 90-х гадоў, прыпадае завяршэнне пэўнага этапу ў жыцці Гайнаўскага Беларускага ліцэя. І не дзіва. Школа — гэта такі далікатны арганізм, у якім змена нават аднаго настаўніка ўжо відочна. А што казаць, калі адышло аж дзесяць настаўнікаў з дырэкторам. Адышлі педагогі з яшчэ традыцыйнай педагогічнай падрыхтоўкай, выхаваннем і способам мыслення. Значыць, яны былі і добра падрыхтаванымі, і працавітымі, і саліднымі настаўнікамі, але прывучаныя да таго, што „начальство лучше знает”.

Бо, калі хто з іх і прабаваў у свой час не згадзіцца з гэтым, то хуценька пераканалі яго, што ўсё ж такі не ён, а начальства мае рацыю. Адным словам гэтае настаўніцкае пакаленне мела яшчэ моцна закадаванае, што выхіляцца па-за агульнапрынятых нормы нельга або не варта...

Адышоўшага дырэктара і настаўнікаў замянілі новыя, маладыя і ў асноўным ліцэйскія ж выпускнікі. Розніця між сабою гэтыя два настаўніцкія пакаленні не толькі ўзростам, але ў асноўным спосабам мыслення. Маладыя, як гэта маладыя, былі смялейшыя, баявейшыя, скорыя да розных навінак, змен і эксперыментаў. Адважна ламалі таксама нарослыя гадамі каноны і стэрэатыпы, з рознымі, канешнне, вынікамі. Быў гэта, зрэшты, і вельмі спрыяльны час такім зменам і ламанню актуальных канонаў. І не толькі ў школьніцтве, але ва ўсіх галінах нашага жыцця наступалі тады вялікія змены. Татальнна змянялася ўсё старое, сацыялістычнае, а ўводзілася новае, абы толькі іншае ад сацыялістычнага. Такія змены сталі проста нормай і модай. Але ненадоўга...

Ці больш карысці для навучальнага працэсу прыносіў стыль працы старога ці маладога пакалення і на чытім баку было больш маіх сімпатый, я дасюль не ведаю. Я заўсёды лічыў і лічу, што раптоўныя, рэвалюцыйныя змены ўсюды рызыкуюныя і часцей за ўсё прыносяць яны больш шкоды, як карысці. А ўжо такія змены ў так далікатнай матэрыі як школьніцтва, напэўна шкодныя. Мой ідэал — павольныя, эвалюцыйныя і не крайнія змены. Шуканне залатой сярэдзіны, бо рацыя, ісціна, як правіла, знаходзіцца дзесьці там.

І дзіўная рэч, новыя нашы дзяржаўныя аўтарытэты, якія яшчэ так нядаўна клікалі разрушаць абмежаванні і сацыялістычныя каноны, як толькі сталі начальствам і пачулі сілу і грунт пад нагамі, хутка пачалі абкопваць школьніцтва новымі і цвёрдымі сваімі канонамі. Настаўніцкія эксперыменты і вольнасці перасталі ім ужо падабацца. Правільнімі і важнымі сталі толькі тыя змены, якія ідуць зверху. Царскі дэвіз „начальство лучше знает” зноў набраў сваёй актуальнасці і сілы...

Вяртаючыся на грунт Гайнаўскага Беларускага ліцэя, трэба скажаць, што нашы маладыя дырэктары і настаўнікі ўмелі ўсё ж такі знайсці ту ю залатую сярэдзінку і ўводзілі менавіта такія змены, якія былі карысныя і ліцэю, і навучальному працэсу.

Першым такім дырэктарам быў Васіль Дамброўскі. Дырэктарстваваў ён толькі адзін год — 1991/1992. Быў ён нашым ліцэйскім выпускніком і працаваў настаўнікам ліцэя ўжо ад 1986 года. Працавала ў ліцэі і яго жонка Ядвіга. Былі яны вельмі добрымі настаў-

нікамі нямецкай мовы. Хутка прывілі любоў да гэтай мовы і паднеслі яе ранг. Многія іх выхаванцы рэгулярна ўдзельнічалі ў алімпіядах нямецкай мовы, з выдатнымі вынікамі, а пасля ліцэя прадаўжалі навуку на факультэтах нямецкай мовы ў айчынных і загранічных інстытутах. І супадала гэта якраз з патрэбай і вялікай модай на заходнія мовы ў нашай дзяржаве. Разам з нямецкай мовай пачалі вывучаць у нашым ліцэі яшчэ і англійскую мову.

У 1992 годзе Васіль Дамброўскі адыходзіць з ліцэя і дырэкторам становіща Яўген Сачко, таксама ліцэйскі выпускнік, і кіруе ліцэем да нашага часу. Ён таксама ідзе з духам часу і рэарганізуе ліцэй, але спачатку ўмоў да надання ліцэю вялікага рангу не было. Змяшчаўся ён у малым, старэнкім і моцна знішчаным будынку, бараку, можна сказаць.

Толькі ад верасня 1993 года ліцэй змяшчаецца ў новым, прасторным, прыгожым будынку. На выгляд — гэта ўжо школа XXI стагоддзя. І называецца ён пачаў: II Агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання. І вельмі добра, што ўспелі ў яго перасяліца, бо хутка потым стары будынак праста заваліўся.

Новы школьнны будынак развязаў нам многа важных праблем, а найважнейшая з іх — гэта набор большай колькасці вучняў. Калі ў старым будынку мы маглі змясціць з вялікімі цяжкасцямі толькі па два паралельныя класы, то цяпер — чатыры-пяць паралельных класаў. Значць, не толькі палепшыліся нашы ўмовы, але і пачала хутка павялічвацца наша беларуская школьная сямейка. Толькі цяпер школьнай дзейнасці магла пашырацца ва ўсіх напрамках. І яна пашыралася і надалей пашыраецца...

І так у верасні 1993 года Гайнаўскі Беларускі ліцэй уступіў у новы і апошні этап свайго існавання і дзейнасці. Гэты этап будзе прадаўжацца да чэрвеня 2004 года, калі апошнія класы і вучні закончаць ліцэй. У гэты час закончаць у Польшчы сваё існаванне ўсе школы такога тыпу.

А цяпер давайце дакладней прыглянемся жыццю і дзейнасці ліцэя ў яго апошнім этапе.

З верасня 1993 года Гайнаўскі Беларускі ліцэй размяшчаецца — як было ўжо сказана — у новым прыгожым будынку. У гэтым жа школьнім годзе ў ліцэі працуюць чатыры першыя класы, тры другія, два трэція і тры чацвёртыя класы. Разам 320 вучняў у класах розных профіляў: агульнага, экалагічнага, біялагічнага-хімічнага, матэматычна-фізічнага.

Дзякуючы новаму школьнаму будынку моцна паправіліся ўмовы працы ў ліцэі і вынікі. Падсумоўваючы выпускныя экзамены

1993/1994 навучальнага года, старшыня Дзяржайной экзаменацыйнай камісіі сцвердзіў, што вучні былі вельмі добра да гэтых экзаменаў падрыхтаваныя.

Многія ліцэісты прымалі ўдзел у прадметных алімпіядах: беларускай мовы і літаратуры (у Беларусі), рускай і нямецкай моў, алімпіядзе гісторыі, біялогіі і геаграфіі. З выдатнымі вынікамі. З яшчэ большымі поспехамі выступалі вучні ў дэкламатарскіх конкурсах.

З каstryчніка 1993 года па ініцыятыве і пад кірауніцтвам настаўніка гісторыі Яўгена Вапы пачаў актыўна дзейнічаць у ліцэі Клуб беларускіх спраў. Ён паставіў перад сабой задачу прыбліжэння школьнай моладзі беларускай праблематыкі. Ім арганізаваліся частыя сустэрэны моладзі з выдатнымі знаўцамі беларускай праблематыкі, консулам Рэспублікі Беларусь, паказваліся фільмы з нашага тутэйшага беларускага жыцця, знаёмліся з гісторыяй нашай мясцовасці, арганізаваліся бівакі, экалагічна-спартыўныя паходы. Яўген Вапа зрабіў шмат добрай работы па ўмацаванні беларушчыны ў ліцэі. Шкада, што ў 1998 годзе адышоў з ліцэя.

У 1994/1995 навучальным годзе ў ліцэі налічваецца ўжо 14 аддзелаў, у якіх навучаецца 390 вучняў. Профілі класаў тыя ж самыя. Новым з'явілася тое, што ўпершыню ўсе вучні чацвёртага „а” класа здавалі вусныя матуральныя экзамены па англійскай мове, а ўсе вучні чацвёртага „б” — па нямецкай.

Куратарыйная візітація ліцэя, якая адбывалася ў дňах 20.03 — 31.03. 1995 года, дала станоўчую ацэнку працы ліцэя. Пазітыўна ацаніла таксама ўдзельніцтва школы ў моўных алімпіядах, а ў асноўным у алімпіядзе нямецкай мовы.

Да ўжо існуючых форм працы з моладдзю далучаюцца цікавыя новыя. Да іх бяспрэчна трэба залічыць Школьны парламент і Экалагічны клуб.

Першыя выбары ў Школьны парламент адбыліся ў верасні 1994 года. Першым яго старшынёю стала вучаніца класа III „Ц” Кацярына Сахарчук, а апекуном — Яўген Вапа. Гэта ён, вучнёўскі парламент, арганізаў важнейшыя школьнія мерапрыемствы ў 1994/1995 школьнім годзе, між іншым, Дзень вясны, Маладзёжны турнір, Турнір настольнага тэніса, ініцыяваў рэдагаванне школьнай газеткі, ладзіў курсы танца, вучнёўскія дзяжурствы ў гардэробе. Вучнёўскія парламентары сталі таксама раўнапраўнымі партнёрамі пры падзеле фінансавых сродкаў са складчын бацькоўскага камітэта.

Экалагічны клуб (апякунка Аліна Пліс) сарганізаў 12 сустрэч, пяць з якіх з асобамі персанальна адказнымі за ахову асяроддзя на-

шага рэгіёна. Выдаваў штотыжненая тэматычныя газеткі „Што ведаеш пра...” і „Хатняя экалогія”.

Клуб беларускай мовы рыхтаваў сваіх членаў да беларускіх алімпіяд і дэкламатарскіх конкурсай. На сустрэчах вяліся таксама дыскусіі на тэму беларускай літаратуры, мовы, граматыкі, гісторыі, традыцыі. Дэкламаваліся выбраныя творы беларускай паэзіі і прозы.

Даволі багатая наша школьнай бібліятэка і добра вядзе яе Марыя Сцяпанюк. Яна рэгулярна і змястоўна інфармуе дырэкцыю і педагогів аб актуальных справах бібліятэкі, набытых кніжных навінках, чытальніцтве вучняў і настаўнікаў. У бібліятэцы і чытальнай зале заўсёды пануе парадак і інтэлектуальная атмасфера.

Вельмі актыўнае ў школе спартыўнае жыццё. Заўсёды адбываюцца мноства школьнай імпрэз, розыгрышаў, матчаў, сустрэч, у ходзе якіх нашы вучні паказваюць сябе з добрага боку. А спартыўным школьным варацілам з'яўляецца Раман Данілюк.

З усіх сваіх дэцыбелльных сіл зазначаў сваю прысутнасць школьнай радыёвузел. Ён і інфармаваў, і агітаваў, і ў асноўным бамбардіраваў школьнай брацію громкай музыкай.

У 1995/1996 навучальным годзе ў ліцэі ўжо 16 аддзелаў, у якіх навучаюцца 450 дзяўчат і хлопцаў. Значна большай колькасна часткай з'яўляюцца дзяўчаты, бо ліцэі ў нас былі і ёсць у асноўным феміністычныя. Настаўніцкая кадра таксама з перавагай жанчын. На 27 настаўнікаў 16 жанчын і 11 мужчын.

Амаль усе заняткі вядуцца ў предметных кабінетах — прасторных, эстэтычных, прыгожа ўдэкараваных і добра забяспечаных предметной літаратурай і дапаможнікамі.

Вельмі добра спрайўляецца школьнай столовая. Яна рыхтуе смачныя, каларытныя і танныя абеды. Яе паслугамі карыстаюцца не толькі свае вучні і настаўнікі, але і моладзь ды педагогі з іншых школ, а таксама іншыя асобы.

Надалей актыўна дзейнічае вучнёўскі парламент. Ва ўсіх важнейшых школьнай справах ён мае свой важны голос. Надалей актыўна дзейнічае Экалагічны клуб. Яго члены з поспехам удзельнічаюць у экалагічных і біялагічных алімпіядах і экалагічных рэйдах. Ужо ў 1993 годзе на Другім міжнародным экалагічным рэйдзе „Тыкі 1993” нашы вучні заваявалі IV месца.

Надалей нашы вучні з поспехам удзельнічаюць у предметных алімпіядах, штогадовым беларускім дэкламатарскім конкурсе „Роднае слова” і агульнапольскім дэкламатарскім конкурсе „Паэзія і проза — на ўсход ад Буга”. На цэнтральных элімінацыях беларускай алімпіяды

ў Рэспубліцы Беларусь наша вучаніца заваявала II месца ў сваёй катэгорыі, а раней іншая ліцэістка заняла III месца.

У верасні 1995 года ў ліцэі паўстаў вакальна-інструментальны калектыв „Знічка”. Арганізатарам яго і мастацкім апекуном з'яўляецца маладая настаўніца Бажэна Ляўчук. А ў наступным годзе калектыву заваяваў ужо II месца спачатку на раённых, а хутка потым на цэнтральным агледзе беларускай песні. Паспяхова выступіў таксама на Фестывалі нацыянальных меншасцей у Гданьску і прымаў удзел у сустэрэчах нацыянальных меншасцей у Пуньску. Быў гостем радыёвяшчальнай станцыі „Радыё Гданьск”.

З пратакола пасяджэння ліцэйскага Педагагічнага савета ад 20 чэрвеня 1996 года даведваемся, што Экалагічны клуб пропагандуе веды пра акружаючае чалавека асяроддзе і праблемы яго аховы. З гэтай мэтай клуб выдае газеткі, арганізуе сустэрэчы, выстаўкі, пераважна аб Белавежскай пушчы. Плануе таксама наладзіць супрацоўніцтва з такімі ж арганізацыямі з беларускага боку.

Далей з пратакола даведваемся, што 23 працэнты вучняў ліцэя на канец года атрымала сярэднюю ацэнку 4 і вышэй, што ў параўнанні з папярэднімі гадамі ёсць значна лепшым паказчыкам. І гэтая ўзрастаючая тэндэнцыя добрых ацэнак утрымоўваецца ўжо ад некалькіх апошніх гадоў.

Сцвярджаеца таксама, што ў ліцэі паталагічных і іншых сур'ёзных выхаваўчых праблемаў не наглядаеца. Значыць, школа працуе добра.

На пасяджэнні Педагагічнага савета 12 снежня 1996 года дырэктар ліцэя Яўген Сачко прывёў такія даныя: „З усёй колькасці нашых абітурыентаў 1995/1996 навучальнага года да матуральных экзаменаў прыступіла 99,5%, з іх 94,2% гэты экзамен здалі, што складае самы высокі паказчык у Польшчы”.

У 1996/1997 навучальнym годзе ў ліцэі працавала 17 аддзелаў і 34 настаўнікі, якія вучылі 488 вучняў. З пачаткам гэтага ж навучальнага года ў ліцэі паявілася пасада штатнага Намесніка дырэктара. Стой ім настаўнік фізікі і ліцэйскі абітурыент Аляксандр Лаўрыновіч. Гэта безумоўна прычынілася да яшчэ лепшай арганізацыі працы школы.

Апрача штодзённых прадметна-выхаваўчых урокаў адбываеца цэлая гама ўсіх іншых заняткаў.

Далей актыўна дзейнічае школьны парламент і спамянутыя мною клубы. Актыўна і паспяхова дзейнічаюць спартыўныя секцыі. Нашы школьнія валейбалісты, напрыклад, заваявалі I месца ў II

вяяводскай лізе сярэдніх школ і перайшлі ў І лігу. Занялі сёмае месца ў чэмпіянаце вяяводства.

Вакальна-інструментальны калектыў „Знічка” аблугуўвае ўсе школьнія імпрэзы. Бярэ ўдзел у культурным жыцці свайго горада, выступае на беларускіх фэстах і Сустрэчах моладзі Еўропы.

Ва ўсіх трох этапах вельмі папулярнага беларускага дэкламатарскага конкурсу „Роднае слова” прымае ўдзел многа школьнай моладзі і штогод займае перадавыя месцы. Паспяхова выступае таксама і ў дэкламатарскіх конкурсах „Паэзія і проза — на ўсход ад Буга” і „Ад Міцкевіча да Мілаша”, на акруговых элімінацыях, якога наша вучаніца заняла II месца.

У школе надалей карыстаюцца поспехам алімпіяды: гістарычная, экалагічная, біялагічная, рускай і беларускай моў. У алімпіядзе рускай мовы школа мела сваю фіналістку цэнтральных элімінаций, а ў алімпіядзе беларускай мовы — лаўрэатку і фіналістку цэнтральных элімінаций.

У гэтым жа навучальным годзе былі чатыры матуральныя класы, у якіх вучылася 111 матурыстаў. Цікава, што ў першых класах было 118 чалавек. Значыць, за чатыры гады навукі ў ліцэі іх адпала ці адышло ў іншыя школы толькі сем чалавек. Думаю, што гэта не кепская эффектыўнасць працы ліцэя. Усе яны былі дапушчаны да матуральных экзаменаў, але двух з іх чамусыці не прыступілі да экзаменаў. У прыступіўшых, як і заўсёды, вынікі атрымаліся па-рознаму. Трох не здало, адпала на пісьмовых экзаменах. Сярэдняя ацэнка матуральных экзаменаў у паасобных класах наступная:

IV „б” клас	3,85
IV „а” клас	3,80
IV „в” клас	3,63
IV „г” клас	3,44

У 1997/1998 навучальным годзе ў ліцэі налічваецца 18 адзелаў, 509 вучняў і 33 настаўнікі.

І зноў ужо даюць пра сябе знаць Школьны парламент, Экалагічны клуб, беларускі дэкламатарскі конкурс „Роднае слова”, вакальна-інструментальны калектыў „Знічка”, спартыўныя секцыі.

Калектыў „Знічка”, напрыклад, аблугуўваў шматлікія імпрэзы і прымаў удзел у конкурсах. На цэнтральных элімінацыях конкурсу беларускай песні заняў II месца і атрымаў кубак Владзімежа Щимашэвіча. Спецыяльнай уznагародай калектыву было запрашэнне іх у

студыю „Радыё Беласток” і запіс іх спеваў на плёнку. Дзякуючы спонсарам была выдадзена іх аўдыёкасета.

З важнейшых спартыўных дасягненняў года трэба назваць I месца ў ваяводскім чэмпіянаце сярэдніх школ нашай мужчынскай волейбольнай каманды і II месца ў ваяводстве нашай вучаніцы ў бегу на сто метраў.

З новых цікавых мерапрыемстваў трэба назваць дзейнасць Клуба польска-беларускіх спраў, агляд калядных калектываў у школе, ўдзел нашых вучняў у хімічным конкурсе і турніры „Спраўныя як салдаты” („Sprawni jak żołnierze”). А ў двух апошніх мерапрыемствах нашы вучні зарэкамендавалі сябе добра.

Вельмі ўдалым, цікавым і масавым мерапрыемствам у ліцэі атрымаўся агляд калядных калектываў. У ім прымалі ўдзел дзеткі дашкольнага ўзросту, вучні пачатковых і сярэдніх школ. З гваздай і без. Агляд з ходу ўвайшоў у штогадовы графік школьніх імпрэз.

Здаўна ўжо штогод у ліцэі выступае маладзёжны царкоўны хор. І правільна, бо царкоўная музыка гэта вышэйшае мастацтва і немалую частку царкоўнага хору складаюць нашы ліцэісты.

Цікавай і плённай з'яўляецца дзейнасць Клуба польска-беларускіх спраў, якім аплякуеца Яўген Янчук. Клуб займаўся, між іншым, наступнымі справамі:

— маладзёжная канферэнцыя нацыянальных меншасцей у Пуньску,

— наладжанне контактаў між школамі нацыянальных меншасцей,

— турнір беларускай моладзі (некалькі ўжо гадоў яго пераможцамі з'яўляюцца нашы вучні),

— навуковы лагер у Грыневічах.

Але найболыш папулярнымі былі прадметныя алімпіяды. У іх прынялі ўдзел многія нашы ліцэісты. І так:

— У школьніх элімінацыях алімпіяды аховы асяроддзя прынялі ўдзел 34 асобы. Дзве з іх перайшлі да акруговых элімінацый і адна з іх стала фіналісткай. Пяць асоб прыняло ўдзел у алімпіядзе аховы асяроддзя ў Вышэйшай школе аграбізнесу ў Ломжы і адна з іх стала фіналісткай.

— У школьніх элімінацыях экалагічнай алімпіяды прыняло ўдзел 14 асоб. Да акруговых элімінацый перайшлі 3 асобы і адна з іх стала фіналісткай цэнтральных элімінацый.

— У школьніх элімінацыях біялагічнай алімпіяды прыняло ўдзел 12 асоб і сем з іх перайшлі да акруговых элімінацый.

— У геаграфічнай алімпіядзе ўдзельнічалі 3 асобы і адна з іх перайшла да ваяводскіх элімінацый.

— У гістарычнай алімпіядзе ўдзельнічала 7 асоб.

— У алімпіядзе рускай мовы прыняло ўдзел 20 асоб, 6 з іх дайшло да акруговых элімінацыі а адна вучаніца стала фіналісткай цэнтральных элімінацыі

— У алімпіядзе англійскай мовы прынялі ўдзел 23 асобы і адна з іх перайшла да акруговых элімінацыі

— У алімпіядзе нямецкай мовы прыняло ўдзел 9 асоб, адна перайшла да акруговых элімінацыі

У алімпіядзе беларускай мовы прынялі ўдзел 32 асобы. Да цэнтральных элімінацыі дайшло 8 асоб, з ліку якіх былі і фіналісты, і лаўрэаты.

Меў таксама ліцэй свайго лаўрэата ў I Алімпіядзе ведаў пра СНІД.

А вось іншыя, па-моіму, даволі цікавыя паказчыкі гэтага навучальнага года.

Да матуральных экзаменаў былі дапушчаны ўсе 123 вучні. Адзін з іх не прыступіў да экзаменаў, а другая матурыстка, здаўшы пісьмовыя экзамены, не прыступіла да вусных.

Сярэдняя ацэнка па ўсіх экзаменацыйных прадметах на матуры складае 3,59, а сярэдняя ацэнка на канец года ў цэлай школе — 3,5 бала. Ацэнак дрэнных на ўсю школу толькі шэсць. Так мінімальная колькасць вучняў з дрэннымі ацэнкамі, думаю, добра сведчыць аб працы настаўнікаў паасобных прадметаў і вучняў. Пацвярджаюць гэта і высокія ацэнкі з паводзін вучняў: wzorowe — 64, bardzo dobre — 284, dobre — 152, niedostateczne — 5.

Падобная дыдактычна-выхаваўчая праца, і з падобнымі поспехамі, праводзіцца ў ліцэі і ў 1998/1999 навучальным годзе. Некаторыя этапы штогадовай школьнай працы ўжо адбыліся, некаторыя адбываюцца, а некаторыя будуть адбывацца. На поўную ацэнку года яшчэ зарана. Вядома ўжо, напрыклад, што ўсе абитурыенты ліцэя дапушчаны да матуральных экзаменаў. Вядома, што школа ўдзельнічае, і з добрымі вынікамі, у розных конкурсах і прадметных алімпіядах. У цэнтральных элімінацыях алімпіяды беларускай мовы, напрыклад, вучаніца нашага ліцэя Анна Найбук заняла I месца! Яна ж таксама з'яўляецца фіналісткай цэнтральных элімінацый алімпіяды рускай мовы, а вакальна-інструментальны калектыв у конкурсе „Беларуская песня 99” заняў II месца.

1999/2000 школьны год у ліцэі — год юбілейны, бо споўнілася пяцьдзесят гадоў яго існавання. Пяцьдзесят гадоў — гэта сур'ёзны

ўзрост як для чалавека і грамадства, так і для школы. І таму бачны вялікія змены, якія наступілі на працягу гэтага часу і на знешнім выглядзе ліцэя, і на тым што робіцца ў ліцэі. Параўнанне колішняга стану і кандыцыі ліцэя з цяперашнім яго станам проста немагчыма, так моцна змяніўся выгляд яго, характар і ўмовы працы ў ім. Колькасна і якасна змянілася таксама ліцэйская моладзь і педагогічныя кадры, іх знешні выгляд і склад іх думак. За мінуўшыя пяцьдзесят гадоў зусім іншай сталі і тутэйшыя нашы беларусы.

Калісьці гэта была маленъкая, прымітывная і ўбогенькая школка, а цяпер — паважаная сярэдняя навучальная ўстанова ў поўным аб'ёме гэтага выражэння.

Тады клас складаўся толькі з аднаго аддзела з невялікай колькасцю вучняў і настаўнікаў, а ў гэтым школьнім годзе ў 4-класным ліцэі налічваецца 19 аддзелаў з агульнай колькасцю 535 ліцэйцаў. Працуе ў ім 40 высокаадукаваных настаўнікаў.

Не так яшчэ даўно ў ліцэі не толькі што не было бібліятэкі, прадметных кабінетаў, прафіляваных класаў, але не было нават бягучай вады і туалетаў. Прымітывныя нужнікі знаходзіліся дзесяці метраў за пяцьдзесят ад школы. Цяпер усе гэтыя чыстыя, функцыянальныя выгоды і прыгожы спартыўны зал з душамі знаходзяцца на месцы. Кожны прадмет мае адзін — два ўласныя кабінеты з падручнай літаратурай і дапаможнікамі. Ёсць кабінет да навучання замежных моў, лекарскі, музычны, камп'ютэрны кабінеты і Інтэрнэт. Ёсць багатая бібліятэка, відэатэка, чытальня, столовая.

Ліцэйцы маюць да выбару класы матэматычна-фізічнага, біялагічна-хімічнага, гуманістычнага ці агульнага профіляў. У школе, апрача польскай і беларускай, выкладаецца яшчэ руская, нямецкая, англійская мовы і латынь...

Дзякуючы ўсяму гэтаму ліцэй мае добрыя вынікі.

Найбольш папулярнымі і аўтарытэтнымі цяпер паказчыкамі прафесійной вартасці чалавека ці ўстановы з'яўляюцца рэйтынгі. У рэйтынгу агульнаадукацыйных ліцэяў былога Беластоцкага ваяводства за 1997/1998 школьні год прыняло ўдзел 30 ліцэяў з агульнай колькасці 41 ліцэя. Справа ў тым, што абавязку ўдзелу ў такіх рэйтынгах пакуль няма, але з другога боку вядома, што не прыступаюць да іх толькі тыя, якія не маюць чым пахваліцца.

Трэба адзначыць, што рэйтынгі даволі дакладна прасвечваюць працу і тым самым вартасць ліцэяў, бо ў сваёй ацэнцыі бяруць пад увагу такія важныя паказчыкі як:

— колькі і якія вучні паступаюць у першыя ліцэйскія класы (паводле прынцыпу: у добрыя ліцэі ідуць лепшыя і больш вучняў),

- вынікі матуральных экзаменаў,
- дасягненні школы,
- лёс абітурыентаў (напрыклад, колькі з іх дастаецца ў ВНУ),
- пазаўрочныя заняткі,
- школьнай база.

І вось у такім суровым рэйтынгу Гайнайскі Беларускі ліцэй апынуўся на шостым месцы.

З чацвёртага нумара „Часопіса” за 1999 год даведваемся: „Агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання ім. Браніслава Тарашкевіча ў Бельску-Падляшскім і беларускі ліцэй у Гайнайцы аказаліся ў першай дзесятцы ў „Агульнапольскім рэйтынгу ліцэяў 99”. У рэйтынгу ўлічаны 675 школ з усіх Польшчы. Капітул з чатырох асоб кіраваўся поспехамі школ у агульнапольскіх предметных алімпіядах”. Віншую!..

За гэтых пяцьдзесят гадоў Гайнайскі Беларускі ліцэй закончыла 46 выпускай і 2501 выпускнік.

Трэба сказаць, што моцна змянілася і ўся наша тутэйшая беларуская грамадскасць. На гэтай цяжкай і працяглай дарозе мы згубілі як многа цікавага, добрага, так нямала і непатрэбнага, шкоднага нам баласту. Нямала таксама і набылі. Калі парыўнаем склад вучняў па паходжанні ў пачатках існавання ліцэя і цяпер, то пераканаемся якія вялікія змены наступілі ў нашым грамадстве. Спачатку асноўная маса вучняў ліцэя была сялянскага паходжання, значна меншая — рабочага і проста адзінкі — з інтэлігенцкіх сем'яў. Такі некарысны быў у той час склад нашага тутэйшага беларускага грамадства. Але наступаў час, які хутка пачаў змяняць гэтыя некарысныя прaporцы, між іншым, дзякуючы і нашаму беларускаму ліцэю, каб у 1998/1999 навучальным годзе выглядаць наступным чынам: сялянскае паходжанне — 15%, рабочае — 61% і інтэлігенцкае — 24%. Так інтэлектуальна вырасла нашае грамадства. І, канешне, што б тут не казаць пра мінулы час — гэта бяспрэчная заслуга Народнай Польшчы.

Змяніўся і характар нашага народа. Нашаму маладому пакаленню, напрыклад, не харектэрныя ўжо пачуццё прыніжанасці і непаўнацэннасці, чым так моцна хварэлі нашы папярэднія пакаленні...

Штогод адыходзяць з ліцэя вучні апошніх класаў і штогод прыходзяць вучні ў першыя класы. Амаль штогод адыходзяць з ліцэя таксама настаўнікі і на іх месца прыходзяць новыя. Так у 1995 годзе адышла на пенсію настаўніца рускай і беларускай мовы Я. Буйноўская, а ў 1998 годзе — настаўнік беларускай і рускай мовы В. Сакоўскі. У 1998 годзе адышлі з ліцэя на іншую працу настаўнік гісторыі

Яўген Вапа, настаўнік беларускай мовы Аляксей Мароз і настаўніца англійскай мовы Марыя Ціханюк.

А вось настаўнікі, якія ў 1999 годзе працавалі ў ліцэі:

1. Яўген Сачко — дырэктар
2. Аляксандр Лайкаў — намеснік дырэктара
3. Марыя Сцяпанюк — бібліятэкарка
4. Альжбета Міклашэвіч — польская мова
5. Ганна Клімюк — польская мова
6. Галена Ёнаш — польская мова
7. Ян Місяюк — польская мова, латынь
8. Вольга Сянкевіч — беларуская мова
9. Ян Карчэўскі — беларуская мова
10. Іаана Грыгарук — беларуская мова
11. Крыстына Бяляўская — руская мова
12. Агнешка Пэрд'ён — англійская мова
13. Ядвіга Дамброўская — нямецкая мова
14. Ева Васілюк — нямецкая мова
15. Альжбета Сэвэрын — гісторыя
16. Яўген Янчук — гісторыя
17. Аліна Пліс — біялогія
18. Ірэна Куптэль — геаграфія
19. Галена Сачко — геаграфія
20. Яўгенія Врублеўская — фізіка
21. Галіна Пішчола — хімія
22. Ірэна Гэрман — хімія, біялогія
23. Ірэна Клімовіч — матэматыка
24. Марыя Левіцка-Шварц — матэматыка
25. Ніна Лукасік — матэматыка
26. Славамір Чыквін — інфарматыка
27. Уладзімір Філіманюк — інфарматыка
28. Бажэна Ляўчук — музыка
29. Славамір Кулік — вайсковая падрыхтоўка
30. Раман Данілюк — фізічнае выхаванне
31. Ірэна Грыгарук — фізічнае выхаванне
32. а. Георгій Ацкевіч — рэлігія праваслаўная
33. а. Марк Якімюк — рэлігія праваслаўная
34. Марк Якімюк — рэлігія праваслаўная
35. кс. Збігнеў Нямайскі — рэлігія каталіцкая

Усе настаўнікі ліцэя маюць добрую падрыхтоўку і з уменнем ды адданасцю выконваюць сваю нялёгкую настаўніцкую працу, таму і добрыя эфекты мае ліцэй.

За ўесь час існавання Гатаўскага Беларускага ліцэя вучнямі і настаўнікамі яго былі як беларусы, праваслаўныя, так і палякі, католікі і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей і веравызнанняў. Я пра працаўваў у ліцэі 35 гадоў, але з нацыянальнымі ці рэлігійнымі падзеламі ці канфліктамі ніколі не сустрэўся. Такіх паняццяў і падзелаў тут не было. І, канешне, быць не павінна ні ў ніякай іншай школе. Дырэкцыі і настаўнікі школ маюць дастаткова спосабаў, каб не дапусціць да іх. І проста праграмна абавязаны ствараць з усіх сваіх вучняў адну дружную сям'ю, такое маленькае міні-грамадства.

Вялікай дапамогай у гэтай важнай выхаваўчай работе павінен быць прадмет рэлігіі і святыя ці катэхеты ўсіх канфесій, вернікі якіх вучацца ў школе. Іх асноўная роля ў школе — на маю думку — не навучанне, напрыклад, чыё веравызнанне лепшае, правільнейшае, а засвойванне найбольш істотнага і якраз супольнага для ўсіх рэлігій: любові да Бога і другога чалавека, бо чалавек чалавеку братам, найбольш агульна кажучы. Ці ж не гэтага чакае ад нас Бог?!

Канешне, перад усім трэба пазнаць, любіць і шанаваць сваю рэлігію, але не перашкаджаць тое ж самае рабіць іншым. Кожная рэлігія — гэта ж дарога да Бога. А якая з іх найпрасцейшая, найкараецейшая і найбольш міная Богу, гэта не нам грэшным, а толькі і выключна Усівышняму судзіць. Што Бог, канешне, у свой час і зробіць...

Я вельмі міла ўспамінаю сваіх вучняў, а прайшло іх праз мае руці мноства. І як помніцца мне, ніхто з іх надта вялікіх клопатаў з вывучэннем беларускай мовы не меў. На ўроках беларускай мовы і экзаменах па гэтым прадмеце я, напрыклад, стараўся быць больш талерантным для вучняў небеларускай нацыянальнасці, як беларусаў, бо ведаў з якой цяжкасцю давалася ім спачатку беларуская мова. І, канешне ж, з маёй скрытай сімпатіі да іх за тое, што яны свядома выбіралі наш беларускі ліцэй у той час, калі многія беларусы ўцякалі ад яго, каб часам не сапсаваць беларушчынай сваю біяграфію. А як радавалі мяне іх поспехі ў пазнанні беларускай мовы. Усе гэтыя не зусім педагогічныя прыёмы часта апраўдвалі сябе і нярэдка такія вучні пазнавалі беларускую мову лепей ад многіх карэнных беларусаў.

Ці варта небеларусу вучыцца ў беларускім ліцэі, у якім і цяжкай вучыцца і трудней здаць экзамен на атэстат сталасці?

Думаю, варта. Гэтыя маладыя людзі дадаткова пазнаўшы беларускую мову, літаратуру, гісторыю будуць унутрана намнога багацейшымі ад сваіх равеснікаў, закончыўшых польскую ліцэі. Гэтыя дадатковыя веды будуць у нейкай меры дапаможнымі ў іх жыцці і напэўна не толькі не зашкодзяць іх пальшчызне, а наадварот, уз-

багацца і яе, і тым самым польскую культуру. Красамоўных прыкладаў таму ў польской культуры ёсьць мноства...

На заканчэнне некалькі слоў варта сказаць пра працу і ролю настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры ў беларускіх ліцэях. Гэту працу я ведаю добра, бо сам ажно 35 гадоў працаўваў настаўнікам-беларусістам. Адначасова працаўваў я таксама і настаўнікам рускай мовы, таму маю параўнанне. І на гэтай аснове могу сказаць, што настаўніцкая праца не лёгкая і не надта ўдзячная цяпер. Яшчэ больш цяжкая і няўдзячная праца настаўнікаў-беларусістаў. Чаму?

Па-першае, матэрыяльны стан гэтага прадмета ўбогі, каб не сказаць міэрны. А менавіта ад яго залежыць як камфоркт працы, так і яе эфекты. І, па-другое, амаль усе з нас незадаволены: і левыя, і правыя, і хто бліжэй сярэдзіны. Адны лаюць нас за беларускі нацыяналізм, які быццам мы сеем у ліцэях і сваімі ліцэямі, другія — за недастатковую беларушчыну ў ліцэях і ліцэістах, а трэція — маўляў, навошта ўсё гэта?

На закіды тых, якія стараюцца прылісаць нам „сейнне беларускага нацыяналізму”, скажу толькі тое, што мець да нас, беларусаў, прэтэнзіі за наш „нацыяналізм” — нейкае недаразуменне або злая воля, свядомае сейнне імі зла. Такіх спакойных, лаяльных і верных сваёй Айчыне, Польшчы, як нашы беларусы, бадай, не знайдзеш у ніводнай іншай нацыі. Такімі былі, зрешты, нашы бацькі, дзяды і такімі быць вучым мы нашых дзетак. Беларусы заўсёды ўмелі і ўмеюць шанаваць сваю Айчыну.

Надта ж прымітыўнымі і смешнымі з'яўляюцца прэтэнзіі трэціх. Яшчэ больш смешным і сумным з'яўляецца тут і тое, што часта выступаюць супраць беларускага школьніцтва ці распускаюць плёткі аб беларускім нацыяналізме самі беларусы. Шкада мне іх. З такімі, па-моему, не варта і палеміку заводзіць.

А вось з тымі, якія ўсю віну за недастатковую, на іх погляд, беларушчыну ў нашых ліцэях хочуць узлажыць на настаўнікаў і школу, трэба пагаварыць шырэй.

Перад гэтым аднак трэба ўсё ж такі адказаць на пытанне, як мы, самі настаўнікі, ацэнўваем беларускі дух і стан беларушчыны ў нашых беларускіх ліцэях?

Асабіста я адно і другое ацэнываю станоўча і аб гэтым я ўжо не аднойчы гаварыў. Але ці ва ўсіх яны ёсьць і ці дастатковыя яны? Напэўна не! І аб гэтым мы, настаўнікі-беларусісты, самі дасканала ведаєм і перажываем, гэта па-першае. А па-другое, адкуль жа ёй, моцнай па духу і ведах, беларушчыне і ўзяцца ў іх?

Нашы беларускія ліцё розняцца ад звычайных, польскіх толькі тым, што ў іх дадаткова чатыры гадзіны ў тыдзень у кожным класе выкладаецца беларуская мова і літаратура, і што ў іх вучыцца ў асноўным моладзь беларускай нацыянальнасці. Усе іншыя прадметы выкладаюцца на польскай мове. Значыць, беларушчына трymаецца ў іх толькі, або ў асноўным, на настаўніках беларускай мовы і іх прадмцеце. Да таго ж у нашым гайнаўскім ліцэі, напрыклад, большасць вучняў, якія паступаюць у першы клас ліцэя, ніколі дагэтуль не вучыліся беларускай мове і зусім не ведаюць яе. Гарадскія вучні дома і на вуліцы карыстаюцца толькі польскай мовай, вясковыя, якіх штораз менш у школе, ведаюць толькі беларуска-ўкраінскую гаворку, далёка адлеглую ад літаратурнай нормы. Зважыўшы ўсё гэта і дадаўшы, што моладзь перагружана рознымі прадметамі і не надта рвецца да навукі, ці ж так многа навучыш за чатыры гады, калі і дом, і вуліца, і прэса, і радыё, і тэлебачанне поўнасцю польскамоўныя? І ці ж можна пасля гэтага здзіўляцца, што вучні намнога лепей ведаюць і ахвотней карыстаюцца польскай мовай, чым беларускай? А многія здзіўляюцца і маюць вялікія прэтэнзіі да нас, настаўнікаў беларускай мовы, за гэта.

Не так даўно рускую мову ў нашых школах вывучалі доўга, пла-нава і ў абавязковым парадку, але хто яе ведаў? Праўда, пасля рас-паду нашага сацыялістычнага лагера, нават некаторыя нашы вучо-ныя пачалі публічна хваліцца, што не ведалі ў Польшчы рускай мовы, хаця і ў абавязковым парадку вывучалі яе, таму што ненавідзелі Савецкі Саюз. Смешна? Канешне, смешна, бо ўзводзіць у ранг патрыятызму тое, што павінна востра асуджацца, гэта і смешна, і прымітывна, і шкодна, тым больш, што і непраўдзіва. Но, калі не ведалі рускай мовы толькі па той прычыне, што ненавідзелі дзядзю Ваню, то чаму ж тады мову дзядзі Сэма, Джона, Шарля ці Франца, якіх так моцна-моцна кахаюць, яшчэ горш ад мовы дзядзі Вані ведалі?! Але гэта толькі так пры нагодзе.

На стан нацыянальнай свядомасці кожнага чалавека, апрача школы, працуе дом, сям'я, вуліца, інтэлігенцыя, царква... Іх роля ў вы-хаванні нацыянальнай свядомасці не меншая, калі не большая, чым школы. А на нацыянальную свядомасць меншасці, як наша, уплывае яшчэ і дзяржава-бацькаўшчына, значыць, у нашым выпадку Рэспубліка Беларусь. А якія яны, гэтыя звені ў нас? Далікатна кажучы, у нацыянальным сэнсе, ніякія, каб не сказаць антыбеларускія. Чаму ж тады ўсю віну за стан нацыянальнай свядомасці нашай моладзі многія хочуць скінуць на настаўнікаў і школу?

У апошні час усё польськае школьніцтва пачало ўжо, як у нас кажуць, „рабіць бакамі”, а беларускае ўвесь час імі рабіла. І ўсё ж такі ў галіне беларускага школьніцтва зроблена ў нас нямала. Ці ж можна ўявіць сабе, як бы цяпер выглядала наша меншасць, калі б у свой час не выкарыстаны былі шанцы адраджэння яго і ўтрымання дасюль? З поўнай адказнасцю можна сказаць, што наша нацыянальнае жыццё было б намнога ўбажэйшым.

Беларускія ж ліцэі, без лішняй сціпласці, можна назваць кузнямі нашай інтэлігенцыі, яны мелі таксама станоўчы ўплыў і на тых, хто іх не кончыг і ніколі не вучыгся ў іх. Чуючы пра беларускія школы, кожны мусіў задумацца над тым, хто ён і што ёсць такія людзі, якія не хочуць забываць і выракацца свайго. Мелі таксама выхаваўчы ўплыў і на польськае не надта талерантнае грамадства. Звярталі менавіта ўвагу, што ў паўночна-ўсходній Польшчы жывуць беларусы, якія і надалей хочуць быць беларусамі.

У 1999 годзе споўнілася 50 гадоў Гайнаўскаму Беларускаму ліцэю. За гэты час прайшоў ён, як і ўсё нашае беларускае школьніцтва, складаную і нялёгкую дарогу. Паўсталі яны і ў асноўным дзейнічалі ў часы Народнай Польшчы. Палітыка ж тагачасных польскіх улад была неспрыяльнай для нацыянальных меншасцей і іх школьніцтва. Часта не без віны, канешне, саміх гэтых меншасцей ці іх прадстаўнікоў. Так што ўзнікла беларускае школьніцтва і дасюль датрываала толькі дзяякую ёнтузіястам. Сярод іх найбольшая частка — гэта настаўнікі. Гэта ўпарты і ў асноўным моцна адданы справе народ. Тым больш, што хто з іх быў сэрцам адданы гэтаму шкодніцтву, зрабіць так званай кар'еры не мог — яго павышэнні па службе старанна абміналі. І гэта таксама было адной з прычын, што многія насты не толькі настаўнікі, але і вучні ад беларускага школьніцтва шпарка ўцякалі...

Астаецца адказаць яшчэ на адно пытанне: ці варта было працаўца настаўнікам-беларусістам і ўвогуле настаўнікам? Варта. Нягледзячы на ўсе невыгоды, складанасці і цяжкасці, варта. Бо што ж яшчэ можа быць важнейшае і цікавейшае ад навучання і выкоўвання маладога пакалення? Аж дзіва бярэ, што ніводная з нашых правячых эkip гэтага не разумела і ніколі не лічылася з настаўніцкай прафесіяй і тым самым з навучаннем маладога пакалення. Ні ў часы Народнай Польшчы, ні цяпер. Шкада, бо інвесціраванне ў чалавека, у яго навуку заўсёды дае найбольшыя эфекты.

Якімі ж рысамі павінен быць надзелены настаўнік? Па-моіму, павінен любіць маладзь, і сваю работу, быць цярплівым і па меры'магчымасці справядлівым. Ці мне, у сваёй многагадовай настаўніцкай дзейнасці, удалося быць такім? На жаль, не заўсёды. Здаралася і

такое, что і дасюль грызе маё педагогічнае сумленне. Так што пры сяянні разумнага, і добра га, вечнага здараліся і промахі.

Школа — вельмі жывы, імпульсіўны арганізм. У ім, як у калейдаскопе, хутка пераплятаюцца з сабой розныя сцэны, настроі, сітуацыі, напрыклад, вясёлае з сумным, аптымістычнае з песімістычным, сур'ёзнае са смешным. І настаўнік павінен умець захавацца ў кожнай такой сітуацыі.

Я вельмі любіў сустракацца з бацькамі сваіх вучняў, а найбольш на бацькоўскіх сходах, званых у нас „вывядоўкамі”. Калі сумееш падысці да іх і выклікаць іх на шчырасць, вось дзе наслухаецца цікавых спраў. Мне гэта часта ўдавалася. Думаю, дапамагала ў гэтым тое, што ніколі не звяртаўся я да іх на „общепринятай”, а яны выказваліся на ўсіх сваіх гаворках. Любата, адным словам.

Вельмі цікавымі былі такія традыцыйныя штогадовыя школьнія імпрэзы, як „атрасіны” і „стаднёўкі”. Але, бадай, найважнейшымі і найцікавейшымі былі і ёсць сэнтыментальна-патрыятычныя імпрэзы пад называй „апошні званок”. Гэта штогадовая развітанні з абітурыентамі. Яны радасныя і сумныя адначасна. Удзельнікамі іх з'яўляецца ўся школа, бацькі выпускнікоў і мясцовыя ўлады. Каб перадаць атмасферу такой імпрэзы, папробую апісаць адну з іх, а менавіта з 1984 года. Тады было яшчэ ў нашым ліцэі толькі два выпускныя чацвёртыя класы — „а” і „б”. Класным выхавацелем IV „а” быў я.

Развітанне з выпускнікамі 1984 года адбывалася 7 чэрвеня. Было яно вельмі ўрачыстым і складалася з афіцыйнай і неафіцыйнай частак. (У той час не толькі ў школьніцтве была свайго рода традыцыя, што там, дзе была афіцыйная частка, там абавязковая павінна была быць і неафіцыйная. Другая нават важнейшая ад першай, бо многія афіцыйныя асобы паяўляліся на афіцыйнай частцы толькі дзякуючы неафіцыйнай).

Вядучымі элементамі афіцыйнай часткі былі прамовы, кветкі і слёзы. Прамоў і кветак было мора, слёз таксама. Многія плакалі, слязамі заліваліся. Самі разумееце — развітанне. Моладзь астаўляла сваю родную школу, настаўнікаў, сяброў назадусёды і адыходзіла — як кажуць — у сінюю даль. А гэтая „ даль”, добра прыглянуўшыся, не такая ўжо і сіняя была — аб гэтым і мы дасканала ведалі, а і моладзь не была пазбаўлена пачуцця рэальнасці. І як тут, скажыце, не заплакаць? Ці пусціў сваю гарачую персанальную развіタルную слязу выхавацель чацвёртага „а”, не помню, забыў ужо.

Мілья, патрэбныя, але надта сумныя развіタルныя ўрачыстасці тыпу „апошні званок”. Я іх люблю, і не люблю. Аж просьцца пры іх ацэнцы Ясенінскія радкі: „Тут разрыдаться может и корова...”.

Атрымаўшы дакументальны доказ сваёй даросласці — атэстат сталасці, нашы выхаванцы адразу даказалі, што дастойныя быць дарослыі. Яны пайшли — як мне стала вядома пазней — усім дружным калектывам адзначыць гэтую знамянальную жыщёвую падзею ўжо па-даросламу, гэта значыць, замачыць яе.

Не асталіся ў даўгу і педагогі. Бацькі гэтай здольнай моладзі павялі нас, перамучаных чатырохгадовай бесперапыннай дыдактычна-выхаваўчай працай над іх жа „чадамі”, на прадаўжэнне ўжо неафіцыйнай часткі развіタルнай урачыстасці. Яна адбывалася не ў сценах роднай альма-матэр і не перад ablічкам школьнага сцяга, а ў стыльнай частцы нашага гарадскога прытона з рамантычнай назвай „Леснічанка”.

І калі афіцыйная частка была мацнейшай у пераносным сэнсе, дык неафіцыйная была такой у даслоўным. Сюды цюцелька ў цюцельку падыходзіла вырашэнне „сустрэча на вышэйшым узроўні”. Як жа інакш можна назваць узровень, калі на жаноча-мужчынска-бацькоўска-прафесарскую галаву прыпадала недзе каля паўлітра! А гарэлкі нашы і ў час крызісу былі салідныя, з норавам, жартаваў над сабой не дапускалі. Пачуццём прыніжанасці і дэфіцыта яны таксама не хварэлі, як многія іншыя таварныя асартыменты.

Вядучымі элементамі неафіцыйнай, застольнай часткі праграмы былі тосты і звон бакалаў. Важкае слова сказала тут і кулінарыя. Яна надзвычай тонка падкрэсліла ўрачыстасць хвіліны — на сталах панаваў толк, прыгажосць і дастатак. Гэты стол, па-моіму, больш надаваўся б на цэнтральную выстаўку прадуктаў вострага дэфіцыта, чымсьці на развіタルнае застолле. Такі багаты быў ён, што намнога лягчэй было б сказаць, чаго там яшчэ не было, як пералічыць усё, што на ім стаяла і ляжала.

А як умела ўсё было пастаўлена і расстаўлена! Цэнтральнае месца займалі разнаколерныя мясныя сістэмы. Паміж імі проста працьвалі румяныя рыбныя касякі (адзін з бацькоў быў заядлым бракан'ерам і ў той сезон спецыялізаваўся ў рыбалоўстве). Каля мясных страв і рыбных касякоў прыгожа выліліся гордые тарты і хлебныя піраміды. Па баках роўным ланцужком беглі розныя дадаткі і салаты. Перад кожнай персонай стаяў кілішак для выпіўкі і шклянка для запіўкі. Вянцом усёй настольнай праграмы былі стройныя і шматлікія батарэі бутэлек і іншых шкляных пасудзін. Усё гэта злівалася ў магутную візуальна-пахавую сімфонію. Дык і не дзіва, што педагогі, па сваёй натуры народ асцярожны, баязлівы, адразу разгубіліся. Відны былі ў іх паводзінах нервовасць і спешка. Але гэта толькі спачатку. Пасля першага — другога тоста ўсё стала нармальна.

Сталу не ўступала публіка. У цэнтры застолля, як і павінна быць, важна і дастойна сядзела афіцыяльная асоба — пан інспектар. Ён і тут заставаўся службовай персонай, выконваючай службовыя абавязкі. Каля яго, ззяючы ад радасці як ражджаство, сядзеў пан дырэктар. І як тут не радавацца яму, калі так паспяхова прыйшлі выпускныя экзамены і афіцыйная развітальная частка! Усё гэта не магло не падабацца і дырэктару, і вучням, і бацькам, і начальству, ад якога школаў нейкай ступені заўсёды залежная. З левага і правага боку іх сціплеńка прымасціліся выхавацелі чацвёртых „а” і „б” класаў. Далей, пабліскваючы сівізной і лысінамі, расселася ўсё іншае педагогічнае цела. А між імі церліся шустрыя бацькі.

Чым гэтае развітанне закончылася мне і іншым, дасведчаным навукамі і жыццёвой мудрасцю педагогам, пісаць не буду, часу малавата.

А якія цудоўныя тосты былі! Галоўны змест іх гэта татальная падзяка і пахвала бацькоў нам, педагогам, за навуку і выхаванне іх дзяцей. Немалую частку гэтай пахвалы інкасіраваў і я. Пасля чаго я ўжо і сам не ведаў, ці і сапраўды я так добра выхоўваў давераных мне недаросткаў і іх бацькоў і гэта была самая чысцейшая ўдзячнасць, ці бацькі ўсё гэта так ад радасці, што нарэшце вызываўца ад маіх разумных і вучоных павучанняў і натацый на тэму „як трэба выхоўваць сваіх дзяцей”. Аб'ектыўна аднак кажучы, радавацца ўсё ж такі было чаму — ні адзін мой вучань гэтага выпуску судзімасці не меў. І, думаю, нейкая выхаваўчая заслуга ў гэтым магла быць і мая.

Aleksander Iwaniuk

Liceum Białoruskie w Hajnówce

(historia, zdarzenia, fakty, ludzie)

Wstęp

W 1994 roku przypadła pięćdziesiąta rocznica istnienia szkolnictwa białoruskiego w powojennej Polsce. To oznacza, że minęło wtedy pół wieku tej działalności Białorusinów, która jest i będzie jednym z najważniejszych warunków zachowania naszej tradycji, rozwoju kultury i języka ojczystego, zdobywania wiadomości o naszej historii i większego poczucia świadomości narodowej. Chociaż rozbudzenie i kształtowanie świadomości narodowej jest procesem złożonym i ciągłym, szkoła odgrywała, odgrywa i będzie odgrywać w nim, jeśli nie dominującą, to na pewno bardzo ważną rolę. Oczywiście, żeby szkoła mogła wykonywać tę funkcję z powodzeniem, trzeba wykorzystać do tego wszystkie możliwe środki. To dotyczy każdego systemu oświaty, a zwłaszcza systemu mniejszości narodowej. Nie zagłębiając się w okoliczności, rozważania o miejscu i roli szkoły w procesie wychowania i rozwoju świadomości narodowej, trzeba podkreślić, że takimi właśnie zasadami kierowali się wszyscy ofiarni i oddani organizatorzy i pracownicy szkolnictwa białoruskiego na Białostocczyźnie, którzy byli związani z tym szkolnictwem w latach 1939-1941, podczas okupacji niemieckiej i w okresie powojennym. Rozważając zagadnienie białoruskiej oświaty po 1944 roku, warto wspomnieć także i o tych okresach, kiedy szkolnictwo białoruskie stanowiło ważny element życia społecznego na Białostocczyźnie.

Stan szkolnictwa w Hajnówce w okresie przedwojennym

W Hajnówce w okresie przedwojennym nie istniały ogólnokształcące szkoły średnie. Pierwsza szkoła podstawowa rozpoczęła pracę w roku szkolnym 1921/22. Znajdowała się w drewnianym, pamiętającym czasy pierwszej wojny światowej budynku, który istnieje nadal. Po wojnie mieściła się tam przez długi okres poczta, a obecnie — stacja PKS. Budynek ten nie był przystosowany do potrzeb szkoły, dlatego niezbędny był nowy budynek. W 1934 roku na skrzyżowaniu ulic Piłsudskiego i 3 Maja wybudowano nową siedmioletnią szkołę im. Józefa Piłsudskiego. Jej pierwszymi dyrektorami byli Karolina Borowska (1921-1926) i Antoni Zabdyr

(1926-1936). Po wojnie w tym budynku znajdowały się szkoły podstawowe nr 1 i nr 5.

Według ówczesnych danych demograficznych, liczba mieszkańców Hajnówki w okresie międzywojennym szybko się powiększała. To było jednym z powodów otwarcia dwóch następnych szkół podstawowych. Jedna z nich powstała dla młodszych klas w rejonie „Placówki” w 1931 roku. Jej pierwszym dyrektorem był Szlesinger, a w latach 1932-37 szkołą kierował Józef Franczak. W 1938 roku na potrzeby szkoły przeznaczono nowy budynek, a obowiązki dyrektora przejął Józef Chętnik. Była to wówczas szkoła nr 3. W 1936 roku, niedaleko od szkoły nr 1, zakończyła się budowa trzeciej szkoły na ulicy Piłsudskiego. Była to szkoła nr 2 im. Rydza-Śmigłego. Dyrektorem został Antoni Zabdyr, a jego miejsce w szkole nr 1 zajął Mieczysław Bajbor. Właśnie z tym budynkiem związana jest bezpośrednio historia szkolnictwa białoruskiego w Hajnówce.

Szkolnictwo białoruskie w Hajnówce w okresie rządów radzieckich (1939-1941)

Mówiąc o białoruskim szkolnictwie w Hajnówce nie można nie wspomnieć o tym, że szkolnictwo to posiadało już pewne swoje tradycje.

Mianowicie w latach 1939-1941 na Białostoczyźnie istniał wysoki odsetek tak zwanych pełnych i niepełnych dziesięciolatek, w których język białoruski był językiem wykładowym albo jednym z przedmiotów. Dotyczy to także z Hajnówki. Według wspomnień starszych mieszkańców miasta, stan szkolnictwa w tym okresie w Hajnówce był następujący. Rosyjska dziesięciolatka znajdowała się w budynku już nie istniejącym, w który mieściło się liceum białoruskie. Białoruska dziesięciolatka mieściła się w sąsiednim budynku (szkoła nr 1). W szkolnym budynku na „Placówce” mieściła się szkoła polska. Dyrektorem rosyjskiej dziesięciolatki był Mikołaj Rudzko, a białoruskiej — początkowo Mieczysław Bajbor, a później — Siemianowski. Szkołę polską na „Placówce” kierował Skokow. Trzeba wyjaśnić następujące fakty: za powszechny przyjęto pogląd, że w starym budynku liceum białoruskiego mieściła się białoruska dziesięciolatka, a rosyjska — w budynku szkoły nr 1. Pogląd ten powstał przez mechaniczne połączenie pewnych faktów: jeżeli w tym budynku znajdowało się liceum, to logicznym jest, że w okresie rządów sowieckich była tu także szkoła białoruska. Jednak na podstawie informacji Haliny Wiluk, która wtedy właśnie była uczennicą, a jej mama — Anastazja Bujnowska — nauczycielką języka rosyjskiego w rosyjskiej dziesięciolatce, bezsprzecznie wynika, że było zupełnie odwrotnie: w budynku liceum białorus-

kiego mieściła się dziesięciolatka rosyjska, a w budynku szkoły nr 1 — białoruska.

Szkołnictwo białoruskie w okresie okupacji niemieckiej

22 czerwca 1941 roku Niemcy hitlerowskie wypowiedziały wojnę Związkowi Radzieckiemu. Niemieckie bataliony piechoty znalazły się w Hajnówce już 25 czerwca 1941 roku. Tak rozpoczęła się niemiecka okupacja, która przeciągnęła się do trzech lat — to znaczy do wyzwolenia w dniu 17 lipca 1944 roku. W okresie okupacji niemieckiej wszystkie budynki szkolne zostały zajęte przez wojsko. Na przełomie lat 1941 i 1942 w Hajnówce nie działała żadna szkoła. Nauczanie w formie zorganizowanej rozpoczęło się w roku szkolnym 1942/43. Inicjatorami białoruskiej szkoły w Hajnówce w 1942 roku byli Nadzieja Melcer, Tatiana Safranienko i przedstawiciel Komitetu Białoruskiego Fiedaszczczenja. Ta właśnie grupa inicjatywna zwróciła się do niemieckiego burmistrza z postulatem zorganizowania szkoły białoruskiej w mieście. Władze niemieckie szybko wyraziły zgodę. Jesienią 1941 roku organizuje się pierwsza grupa dzieci. Kierownikiem tej pierwszej białoruskiej szkoły zostaje Stefan Teleszewski (pochodzący prawdopodobnie ze wsi Trywieża).

W związku z tym, że w budynku na Lipowej było mało miejsca, a uczniów przybywało, szkoła przeniosła się do prywatnego budynku rodziny (pozniej Maciuka), na ulicę Polną (obecnie Grunwaldzka). Z dokumentów wynika, że przez krótki okres dyrektorem szkoły był W. Burak, który kierował szkołą do końca roku szkolnego 1942/43.

Od początku roku szkolnego 1943/44 szkołę kieruje Bazyli Bachar — organizator białoruskiego gimnazjum i szkoły podstawowej w Hajnówce w 1944 roku. Szkoła nazywała się oficjalnie: Białoruska Szkoła Podstawowa w Hajnówce. Nauka w niej odbywała się w języku białoruskim, a język niemiecki był tylko jednym z przedmiotów. Po zakończeniu roku szkolnego uczniowie otrzymywali świadectwo, którego pierwsza strona była napisana po niemiecku, a druga — po białorusku. Szkoła istniała do czerwca 1944 roku.

Szkołnictwo białoruskie w okresie powojennym

Pisząc o szkolnictwie białoruskim w okresie powojennym trzeba dodać, że okres ten był dość trudny i skomplikowany. Jest to okres, kiedy jeszcze prowadzone były działania wojenne. Latem 1944 roku wyzwolono tylko wschodnie rubieże Polski. Oczywiście, w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu nie było sprawnej administracji, nie istniały państwowie

organy władzy. Centralny organ władzy — Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego — utworzono 21 lipca 1944 roku. Zgodnie z prawem okresu wojennego władza na wyzwolonych terenach znajdowała się w rękach radzieckich komendantów wojskowych. Logiczne jest, że organizacja życia narodowego na terenach wyzwolonych spod okupacji niemieckiej była niełatwą. Nie bacząc na złożoność okresu i na różne obiektywne i subiektywne niedogodności, szkolnictwo białoruskie na Białostocczyźnie w 1944 roku powstało i rozwijało się dość szybko. Najbardziej przekonywującym tego dowodem są dane statystyczne. Według tych danych, już w pierwszym roku szkolnym (1944/45) na Białostocczyźnie istniało około 90 szkół podstawowych i trzy średnie (w Białymstoku, Bielsku Podlaskim i Hajnówce). Największą z nich była szkoła w Bielsku Podlaskim, bo oprócz czteroletniego gimnazjum istniało tam jeszcze dwuletnie liceum. Głównymi organizatorami białoruskiego szkolnictwa w Bielsku Podlaskim po wojnie byli Anatol Tymiński i Jarosław Kostycewicz. Już w pierwszym roku nauki w białoruskim gimnazjum i liceum uczyło się około 280 uczniów. Drugą białoruską szkołą średnią było białorusko-rosyjskie gimnazjum w Białymstoku. Zorganizowali je, według wspomnień Włodzimierza Juźwiuka („Kalendarz Białoruski: 1994”), Dymitr Mackiewicz i Borys Subotin.

Trzecią szkołę białoruską zorganizowano w Hajnówce. Składała się ona z klas początkowych i trzech klas gimnazjum.

Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że oficjalna nazwa szkoły nie zawierała przyniwnika „białoruska” i brzmiała następująco: Publiczna Szkoła Podstawowa Nr 2 w Hajnówce. Taka nazwa pojawia się we wszystkich dokumentach z tego okresu. Jednak szkoła ta miała absolutnie białoruski charakter. Fakty świadczą, że chociaż gimnazjum istniało tylko jeden rok szkolny (1944/45), to podstawówka działała w tym budynku aż do 1965 roku. O tym, że grono pedagogiczne tej szkoły uparcie walczyło o jej narodowy charakter, świadczy sprawozdanie z 26 lutego 1947 roku z wizytacji szkół białoruskich w powiecie bielskim (powiatu hajnowskiego wtedy jeszcze nie było). Autorem sprawozdania był wizytator Wł. Malewicz. Warto wspomnieć o tym ofiarnym gronie pedagogicznym. Oto pełny jego skład w roku szkolnym 1946/47: Bazyli Litwińczuk, Tichon Antoniuk, Walentyna Bujnowska, Tatiana Safranienko, Lidia Antoniuk, Nadzieja Melcer, Aleksander Stulniuk, ojciec M. Micewicz.

Ważnym faktem jest również to, że szkoła nigdy nie odczuwała niedoboru uczniów. W roku szkolnym 1946/47 w siedmiu klasach uczyło się 265 uczniów, co znaczy, że każda klasa liczyła średnio po trzydziestu ośmiu uczniów.

Natomiast gimnazjum przyjęło oficjalną nazwę z adekwatnym przymiotnikiem: Białoruskie Gimnazjum Państwowe w Hajnówce. Istnieją również informacje o kierownictwie gimnazjum. Jedne wyrażają pogląd, że dyrektorem był B. Bachar, inne — że Nina Niczyporuk. A oto, co autorowi tej pracy powiedziała Nadzieja Melcer, ta sama, która organizowała w Hajnówce w czasie okupacji niemieckiej szkołę białoruską, a po wojnie była nauczycielką w białoruskiej szkole podstawowej.

30 września 1944 roku N. Melcer świętowała swoje imieniny. Na uroczystość zaprosiła nauczycieli. Wśród nich znajdowali się: Bachar, Niczyporuk, Safranienko i inni. Raptem z rąk Ninę Niczyporuk wypadło lusterko. Wszyscy ocenili to jako zły znak. Jednak nic na to nie wskazywało. Spotkanie trwało dalej. Pod koniec N. Niczyporuk powiedziała: „Tak, niedługo wszyscy przyjdziecie do mnie z kwiatami”.

Według N. Melcer znaczyło to, że następne spotkanie towarzyskie odbędzie się z okazji oficjalnego powołania N. Niczyporuk na stanowisko dyrektora gimnazjum. Z innych źródeł wynika, że naprawdę 16 października 1944 roku Niczyporuk wyjechała w sprawach służbowych do Białegostoku i zginęła w wypadku samochodowym.

Można wnioskować, że na początku roku szkolnego 1944/45 dyrektorem szkoły podstawowej był B. Bachar, a na stanowisko dyrektora gimnazjum wyznaczono N. Niczyporuk. Faktycznie wykonywała ona te obowiązki ale bez oficjalnego dokumentu. Po tragicznej śmierci N. Niczyporuk dyrektorem gimnazjum zostaje B. Bachar, natomiast szkołą podstawową kieruje B. Litwińczuk, późniejszy dyrektor liceum (1949-1959).

Rozważając problemy szkolnictwa białoruskiego w okresie powojennym warto wspomnieć o przyczynach raptownego zanikania tego szkolnictwa w latach 1946-1948. Niektórzy uważają, że przyczynami takiego stanu rzeczy było skurczanie się podstawowej bazy w wyniku repatriacji białoruskiej ludności do BSRR, małe zainteresowanie rodziców, znaczne trudności kadrowe, niedostatek podręczników, pomocy naukowych i programów.

Prawdą jest, że ani jedna z tych przyczyn nie mogła stać się obiektywną podstawą do likwidacji szkolnictwa białoruskiego. Na przykład, tłumaczenie się repatriacją można uważać za naiwność z tej prostej przyczyny, że spośród rdzennych Białorusinów Białostoczyzny do BSRR wyjechało bardzo mało osób. Władze o tym wiedziały.

Nie można nie zgodzić się z tym, że brakowało podręczników, pomocy, programów. To fakt. Ale czy mogło to stanowić podstawę do Zaniechania szkolnictwa białoruskiego w białostockim systemie oświatowym? I wreszcie rzekomo nie było zainteresowania ze strony rodziców. Absolutny nonsens. Przecież w 1944 roku, w okresie bodaj najtrudniejszym, istniało

blisko 90 białoruskich szkół, a w rok, czy dwa lata później zainteresowanie nimi raptem znikło? Jakieś są te prawdziwe przyczyny? Myślę, że stan szkolnictwa białoruskiego zależał od woli ówczesnych władz politycznych. Znowu sięgnę do sprawozdania wizytatora Malewskiego.

Przedstawiciel władz oświatowych nie martwił się zjawiskiem zanikania szkolnictwa białoruskiego, ale niepokoił go fakt, że proces ten przebiega zbyt wolno. W końcowej części sprawozdania znajdujemy dziewięć wniosków. W ostatnim z nich stwierdza się, że rozmowa z wykładowcami i rodzicami nie motywowała do utrzymywania szkoły białoruskiej.

W takich oto okolicznościach odbywał się proces likwidacji Białoruskiego Gimnazjum Państwowego w Hajnówce w 1945 roku, a w rok później — likwidacji białoruskiego gimnazjum i liceum w Bielsku Podlaskim.

Proces likwidacji dotyczy też szkół podstawowych, ale często miał on inną formę. Na przykład, hajnowska szkoła podstawowa istniała przez cały czas, ale z biegiem czasu traciła swój narodowy charakter. Jeszcze w roku szkolnym 1946/47 język białoruski zajmował ważne miejsce w programie szkoły. Nawet protokoly posiedzeń rady pedagogicznej były pisane w tym języku. Ale już w roku szkolnym 1947/48 przedmiot „język białoruski” nie występuje.

Nowy okres dla szkolnictwa białoruskiego rozpoczyna się w roku szkolnym 1949/50. Ten rok można nazwać poczatkem odrodzenia szkolnictwa białoruskiego na Białostocczyźnie. Sam problem wymaga dokładnej analizy. Można przypuszczać, że potrzebny impuls przyszedł ze strony centralnych władz politycznych. Rzeczywiście, źródła tej nowej polityki w stosunku do szkolnictwa mniejszości narodowych znajdują się w postanowieniach sekretariatu KC PZPR z 28 czerwca 1949 r. Postanowienia te stały się podstawą działań władz administracyjnych. Na wyniki nie trzeba było długo czekać. Już w końcu foku szkolnego 1949/50 pracowało około 50 szkół białoruskich, a wśród nich dwie ogólnokształcące (w Bielsku i w Hajnówce).

1 września 1949 r. rozpoczęła się więc historia liceum białoruskiego w Hajnówce. O ile liceum jest połączone ze szkołą podstawową, noszą one ogólną nazwę — Szkoła Podstawowa i Liceum Ogólnokształcące z Białoruskim Językiem Nauczania w Hajnówce. 29 sierpnia 1965 r. odbyło się nadzwyczajne posiedzenie rady pedagogicznej szkoły z udziałem inspektora Michała Sobieszuka, podczas którego przyjęto postanowienie o oddzieleniu szkoły podstawowej od liceum. 1 września 1966 r. liceum przyjmuje nazwę: Liceum Ogólnokształcące z Białoruskim Językiem Nauczania w Hajnówce.

Do 1963 roku liceum było jedną z najmniejszych szkół średnich w województwie — wszystkie klasy były pojedyncze. Jednak rozwijało się

ono pod względem organizacyjnym, wzrastał poziom wykształcenia kadry nauczycielskiej; rósł także moralny i naukowy autorytet liceum w środowisku. Na początku lat 60. wzrasta zainteresowanie liceum ze strony rodziców i uczniów. Żeby zapewnić nowe miejsca, powstają nowe klasy. Już w roku szkolnym 1963/64 podwaja się liczba klas. 1 września 1967 r. rozpoczyna się reforma szkolnictwa. Jej istota polegała na tym, że średnie szkolnictwo ogólnokształcące opierało się na ośmioletniej szkole podstawowej. Dawne klasy 8, 9, 10, 11 stanowią odpowiednio w liceum klasy 1, 2, 3, 4. Właśnie z powodu reformy w roku szkolnym 1969/70 liceum nie miało absolwentów, ponieważ pierwsza ich grupa według nowego programu opuściła liceum w 1971 roku. Wymieniając ważniejsze wydarzenia w życiu liceum, trzeba wspomnieć o tym, co miało miejsce 19 kwietnia 1964 r. W tym dniu ustanowiono sztandar szkoły. Inicjatorem ufundowania liceum białoruskiemu sztandaru był znany na Białostoczyźnie działacz społeczny i gospodarczy Konstanty Mojsienia, ówczesny przewodniczący Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Hajnówce.

Podczas wręczania sztandaru było powiedziane: „Wręczając ten sztandar młodzieży szkolnej, wyrażam nadzieję, że będzie on nie tylko reprezentacyjnym symbolem szkoły, ale również symbolem nauki i pracy”.

Rzeczywiście, sztandar stał się wielką wartością szkoły, tą wartością, która wyrażała godność szkoły i pozytywnie wpływała na proces wychowawczy.

Warto zwrócić uwagę na problem nauki języków obcych, W programie liceum język obcy stanowił przedmiot dodatkowy. Oczywiście, z tego powodu najwięcej tracili uczniowie. Trzeba było to zmienić. Staraniem szkoły w 1986 roku udało się pozyskać dla Hajnówki dwóch germanistów: Bazylego Dąbrowskiego i jego żonę Jagodę. Bazyl Dąbrowski, absolwent liceum, rozpoczął pracę w swojej szkole. Szybko okazało się, że zmiany te były nie tylko potrzebne, ale wręcz konieczne.

I jeszcze jedna uwaga. W latach 80. liceum udaje się rozwiązać jeden z ważniejszych problemów — niedostatku uczniów do klas pierwszych. W tym okresie napływ kandydatów był tak duży, że można było nie tylko wybrać najlepszych, ale również nie wszyscy z tych, którzy dobrze zdali egzaminy, mogli być przyjęci. Dlatego w 1988 roku zamiast dwóch powstają trzy równolegle klasy. Był to następny ważny krok na drodze rozwoju liceum i argument przemawiający za koniecznością budowy nowego budynku.

* * *

Każda szkoła ma swoje osobliwości, swój charakter, wypracowuje swoje tradycje, swój styl pracy itd. Kiedy mówi się o szkolnictwie mniejszości narodowych, to już przez sam ten fakt szkolnictwo nabiera swoich charakterystycznych cech, swoich zalet. Kiedy mówimy o liceum hajnowskim, należy zwrócić uwagę na niektóre z nich. Charakterystyczne jest chociażby to, że od samego początku była to szkoła, do której przychodziły przeważnie dzieci z okolicznych wsi. Dla nich liceum białoruskie stało się pierwszym i najważniejszym etapem na drodze do wykształcenia i społecznej dojrzałości. Pierwsze praktyczne doświadczenia liceum pokazały, że szkoła ta nie będzie szkołą dla dzieci wyższej inteligencji, szkołą elitarną, bo taką być po prostu nie może. Była ona przede wszystkim szkołą dla tych, którzy uważali ją za swoją szkołę. A że chłopi Białorusini uważali licea białoruskie za swoje, przekonałem się osobiście. Kiedy w 1950 roku ukończył szkołę podstawową, ojciec powiedział mi kategorycznie: „Jest w Bielsku swoja szkoła i trzeba tam iść”. Tak właśnie było. Myśle, że tak zdarzyło się nie tylko ze mną, ale z dziesiątkami i setkami innych chłopskich dzieci, które dalszą naukę wybierały w swojej szkole — liceum białoruskim.

Z czasem zaczęła rosnąć liczba uczniów z samej Hajnówki, przeważnie z tych rodzin, które z różnych przyczyn opuściły swoje wsie i stały się robotnikami lub urzędnikami. Z czasem liczenna przewaga uczniów pochodzenia chłopskiego zmniejszała się na korzyść uczniów z miasta. Inna sprawa była ze środowiskiem inteligenckim. Trzeba otwarcie powiedzieć, że napływ tej grupy dzieci był bardzo mały. Wyraźny wzrost liczby uczniów pochodzenia inteligenckiego rozpoczyna się pod koniec lat 80.

Rok szkolny	Ogólna liczba uczniów	Pochodzenie robotnicze	Pochodzenie chłopskie	Inteligenca	Inni
1975/76	268	116	126	14	12
1976/77	276	120	111	20	25
1979/80	265	98	112	37	18
1981/82	245	105	100	26	14
1982/83	222	98	91	29	4
1983/84	224	101	90	30	3
1987/88	247	89	98	48	12
1989/90	271	109	90	34	38
1990/91 I 273	95	84	54	40	

Cały czas hajnowski liceum białoruskie pracowało w bardzo trudnych warunkach. Spośród wszystkich liceów w województwie miało

najgorsze warunki. Było to jedną z tych obiektywnych przyczyn, które negatywnie wpływały na wychowawczy i dydaktyczny wynik pracy. Jednak złe warunki me mogły być przeszkodą w staraniach, aby liceum nie znalazło się na ostatnim miejscu w wynikach swojej pracy. Dzięki aktywności poszczególnych dyrektorów i ofiarności nauczycieli liceum stało się z czasem dobrze zorganizowana, przygotowaną do realizacji wszystkich dydaktyczno-wychowawczych zadań szkoła.

* * *

Mówiąc o pewnych charakterystycznych osobliwościach szkoły, warto wspomnieć też tą, która prawie nigdy nie występuje w danych statystycznych, me pojawia się w sprawozdaniach. Mam na myśli tzw. atmosferę pracy. Dobra atmosfera i sprzyjający klimat są potrzebne wszędzie, a zwłaszcza tam, gdzie ważną sprawą są stosunki międzyludzkie. Szkoła jest instytucją, która w swojej pracy koncentruje się na człowieku i szczególnie potrzebuje dobrego klimatu i dobrej atmosfery. Uważam, że tu znajduje się klucz do jednego z ważniejszych zagadnień współczesnej szkoły — sukcesów albo porażek. Z praktyki wiem, jak ciężko jest zbudować tę delikatną konstrukcję i jak łatwo można ją zburzyć. Wiadomo również, że dobrą atmosferę tworzą wszyscy, jednak głównym konstruktorem powinien być dyrektor. Nie ma i nie będzie gotowej recepty na stworzenie w szkole sprzyjającej atmosfery. Uważam, że podstawowymi jej elementami mogą być: sprawna organizacja życia szkolnego, wysoki moralny autorytet pedagogów, wysokie poczucie obowiązku, wychowawczy wpływ za pomocą osobistego przykładu, wysoka kultura w codziennych wzajemnych stosunkach, zrozumienie faktu, że szkoła istnieje dla uczniów, a nie na odwrót, obiektywność w ocenie uczniów i inne.

Trudno powiedzieć, jakie jeszcze elementy mogły wystąpić w procesie wychowawczo-dydaktycznym, lecz faktem jest, że z biegiem czasu liceum stało się szkołą cenioną przez uczniów. Doskonałym tego dowodem jest ocena samych licealistów. W latach 1982-1990 wśród uczniów ostatnich klas przeprowadzałem ankietę. Były tam, między innymi, takie pytania:

1. Gdybyś jeszcze raz wybierał szkołę, czy wybrałbyś ponownie nasze liceum?

2. Jak czujesz się w szkole jako uczeń (uczennica)?

Wyniki były następujące: na 266 odpowiedzi tylko 14 uczniów zmieniło by szkołę, ale z tego względu, że byłby to inny typ, nie liceum. Na drugie pytanie negatywne odpowiedzi odnosili się do poszczególnych przedmiotów, nauczycieli, problemów, ale w stosunku do samej szkoły

prawie wszystkie odpowiedzi były pozytywne. Wyniki te dają podstawę do stwierdzenia, że szkoła zdołała zdobyć przychylność ze strony uczniów. To już bardzo dużo, bo zachęca do pracy, a dobra praca przynosi dobre wyniki.

* * *

Oto dane dotyczące niektórych dziedzin pracy liceum. W 1953 roku szkołę opuszcza pierwsza grupa absolwentów — 18 osób. W 1993 roku absolwentów jest już 40. W latach 1953-1993 liceum skończyło 1950 uczniów.

Rok szkolny	Ogólna liczba uczniów	Liczba uczniów, którzy zdawali maturę	Liczba uczniów, którzy zdali maturę
1973/74	59	52	43
1974/75	67	67	62
1975/76	60	60	59
1981/82	68	68	66
1982/83	54	49	43
1983/84	49	45	42
1986/87	56	54	54
1987/88	59	56	54
1988/89	58	55	54
1990/91	60	59	58
1991/92	79	77	77

Bardzo ważnymi danymi, świadczącymi o pracy każdego liceum są: liczba uczniów, którzy dobrze zdają maturę, stopień ich przygotowania, i wynik egzaminów wstępnych na studia wyższe.

Wysoki procent uczniów, którzy pozytywnie zdali egzaminy, wyraźnie świadczy o dobrym ich przygotowaniu.

Jeszcze bardziej obiektywnie wyniki te potwierdzają się na egzaminach wstępnych na studia wyższe.

Oto tabela, która ilustruje procent pozytywnie zdanych egzaminów przez naszych absolwentów:

1982/83	88%
1983/84	60%
1984/85	64%
1985/86	52%
1986/87	78%
1987/88	71%
1988/89	70%
1989/90	60%
1990/91	43%
1991/92	83%
1992/93	78%

O sukcesach dydaktycznych liceum w nie mniejszym stopniu świadczy również i średnia ocen szkoły. Oczywiście, że w takiej szkole średniej jak liceum niełatwo otrzymać średnią ocen „4” dla każdego ucznia, tym trudniej jest, gdy na taką ocenę pracuje cała klasa. Jeśli więc ogólnoszkolna ocena mieści się w przedziale 3,5 — 3,8, świadczy to o niezłych wynikach nauczania. Oto zestawienie takich ocen w przeciągu ostatnich trzynastu lat:

Rok szkolny	Ocena
1980/81	3,58
1981/82	3,60
1982/83	3,61
1983/84	3,65
1984/85	3,66
1985/86	3,67
1986/87	3,70
1987/88	3,74
1988/89	3,76
1989/90	3,77
1990/91	3,72
1991/92	3,66
1992/93	3,43

Wracając do sprawy dalszej nauki absolwentów liceum warto zwrócić uwagę na to, że stało się już tradycja, że część uczniów kieruje się na uczelnie wyższe w różnych miastach byłego Związku Radzieckiego. Pierwszą z nich była absolwentka z 1953 roku Maria Piekacz. Jest paradoksem, że uczniowie liceum białoruskiego uczyli się w różnych miastach (Leningrad, Moskwa, Kijów, Ryga, Lwów, Donieck) i prawie

nigdy nie studiowali w Białorusi. Jednak nie wynikało to z woli szkoły czy samych absolwentów, ponieważ istniał taki system. Zmiany nastąpiły w 1990 roku, gdyż po pierwsze — młodzież zaczęła wybierać studia na uczelniach białoruskich, po drugie — znacznie zwiększyła się liczba miejsc, po trzecie — absolwenci liceum białoruskiego w Polsce nie zdają obecnie egzaminów wstępnych.

Wszystko to doprowadziło do tego, że taką formą kształcenia zaczęli interesować się rodzice, szkoła i sami uczniowie. Najlepiej świadczy o tym fakt, że kiedy w roku 1990 w Grodnie i Mińsku naukę rozpoczęło ośmiu uczniów z liceum hajnowskiego, to w następnym — już czternastu, a w roku szkolnym 1991/92 — dwudziestu.

Dla przedstawienia pełnego obrazu wyników dydaktycznych warto przytoczyć dane dotyczące tzw. efektywności nauczania, które wskazują procent ogólnej liczby uczniów kończących szkołę. W ostatnich latach dane te wyglądają następująco:

1988	90,7%
1989	93,7%
1990	98,5%
1991	95,2%
1992	93,4%
1993	93,7%

Ruch artystyczny

Obraz hajnowskiego liceum białoruskiego nie byłby pełny bez przedstawienia jeszcze jednej charakterystycznej jego cechy — uczniowskiego ruchu artystycznego. Do połowy lat siedemdziesiątych szkolne życie artystyczne nie było ujęte w planie pracy, nie było celowej pracy z uczniami. Wynikało to z różnych przyczyn. Jedną z najważniejszych było to, że w szkole brakowało nauczyciela z wykształceniem muzycznym. Sytuacja uległa poprawie w 1973 roku, gdy zajęcia z wychowania muzycznego zaczęły prowadzić nauczycielka Maria Stepaniuk. Oprócz lekcji zaczęto prowadzić dodatkowe zajęcia w grupie muzycznej. Na wyniki nie trzeba było długo czekać. Już w roku szkolnym 1973/74 został utworzony wokalny zespół dziewczęcy w składzie: Luba Siekan, Nadzieja Kozaczuk, Halina Konach, Lidia Romaniuk, Irena Szymaniuk i Irena Zabrocka. W szybkim czasie zespół ten wzbogacił repertuar, uczestniczył nie tylko we wszystkich szkolnych uroczystościach, lecz często występował także na różnych imprezach kulturalno-oświatowych poza szkołą. Na centralnym przeglądzie „Piosenka Białoruska 74” zajął drugie miejsce. Był

to dobry początek ruchu artystycznego wśród młodzieży. Powstały wokalne i wokalno-instrumentalne zespoły, które nie tylko wzbogacily życie kulturalne w samej szkole, ale i w środowisku. Ważne było to, że zespoły ciągle wzbogacały swój repertuar, wypracowywały swój styl i nabierały białoruskiego charakteru.

W roku szkolnym 1979/80 powstaje drugi zespół wokalny — „Dziawoczyja Notki”. W jego skład wchodzą następujące uczennice: Tamara Charytoniuk, Ala Gagan, Ela Iwaniuk, Ola Karczewska, Maria Pietryszyk i Barbara Wolska.

Zespół ten wyróżnił się wysoką kulturą muzyczną, interesującym repertuarem i ochotą do pracy. Zespół ma duże zasługi w popularyzacji piosenki białoruskiej, uczestniczył we wszystkich przeglądach, zajmując zawsze czołowe lokaty.

Niedługo potem młodzież sama odczuła potrzebę poszerzenia form artystycznej działalności, gdyż wyłącznie wokalna forma nie zadowalała wszystkich uczniów. Dlatego też z inicjatywy samych uczniów jesienią 1979 roku powstaje pierwszy wokalno-instrumentalny zespół w składzie: Dymitr Tychoniuk, Eugeniusz Saczko, Jan Gerasimiuk. Do grupy dołączyła solistka — Mariola Przychodzka, która później została sławną solistką nie tylko na Białostocczyźnie, cudowną „dziewczyną z gitarą”.

Duchowym opiekunem zespołu był oddany szkole nauczyciel Aleksy Charkiewicz, a ze strony muzycznej pomagał Piotr Skiepko, później lider znanego zespołu „Dubiny”. W 1980 roku pojawiła się kwestia nadania nazwy istniejącemu zespołowi. Postanowiono, że zadecyduje o tym młodzież całej szkoły. 12 stycznia 1981 roku odbył się ogólnoszkolny plebiscyt, w wyniku którego przyjęto nazwę „Hajton”. Cechą szczególną szkolnego amatorskiego ruchu artystycznego są częste zmiany składu zespołów. Ale poważny stosunek szkoły do tego zagadnienia i dość duży stopień zainteresowania ze strony uczniów pozwalały zachować ciągłość w pracy i działalności na tej niwie.

Kiedy w 1982 roku przestały istnieć „Dziawoczyja Notki”, ich miejsce zajął następny zespół w składzie: Anna Iwaniuk, Mirosława Kazimierczuk, Anna German, Mirosław Romaniuk, Anna Kot, Halina Gruszewska.

Podobnie było i z zespołem muzycznym. W 1981 roku członkowie zespołu instrumentalnego skończyli szkołę. Pojawiło się pytanie — co dalej? Mariola Przychodzka, młodsza od nich o dwa lata, zaproponowała zorganizowanie nowego zespołu. Już we wrześniu 1981 roku pod jej kierunkiem powstaje cudowny zespół „Hajton-2”. Jego oryginalność polegała na tym, że w jego skład wchodziły wyłącznie dziewczęta. Dzięki nim zespół z pewnością był najsłynniejszym w historii szkoły. Był tak

popularny w środowisku, że prawie żadna ważna uroczystość w Hajnówce nie odbyła się bez udziału sławnych dziewcząt z liceum białoruskiego.

„Hajton-2” zajął pierwsze miejsce w przeglądzie „Piosenka Białoruska 82” w Białymstoku w kategorii zespołów wokalno-instrumentalnych, otrzymując również duże uznanie u publiczności. Zasługą tej grupy muzycznej było również to, że w swoim repertuarze potrafiła wykorzystać nie tylko folklor białoruski, lecz także rosyjski, ukraiński i polski. Docenili to organizatorzy festiwalu piosenki ukraińskiej w Gdańsku, którzy zaprosili zespół z Hajnówki. Koncert uczennic z grupy „Hajton-2” został wysoko oceniony. Zespół rozsławiał więc swoje liceum, popularyzował piosenkę białoruską nie tylko w Hajnówce i na Białostocczyźnie, ale również poza granicami regionu. Swoją owocną pracę zespół zakończył koncertem podczas uroczystego pożegnania absolwentów w czerwcu 1983 roku.

Mam osobiste wspomnienie dotyczące tego dziewczęcego zespołu. W swoim repertuarze miał on cudowną piosenkę „Tamara”, którą bardzo lubiłem. Tak się składało, że ilekroć uczestniczyłem w koncertach, Marioła zawsze wykonywała „Tamarę”, a ja czułem, że śpiewa dla mnie. To było bardzo przyjemne.

Wychowanie fizyczne

Patrząc z dydaktyczno-wychowawczego punktu widzenia sport jest ważnym elementem wychowawczym młodzieży. Wychodząc z takiego założenia, dyrekcja liceum, grono pedagogiczne, a przede wszystkim nauczyciele wychowania fizycznego dążyli do tego, aby ta dziedzina życia szkolnego zajęła należne miejsce. Można stwierdzić, że sportowe sukcesy młodzieży z liceum białoruskiego w Hajnówce są doskonałym przykładem na to, że sukcesy nie zawsze zależą od warunków pracy. Jak już wspomniano, liceum pracowało w bardzo trudnych warunkach, które też się odczuwały podczas organizacji zajęć sportowych. Nie zważając na to, ofiarna praca szkoły przynosiła pożądane wyniki. Historia życia sportowego liceum nierozerwalnie jest związana z osobą Mikołaja Wróblewskiego. Organizacyjną formą życia sportowego młodzieży szkolnej było koło sportowe, które przyciągało dużą rzeszę młodzieży. Sprzyjało to planowaniu różnych form pracy i prowadzeniu różnych dyscyplin sportowych. Dzięki temu młodzież z liceum uczestniczyła we wszystkich szkolnych, międzyszkolnych, rejonowych I wojewódzkich zawodach, zawsze z dobrymi wynikami. Za dobre wyniki w sporcie, zdyscyplinowanie podczas zawodów, poszczególni uczniowie liceum, drużyny sportowe otrzymały mnóstwo dyplomów, listów pochwalnych, nagród, pucharów.

Największy udział w tym miała dziewczęta drużyna piłki siatkowej. Była ona jedną z najlepszych drużyn w województwie białostockim i często uczestniczyła też w mistrzostwach Polski. Tak było w roku szkolnym 1966/67 kiedy siatkarki zdobyły trzecie miejsce w okręgu białostockim, awokacji szkolnym 1970/71 również trzecie miejsce w Lublinie. Dzięki siatkarkom liceum białoruskie najczęściej zdobywało I albo II miejsca na wszystkich zawodach o mistrzostwo województwa albo okręgu. Takie wyniki dawały ogromną satysfakcję nauczycielom i uczniom, przynosiły sławę i popularność całej szkole.

Kadra

Pisząc o wynikach pracy i działalności liceum, przytaczając różne przykłady osiągnięć dydaktyczno-wychowawczych, trzeba pamiętać, że są one dziełem konkretnych osób. Również temu zagadnieniu należy poświęcić trochę miejsca. Nie będzie to pełna informacja o miejscu i roli poszczególnych dyrektorów liceum, nauczycieli czy wychowawców w dziejach szkoły i-aktem jest, że każdy dyrektor, każdy nauczyciel w mniejszym czy większym stopniu wniósł swój wkład w historię liceum.

Dyrektorami gimnazjum, a następnie liceum byli:

1. Nina Niczyporuk (gimnazjum) — do 15.10.1944
2. Bazyli Bachar (gimnazjum) — 1944-1945
3. W latach 1946-48 białoruska szkoła nie istniała
4. Bazyli Litwińczuk — 1949-1950
5. Sergiusz Soroka — 1950-1957
6. Anastazja Tropak — 1957-1968
7. Aleksander Iwaniuk — 1968-1971
8. Włodzimierz Stepaniuk — 1971-1981
9. Bazyli Bazyluk — od 01.03.1972 do 31.08.1972
10. Aleksander Iwaniuk — 1981-1991
11. Bazyli Dąbrowski — 1991-1992
12. Eugeniusz Saczko — od 1992 roku.

Pisałem już o losie Niny Niczyporuk, Po jej tragicznej śmierci dyrektorem gimnazjum został Bazyli Bachar. Informacji o nim zachowało się bardzo mało. Pochodził z Nowogródczyzny. Jeszcze przed II wojną światową skończył gimnazjum białoruskie w Nowogródku. Podczas okupacji niemieckiej, w roku szkolnym 1944/45 kierował białoruską szkołą podstawową w Hajnówce. Gimnazjum białoruskim kieruje tylko przez rok. Latem 1945 roku został aresztowany i wywieziony do łagru na terenie ZSRR. Według niektórych źródeł bezpośrednią przyczyną aresztowania była jego praca nauczycielska podczas niemieckiej okupacji. Na dobrą

pamięć zasługuje też pierwszy dyrektor liceum — Bazyli Litwińczuk. Podczas okupacji niemieckiej aktywnie uczestniczył w organizowaniu białoruskiej szkoły podstawowej w Warszawie. Ta wyjątkowa w tamtym okresie szkoła rozpoczęła swoją działalność 1 września 1942 r. i istniała dwa lata. Pracował tam także B. Litwińczuk. Latem 1944 roku przybył on na Białostocczyznę razem z nauczycielką Ludmiłą Pańko. Zatrzymali się w Hajnówce. Tu razem z miejscowymi pedagogami i aktywistami B. Litwińczuk rozpoczyna organizowanie szkolnictwa białoruskiego.

Nie udało się wyjaśnić czy Litwińczuk znał Bachara przed 1944 rokiem. Jednak obaj pedagogi i organizatorzy harmonijnie współpracowali na niwie organizacji szkolnictwa białoruskiego w Hajnówce. Takie szkolnictwo powstało i w latach 1944-1949 Litwińczuk kierował szkołą podstawową, a w roku szkolnym 1949/50 został pierwszym dyrektorem liceum. Później przeniósł się on do Białegostoku, gdzie długo kierował Klubem Międzynarodowej Prasy i Książki. Wielu go pamięta jako aktywnego działacza Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Zmarł w 1969 roku.

W historii liceum trwał ślad zostawił kolejny jego dyrektor Sergiusz Soroka, który dość długo kierował szkołą. Okres ten był jeszcze tym wstępny etapem, kiedy liceum hajnowskie tworzyło swoją kadę, wypracowywało swój charakter i wizerunek. W tym kontekście pracę S. Soroki należy ocenić pozytywnie. Dla liceum ważny był również fakt, że dyrektor był posłem na Sejm. W 1985 roku S. Soroka był gościem honorowym I Zjazdu Absolwentów Liceum.

Do grupy pedagogów, którzy nie pochodzili z Białostocczyzny należy tez Anastazja Tropak. Urodziła się ona 7 czerwca 1919 r. w Klecku. Jej ojciec, Bazyli Baranowski, był nauczycielem w Gimnazjum w Kobryniu. Tam uczyła się również Anastazja. Studiowała na Uniwersytecie Wileńskim w latach 1937-1939. Nie udało się jej zakończyć studiów, gdyż wybuchła wojna. W latach 1939-1941 pracowała jako nauczycielka w radzieckiej dziesięciolatce w Kobryniu. W 1943 roku razem z rodziną została wywieziona na roboty przymusowe do Niemiec i pracowała tam jako kierowca. W lutym 1945 roku za próbę ucieczki została wysłana do obozu koncentracyjnego w Austrii. Wróciła w 1948 roku i w tym samym roku rozpoczęła pracę w szkole podstawowej we wsi Kaniuki. W latach 1949-50 pracuje w Milejczycach, od 1 września 1951 r. rozpoczyna pracę w liceum białoruskim w Bielsku Podlaskim, a w latach 1957-1968 kieruje liceum białoruskim w Hajnówce. W 1968 roku na własną prośbę zwalnia się z funkcji dyrektora i pracuje w szkolnej bibliotece. Na emeryturę odeszła w 1975 roku. Zmarła w 1992 roku.

Ważnym okresem w historii liceum jest dziesięcioletnie dyrektorowanie Włodzimierza Stepaniuka. W tym okresie przeprowadzono bowiem tak ważną rzecz, jak remont kapitałny budynku. W rezultacie polepszyły się warunki pracy i zmienił się estetyczny wygląd szkoły. Trwały też prace nad stworzeniem gabinetów przedmiotowych, wyposażeniem ich w pomoce naukowe i środki dydaktyczne. Kierownictwo szkoły dołożyło też wszelkich starań przy organizacji biblioteki szkolnej. Biblioteka stanowi ważny element w wychowawczej i dydaktyczno-naukowej pracy szkoły. W latach 70 następuje rozwój form pracy z uczniami w różnych zespołach przedmiotowych. Uczniowie liceum zaczęli uczestniczyć w konkursach przedmiotowych, olimpiadach, uzyskując bardzo dobre wyniki. Pozytywnym przejawem tego okresu była stabilność kadry pedagogicznej.

Niezupełne aktywny i interesujący w historii liceum był okres następnych dziesięciu lat (1981-1991). Jednak skromność nie pozwala mi przedstawić tu jakiekolwiek oceny tej pracy, gdyż byłem wówczas dyrektorem. Myślę, że zrobi to ktoś inny.

* * *

Chyba nie trzeba przypominać o tym, że dyrektor odgrywa wiodącą rolę w pracy i życiu szkoły. Ale również prawdą jest fakt, że w codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniem dominuje nauczyciel. Dlatego też warto powiedzieć parę słów o nauczycielach. Wiadomo, że wśród pracujących w liceum były różne osoby. Jedni, mocno związani emocjonalnie ze szkołą, wnieśli ogromny wkład. Inni pracowali krótko i być może w mniejszym stopniu byli związani ze szkołą. Niemniej jednak każdy z nich zostawił w historii liceum swój ślad i zasługuje na pamięć. Oto wykaz nauczycieli, którzy pracowali na początku lat 50.:

1. Sergiusz Soroka — dyrektor
2. Bazyli Dzun — biologia
3. Tatiana Safranienko — język białoruski
4. Joanna Sujkowska — język polski
5. Eliza Krzewska — język rosyjski i niemiecki
6. Jerzy Gołub — fizyka i chemia
7. Mieczysław Ziarko — wicedyrektor, język polski
8. Michał Wróblewski — historia
9. Czesław Dobreńko — historia i język łaciński
10. Zbigniew Kurkowski — geografia
11. Edmund Radziwonowicz — wychowanie fizyczne
12. Antoni Świader — chemia
13. Henryk Kulczakiewicz — wychowanie fizyczne
14. Irena Mazurkiewicz — geografia

15. Eugeniusz Zenkiewicz — matematyka

16. Paraskiewa Greczko (później Ruszuk) — matematyka

Wśród nauczycieli na uwagę zasługuje E. Krzewska. Urodziła się ona 26 czerwca 1898 r. w Rydze (Łotwa). Jej ojciec, Jan Render był Łotyszem, a matka Hanna, Niemką. Była to rodzina protestancka. W 1914 roku Eliza ukończyła trzy klasy rosyjskiego gimnazjum żeńskiego w Rydze, a w 1915 — jedną klasę z przygotowaniem pedagogicznym do pracy w charakterze guvernantki. W latach 1915-20 pracowała jako nauczycielka w szkole kolejowej w Rydze. W tym czasie wychodzi za mąż za Polaka i w 1921 roku przyjeżdża do Polski. W następnym roku rozpoczyna pracę w leśnictwie w Białowieży. Do pracy nauczyciela wraca w okresie rządów radzieckich i przez dwa lata szkolne (1939/40 i 1940/41) pracuje w rosyjskiej dziesięciolatce. Podczas okupacji niemieckiej pracuje w polskiej szkole średniej, ucząc języka niemieckiego. Po wojnie w 1944 roku rozpoczyna pracę nauczycielki w białoruskiej szkole podstawowej. I właśnie ze szkolnictwem białoruskim E. Krzewska mocno związała swoją drogę zawodową. Aresztowana w 1945 r. i wywieziona w głąb Związku Radzieckiego, do Hajnówki wróciła pod koniec lat 40. W 1950 roku rozpoczęła pracę w liceum białoruskim.

Warto przytoczyć tu wspomnienia zasłużonego nauczyciela języka białoruskiego, Bazylego Sakowskiego: „Bardzo dobrze wspominam Elizę Krzewską, nauczycielkę języka rosyjskiego i niemieckiego. Nauczyciele i uczniowie pamiętają ją jako staruszkę z młodą duszą. Była zawsze wesoła, miła kulturalna, gotowa wciąż pomagać innym... Uznawała tylko jedną twardą regułę — bronić ucznia, dawać szansę nawet tym, którzy na nią nie zasłużyli”.

Na koniec pragnę wymienić tych, z którymi pracowałem w latach 1981-1991:

1. Bazyli Sakowski
2. Aleksy Selwesiuk
3. Paraskiewa Ruszuk
4. Jan Pietruczuk
5. Aleksy Charkiewicz
6. Zenaida Pietruczuk
7. Anatol Skiepko
8. Mikołaj Wróblewski
9. Maria Stepaniuk
10. Eugenia Bujnowska
11. Włodzimierz Ruszuk
12. Irena Zabrocka
13. Bazyli Bazyluk

14. Bazyli Dąbrowski (od 1986 roku)

Było to grono z wysokimi kwalifikacjami, z wielkim powołaniem. Dzięki ofiarnej pracy tych nauczycieli liceum białoruskiemu udało się stać szkołą dobrze zorganizowaną, z ogromnym autorytetem i zaufaniem w środowisku.

Odwieczne marzenie staje się realne

Marzeniem środowiska białoruskiego było zbudowanie w Hajnówce nowego liceum. Pomysł ten zrodził się już pod koniec lat 50. Jego inicjatorami byli Konstanty Mojsienia, Mikołaj Sulima i Konstanty Gryc — przedstawiciele komitetu rodzicielskiego liceum. Według słów K. Mojsieni finansową pomoc obiecała nawet centrala „Samopomocy Chłopskiej” z Warszawy. Jednak ówczesne władze Hajnówki bały się białoruskości jak diabeł święconej wody. Według M. Sulimy bardzo nieprzychylnie odniósł się do tej sprawy również pierwszy sekretarz partii. Trzeba szczerze przyznać, że również kierownictwo szkoły niechętnie odniósło się do tej idei. Doprowadziło to do pozostawienia pomysłu budowy nowej szkoły w sferze marzeń. Do sprawy powrócono na początku lat 80. Był to czas wielkich zmian. Trzeba było działać w zmieniających się warunkach życia społecznego. Szkoła przyjęła następujące zasady działania:

- z ideą budowy dotrzeć do miejscowych Białorusinów, a przede wszystkim do władz;
- przekonać o konieczności realizacji idei;
- przy pomocy różnych środków i form popularyzować ideę i szukać jej zwolenników;
- powołać społeczny komitet budowy;
- społeczne środki finansowe;

By to formalny początek, a następnie pojawiły się rozmaite kłopoty i różne przeszkody. Jednak i ten etap zakończył się pomyślnie. Odwieczne marzenie stało się rzeczywistością — cudownym szkolnym budynkiem, odpowiadającym potrzebom liceum białoruskiego w Hajnówce. Trzeba było czekać na to prawie 50 lat. Ale było warto!

Szkoła nie pozostawała samotna w tych dążeniach. Poszerzał ją kraj zainteresowanych. W świadomości wielu ludzi rosło przekonanie o słuszności sprawy. Uważam, że jest odpowiednia okazja, by podziękować wszystkim tym, którzy przejawili dobrą wolę i okazali pomoc przy budowie liceum. Przede wszystkim chciałbym podziękować tym nauczycielom liceum, którzy podczas dziesięciu lat żyli tą sprawą. Specjalne podziękowania kieruję pod adresem nauczycieli — Anatola Skiepki i Zenaidy Pietruczuk.

Dużą przychylność okazali nam Jan Suchodoła i Jadwiga Patejuk z Hajnówki. Na wyrazy podziękowania zasługuje BTSK i jego przewodniczący Aleksander Barszczewski, który uczestniczył w ważnych rozmowach w Ministerstwie Edukacji Narodowej. W imieniu swoim i liceum pragnę podziękować Białorusinom z Ameryki, a szczególnie zespołowi „Wasilok”.

*(Kalendarz Białoruski 1995,
Mińsk 1995, s. 97-119)*

Bazyli Sakowski

50-lecie Liceum Białoruskiego w Hajnówce

(1949-1999)

Wyrazami podziękowania wszystkim tym, którzy przyczynili się do wybudowania nowego gmachu szkoły, zakończy! pisać historię liceum białoruskiego w Hajnówce Aleksander Iwaniuk». Swoją pracę chciał on kontynuować, lecz niestety, już nie zdoła. W 1992 roku zabrała nam go nagła i niespodziewana śmierć. Osierocił rodzinę i naszą białoruską społeczność. Jest to ogromna i niepowetowana strata, gdyż był on człowiekiem wielkiego formatu. Był dobrym synem, bratem, mężem, ojcem, dziadkiem oraz człowiekiem. Był również dobrym Białorusinem i chrześcijaninem.

Znaczny ślad pozostawił on w hajnowskim liceum białoruskim któremu poświęcił 23 lata swego aktywnego życia. Trzynaście lat pracował na stanowisku dyrektora liceum. Był dyrektorem wysoko cenionym, który dbał o szkołę, uczniów i nauczycieli. Kierował szkołą nie zakulisowo, lecz otwarcie i kolektywnie. Nawet w sytuacjach konfliktowych nie potrafił i nie chciał komukolwiek sprawić przykrości, lecz starał się dojść do porozumienia w sposób łagodny i cywilizowany. Posiadał ogromny talent pedagogiczny. W sposób partnerski oraz z sympatią i szacunkiem traktował młodzież. Ważną echą jego charakteru było również to, że był on człowiekiem radosnym, serdecznym. I właśnie owa radość oraz optymizm udzielały się pozostałym członkom szkolnej społeczności.

Należy stwierdzić, że Aleksander Iwaniuk z niezwykłą powagą traktował język ojczysty, tradycję i kulturę. I takiej postawy wymagał od innych. Właśnie dzięki temu, nie patrząc na to, że nauka w naszych szkołach odbywała się głównie w języku polskim i do liceum coraz więcej przychodziło młodzieży polskojęzycznej, w murach liceum białoruskiego dominował duch białoruski. Tendencja taka występuje nadal. Dla wielu naszych uczniów białoruskość staje się modelem, stylem.

W 1991 roku Aleksander Iwaniuk przeszedł na emeryturę. Mniej więcej w tym samym okresie w stan spoczynku odeszło około dziesięciu innych nauczycieli liceum. Mianowicie w tym czasie, na początku lat 90. kończy się pewien etap w życiu hajnowskiego liceum białoruskiego. Szkoła jest dosyć delikatnym organizmem, w którym zmiana nawet jednego nauczyciela jest widoczna. A cóż sądzić o odejściu dziesięciu nauczycieli włącznie z dyrektorem? Odeszli pedagogzy z tradycyjnym przygotowaniem do zawodu, z tradycyjnym wychowaniem oraz sposobem myślenia. Byli oni dobrze przygotowanymi, pracowitymi i solidnymi nauczycielami, lecz przyzwyczajonymi do tego, że „kierownictwo wie najlepiej”. Przekonanie

takie było niepodważalne. Inaczej mówiąc, pokolenie tamtych nauczycieli miało mocno zakodowany w świadomości pogląd, iż nie należy i nie warto wychylać się poza ogólnie przyjęte ramy.

W miejsce dyrektora i nauczycieli przyszli młodzi pedagogodzy, będący w większości absolwentami liceum. Różnica między dwoma pokoleniami przejawiała się nie tylko w ich wieku, lecz również, i to znacznie, w sposobie myślenia. Młodzi nauczyciele byli odważniejsi, bardziej zdecydowani, skorzy do różnych nowości i eksperymentów. Śmiało też łamali powstałe przez lata kanony i stereotypy. Efekty tych działań były różne. Trzeba też przyznać, że i czas sprzyjał zmianom oraz łamaniu ówczesnych kanonów. Duże zmiany następowały nie tylko w szkolnictwie, ale we wszystkich dziedzinach naszego życia. Za wszelką cenę likwidowano wszystko to, co przypominało niedawny ustrój socjalistyczny. Zmiany te były nie tylko normą, lecz kreowały pewną modę. Ale nie na długo...

Dotąd nie wiem, który styl pracy — młodego czy starego pokolenia, był korzystniejszy w procesie dydaktycznym. Nie wiem też, które pokolenie darzyłem większą sympatią. Zawsze uważałem i nadal uważam, że radykalne, rewolucyjne zmiany są dosyć ryzykowne i częstokroć przynoszą więcej szkód, aniżeli korzyści. A jeśli są to zmiany w tak delikatnej materii jak szkolnictwo, więc na pewno szkodzą. Moim ideałem są zmiany powolne, ewolucyjne, nie skrajne. Należy szukać złotego środka, bo w nim tkwi sens i sedno sprawy.

I oto pojawiła się rzecz dziwna. Nasze autorytety w państwie, ci, którzy niedawno nawoływali do burzenia socjalistycznych ograniczeń i Kanonów, po objęciu wysokich stanowisk kierowniczych sami zaczęli obwarzanywać szkolnictwo swoimi nowymi i twardymi kanonami. Przestała im się podobać wolność i eksperymenty dokonywane przez nauczycieli. Właściwymi i ważnymi zmianami są tylko te, które idą „z góry”. Carska dewiza „kierownictwo wie najlepiej” nabrala mocy i aktualności....

Wracając na grunt liceum białoruskiego w Hajnówce należy przyznać, że nasi młodzi dyrektorzy i nauczyciele potrafili jednak znaleźć złoty środek. Wprowadził takie zmiany, które okazały się korzystne dla liceum i dla procesu dydaktycznego.

Pierwszym tego typu dyrektorem był Bazyli Dąbrowski, który znajdował się na tym stanowisku tylko przez jeden rok (1991/92). Był on naszym absolwentem i pracował jako nauczyciel w liceum od 1986 roku. W liceum pracowała (i nadal pracuje) również jego żona Jadwiga. Byli oni nauczycielami języka niemieckiego, bardzo dobrymi germanistami. Dosyć szybko rozbudzili wśród uczniów zamilowanie do języka niemieckiego oraz podnieśli jego rangę. Wielu ich wychowanków brało udział w olimpiadach języka niemieckiego, osiągając bardzo dobre wyniki. Po ukończeniu

liceum wielu z nich zostało studentami germanistyki w kraju i za granicą. Wynikało to zarówno z potrzeb, jak też i z zaistniałej wówczas mody na języki zachodnie w naszym kraju. Równocześnie z językiem niemieckim pojawia się w naszym liceum nauka języka angielskiego. W 1992 roku Bazyli Dąbrowski odchodzi z liceum. Dyrektorem zostaje Eugeniusz Saczko (także absolwent liceum) i pozostaje na tym stanowisku do dnia dzisiejszego. On także idzie z duchem czasu i dokonuje reorganizacji liceum, w którym wówczas warunków do dużych zmian nie było. Mieściło się ono bowiem w niewielkim, starym i mocno zniszczonym budynku, baraku — rzec można.

Dopiero od września 1993 roku liceum mieści się w nowym, przestronnym, pięknym budynku. Z wyglądu — jest to szkoła XXI wieku, a nazwa jej brzmi następująco: II Liceum Ogólnokształcące z Białoruskim Językiem Nauczania. Przeprowadzka nastąpiła we właściwym czasie, gdyż niedługo później stary budynek po prostu się rozwalił.

Nowy gmach szkoły rozwiązał nam wiele różnych problemów, a przede wszystkim — nabór większej ilości uczniów. O ile w starym budynku mogliśmy z trudnością pomieścić tylko po dwie klasy równoległe, tak teraz — po cztery i pięć klas równoległych. Oznacza to, że nie tylko poprawiły się warunki, ale dosyć szybko zaczęła się powiększać nasza szkolna rodzinka. Dopiero teraz nasza praca mogła rozwijać się we wszystkich kierunkach. Toteż rozwijała się i nadal się rozwija.

Tak oto we wrześniu 1993 roku liceum białoruskie w Hajnówce wkroczyło na nowy i ostatni etap swego istnienia i działalności. Etap ten potrwa do czerwca 2004 roku, kiedy to ostatnie roczniki zakończą liceum. Wówczas przestaną istnieć wszystkie szkoły tego typu.

A teraz przyjrzyjmy się dokładniej życiu i pracy liceum na jego ostatnim etapie.

Od września 1993 roku liceum białoruskie w Hajnówce, jak już było powiedziane, mieści się w nowym, pięknym budynku. W tymże roku szkolnym szkoła posiada cztery klasy pierwsze, trzy drugie, dwie trzecie oraz trzy klasy czwarte. Łącznie 320 uczniów uczy się w klasach o czterech profilach: podstawowym, ekologicznym, biologiczno-chemicznym, matematyczno-fizycznym.

Dzięki nowemu budynkowi zdecydowanie poprawiły się warunki pracy liceum oraz osiągane przez nie wyniki. Podsumowując egzamin dojrzałości w roku szkolnym 1993/94 przewodniczący Państwowej Komisji Egzaminacyjnej stwierdził, że uczniowie byli bardzo dobrze do tego egzaminu przygotowani. Duża liczba uczniów brała także udział olimpiadach przedmiotowych: języka białoruskiego (na Białorusi), języka rosyjskiego i niemieckiego, olimpiadzie historycznej, biologicznej i geograficznej.

Były pewne osiągnięcia. Jeszcze większe osiągnięcia uzyskano w konkursach recytatorskich.

Od października 1993 roku, z inicjatywy i pod kierunkiem nauczyciela historii Eugeniusza Wappy, rozpoczął w liceum aktywną działalność Klub Spraw Białoruskich. Jego zadaniem było bliższe zapoznanie młodzieży z problematyką białoruską. Klub organizował częste spotkania z wybitnymi znawcami problematyki białoruskiej, z konsulem Republiki Białoruś, odbywały się projekcje filmów o życiu Białorusinów w regionie, zapoznawano z historią naszej miejscowości, organizowano biwaki, rajdy ekologiczno-sportowe itd. Eugeniusz Wappa zrobił kawał dobrej roboty w umacnianiu białoruskości w liceum. Szkoda tylko, że w 1998 roku odszedł on z pracy w naszej szkole.

W roku szkolnym 1994/95 w liceum liczy już 14 oddziałów, w których uczy się 390 uczniów. Profile klas pozostają bez zmian. Nowością było to, że po raz pierwszy wszyscy uczniowie klasy czwartej „a” zdawali ustny egzamin maturalny z języka angielskiego, natomiast wszyscy uczniowie klasy czwartej „b” — z języka niemieckiego.

Kuratorystyczna wizytacja liceum, która odbyła się w dniach 20-31 marca 1995 r., pozytywnie oceniła pracę szkoły. Wizytacja podkreśliła także udział szkoły w olimpiadach językowych, szczególnie w olimpiadzie języka niemieckiego.

Do istniejących już form pracy z młodzieżą dołączają nowe. Na uwagę zasługuje Parlament Szkoły oraz Klub Ekologiczny.

Pierwsze wybory do szkolnego parlamentu odbyły się we wrześniu 1994 roku. Pierwszą przewodniczącą została wybrana uczennica klasy II „c” Katarzyna Sacharczuk, natomiast opiekunem został Eugeniusz Wappa. Parlament uczniowski organizował ważniejsze imprezy, m.in. Dzień Wiosny, Turniej Młodzieży, Turniej Tenisa Stołowego, inspirował redagowanie gazetki szkolnej, urządził kurs tańca, dyżury uczniów w szatniach. Uczniowie parlamentarzyści byli także równoprawnymi partnerami przy podziale środków finansowych, pochodzących ze składek na Komitet Rodzicielski.

Klub Ekologiczny (opiekun Alina Plis) zorganizował 12 spotkań. W pięciu spotkaniach uczestniczyły osoby zajmujące się w regionie ochroną środowiska naturalnego. Klub redagował comiesięczne gazetki na temat: „Co wiesz o...” i „Ekologia domowa”.

Klub Języka Białoruskiego przygotowywał młodzież do olimpiad języka białoruskiego i konkursów recytatorskich. W czasie spotkań prowadzone były również dyskusje na temat literatury białoruskiej, języka, gramatyki, historii i tradycji. Recytowano wybrane fragmenty poezji i prozy białoruskiej.

Nieźle zaopatrzona jest nasza biblioteka szkolna. Dobrze ją prowadzi Maria Stepaniuk, która regularnie i dokładnie informuje dyrekcję oraz radę pedagogiczną o aktualnych problemach biblioteki i zakupie nowych książek. Informuje też o czytelnictwie uczniów i nauczycieli. W bibliotece i w czytelni zawsze panuje ład oraz atmosfera nauki.

Dosyć aktywne w szkole jest życie sportowe. Odbywa się mnóstwo imprez szkolnych, rozgrywek, meczów, spotkań towarzyskich, w których dobrze prezentują się nasi uczniowie. Nad rozwojem sportu czuwa Roman Daniluk.

Bardzo głośno daje znać o sobie radiowęzeł, który informował, agitował, a przede wszystkim bombardował swoją muzyką całą brać szkolną.

W roku szkolnym 1995/96 w liceum znajduje się już 16 oddziałów, w których uczy się 450 dziewcząt i chłopców. Ilościowo zdecydowanie przeważają dziewczęta, gdyż licea nasze na ogół były i są sfeminizowane. Wśród grona pedagogicznego również przeważa płeć piękna. Na łączną liczbę 27 nauczycieli mamy 16 kobiet i 11 mężczyzn.

Niemal wszystkie zajęcia są prowadzone w klaso-pracowniach. Sale lekcyjne są przestronne, estetyczne, ładnie udekorowane oraz dobrze wyposażone w literaturę i pomoce naukowe.

Bardzo dobrze pracuje stołówka szkolna, w której są gotowane smaczne, różnorodne i tanie obiady. Korzystają z niej uczniowie i nauczyciele naszej szkoły oraz z sąsiednich, a także inne osoby.

Nadal aktywnie działa w szkole parlament uczniowski. We wszystkich istotnych sprawach szkolnych odgrywa on ważną rolę.

W dalszym ciągu aktywnie działa Klub Ekologiczny. Jego członkowie odnoszą sukcesy w olimpiadach ekologicznych i biologicznych oraz w rajdach ekologicznych. Już w roku 1993 nasi uczniowie zajęli czwarte miejsce w Drugim Międzynarodowym Rajdzie Ekologicznym „Tychy 1993”.

Nadal nasi uczniowie odnoszą sukcesy w olimpiadach, które wymieniłem już wcześniej, a także w cyklicznym konkursie recytatorskim „Słowo Ojczyste” oraz ogólnopolskim konkursie recytatorskim „Poezja i Proza — na Wschód od Bugu”. Nasza uczennica zajęła drugie miejsce w eliminacjach centralnych języka białoruskiego w Republice Białoruś. Wcześniej inna nasza uczennica zajęła tam trzecie miejsce. We wrześniu 1995 roku w liceum powstał zespół wokalno-instrumentalny „Zniczka”, którego organizatorem i kierownikiem muzycznym jest młoda nauczycielka Bożena Lewczuk. Rok później zespół ten zajął drugie miejsce, początkowo w rejonowych, a następnie w centralnym przeglądzie piosenki białoruskiej. Udanie wystąpił też na Festiwalu Mniejszości Narodowych w Gdańsku bral udział w spotkaniach mniejszości narodowych w Puńsku. Zespół gościł w Radiu Gdańsk.

W protokole posiedzeń Rady Pedagogicznej liceum z dnia 20 czerwca 1996 r. czytamy, że Klub Ekologiczny propaguje wiedzę z zakresu ochrony środowiska naturalnego. W tym celu wykonuje on gazetki, organizuje spotkania i występy, dotyczące głównie Puszczy Białowieskiej. Klub planuje również nawiązanie współpracy z podobnymi organizacjami po stronie białoruskiej.

Z dalszej części protokołu dowiadujemy się, że 23% uczniów naszego liceum uzyskało na koniec roku szkolnego średnią ocen 4 i więcej. Jest to wskaźnik znacznie wyższy w porównaniu z latami poprzednimi.

Stwierdza się również, że w liceum nie występują zjawiska patologiczne i nie ma poważniejszych problemów wychowawczych. Oznacza to, że szkoła pracuje dobrze.

Na posiedzeniu Rady Pedagogicznej w dniu 12 grudnia 1996 r. dyrektor liceum Eugeniusz Saczko przedstawił następujące dane: „Z ogólnej liczby naszych absolwentów roku szkolnego 1995/96 do egzaminu maturalnego przystąpiło 99,5%, z czego egzamin zdało 94,2% absolwentów. Jest to jeden z najwyższych wskaźników w Polsce”.

W roku szkolnym 1996/97 w liceum znajduje się 17 oddziałów, w których uczy się 488 uczniów i pracuje 34 nauczycieli. Wraz z początkiem roku szkolnego w liceum pojawia się etat zastępcy dyrektora. Został nim nauczyciel fizyki, a wcześniej absolwent liceum Aleksander Ławrynowicz. Fakt ten wpływał na jeszcze lepszą organizację pracy szkoły.

Oprócz codziennych zajęć dydaktyczno-wychowawczych odbywa się szereg innych przedsięwzięć.

Nadal aktywnie działa Parlament Szkoły oraz wspomniane przeze mnie wcześniej kluby. Aktywnie działają i odnoszą sukcesy sekcje sportowe. Nasi siatkarze zdobyli pierwsze miejsce w II Lidze Wojewódzkiej Szkół Średnich i awansowali do I ligi. Zajęli oni 7 miejsce w mistrzostwach województwa.

Zespół wokalno-instrumentalny „Zniczka” występuje na wszystkich imprezach szkolnych. Bierze udział w życiu kulturalnym naszego miasta, festynach ludowych, występuje w Warszawie, uczestniczy w Spotkaniach Młodzieży Europy.

Spora grupa młodzieży bierze udział w konkursie recytatorskim „Słowo Ojczyste” i każdego roku zajmuje w nim czołowe miejsca. Młodzież odnosi również sukcesy w konkursach recytatorskich „Poezja i Proza — na Wschód od Bugu” i „Od Mickiewicza do Miłosza”. W tym ostatnim nasza uczennica w eliminacjach okręgowych zajęła drugie miejsce.

Szkoła nadal odnosi sukcesy w olimpiadach: historycznej, ekologicznej, biologicznej, języka rosyjskiego i języka białoruskiego. W olimpiadzie języka rosyjskiego mieliśmy finalistkę eliminacji centralnych, natomiast w

olimpiadzie języka białoruskiego — finalistów oraz laureatów eliminacji centralnych.

W tymże roku szkolnym były cztery klasy maturalne, w których uczyło się 111 osób. W pierwszych klasach było ich 118, co oznacza, że w trakcie czterech lat nauki z różnych powodów odeszło jedynie 7 osób. Uważam, że efektywność pracy liceum jest niezła. Wszyscy uczniowie zostali dopuszczeni do egzaminów maturalnych. Jednak dwie osoby, z niewiadomych przyczyn, nie przystąpiły do nich. Matura, jak to zwykle bywa, wypadła różnie. Trzy osoby odpadły po egzaminie pisemnym. Średnia ocen z matury w poszczególnych klasach przedstawia się następująco:

Klasa IV b	3,85
Klasa IV a	3,80
Klasa IV c	3,63
Klasa IV d	3,44

W roku szkolnym 1997/98 w liceum istnieje 18 oddziałów, 509 uczniów i 33 nauczycieli. I znowu dają znać o sobie Parlament Szkoły, Klub Ekologiczny, konkurs recytatorski „Słowo Ojczyste”, zespół wokalno-instrumentalny „Zniczka”, sekcje sportowe.

Zespół „Zniczka” występował na różnych imprezach oraz uczestniczy w rozlicznych konkursach. W eliminacjach centralnych piosenki białoruskiej zajął on II miejsce i otrzymał puchar od Włodzimierza Cimoszewicza. Nagrodą specjalną była sesja nagraniowa w Radiu Białystok. W efekcie, i dzięki sponsorom, ukazała się kaseta zespołu.

Spośród ważniejszych wydarzeń sportowych tego roku należy wymienić I miejsce naszych siatkarzy w Mistrzostwach Województwa Szkół Średnich oraz II miejsce naszej uczennicy w biegu na sto metrów w zawodach szczebla wojewódzkiego.

Do nowych interesujących przedsięwzięć należy zaliczyć działalność Klubu Spraw Polsko-Białoruskich, przegląd zespołów kolędniczych, udział naszych uczniów w konkursie chemicznym oraz turniej „Sprawni jak żołnierze”. Zarówno w konkursie chemicznym, jak i w turnieju „Sprawni jak żołnierze”, nasi uczniowie dobrze się zaprezentowali.

Bardzo udaną i interesującą imprezą okazał się przegląd zespołów kolędniczych. Wzięli w niej udział dzieci w wieku przedszkolnym, uczniowie szkół podstawowych i średnich. Występowało z gwiazdą i bez gwiazdy. Można powiedzieć, że przegląd z marszu wszedł do kalendarza imprez szkolnych o zasięgu miejskim.

Od wielu lat występuje w liceum młodzieżowy chór cerkiewny. I chwała mu za to, gdyż muzyka cerkiewna jest prawdziwą sztuką. Dużą część chóru stanowią nasi uczniowie.

Interesującą działalność prowadzi Klub Spraw Polsko-Białoruskich. Opiekuje się nim Eugeniusz Jariczuk. Klub na swoim koncie może zapisać, między innymi, następujące przedsięwzięcia:

- konferencja młodzieży mniejszości narodowych w Puńsku,
- nawiązanie kontaktów ze szkołami mniejszości narodowych,
- turniej młodzieży białoruskiej (kilka razy z rzędu zwycięzali w nim nasi uczniowie),
- obóz naukowy w Hryniewicach.

Jednak największą popularnością cieszą się olimpiady przedmiotowe, w których uczestniczyło wielu naszych uczniów.

W eliminacjach szkolnych olimpiady ochrony środowiska naturalnego udział wzięły 34 osoby. Dwie osoby zakwalifikowały się do eliminacji okręgowych. Jedna z nich została finalistką.

Pięć osób uczestniczyło w olimpiadzie ochrony środowiska w Wyższej Szkole Agrobiznesu w Łomży. Jedna z nich została finalistką.

W eliminacjach szkolnych olimpiady ekologicznej udział wzięło 14 osób. Do eliminacji okręgowych zakwalifikowały się trzy osoby, z których jedna została finalistką eliminacji centralnych.

W eliminacjach szkolnych olimpiady biologicznej udział wzięło 12 osób, z których siedem zakwalifikowało się do eliminacji okręgowych.

W olimpiadzie geograficznej udział wzięły 3 osoby. Jedna z nich zakwalifikowała się do eliminacji wojewódzkich.

W olimpiadzie historycznej udział wzięło 7 osób.

W olimpiadzie języka rosyjskiego uczestniczyło 20 osób, z których 6 przeszło do eliminacji okręgowych. Jedna uczennica została finalistką eliminacji centralnych.

W olimpiadzie języka angielskiego udział wzięło 23 osoby, z których jedna zakwalifikowała się do eliminacji okręgowych.

W olimpiadzie języka niemieckiego udział wzięło 9 osób, z których jedna zakwalifikowała się do eliminacji okręgowych.

W olimpiadzie języka białoruskiego udział wzięły 32 osoby. Do eliminacji centralnych doszło 8 osób, wśród których byli laureaci.

Liceum miało również swojego laureata w I Olimpiadzie Wiedzy o AIDS.

A oto inne, dosyć interesujące według mnie, wyniki tego roku szkolnego.

Do egzaminów maturalnych zostali dopuszczeni wszyscy uczniowie w liczbie 123 osób. Jedna z nich do egzaminu nie przystąpiła, natomiast

jedna osoba, po zdaniu części pisemnej, nie przystąpiła do egzaminu ustnego. Średnia ocen z matury wyniosła 3,59. Średnia ocen na koniec roku szkolnego w całej szkole — 3,5. We wszystkich klasach wystawiono tylko 6 ocen niedostatecznych. Uważam, że tak minimalna liczba ocen niedostatecznych świadczy o dobrej pracy nauczycieli poszczególnych przedmiotów oraz uczniów. Potwierdzeniem tego są wysokie oceny zachowania uczniów: wzorowe — 64, bardzo dobre — 284, dobre — 152, nieodpowiednie — 5.

Podobne osiągnięcia uzyskiwane są w pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1998/99. Nie wszystkie założenia planu pracy szkoły zostały już zrealizowane, dlatego nie czas jeszcze na podsumowanie i ocenę tego roku szkolnego. Wiadomo, że wszyscy uczniowie klas maturalnych zostali dopuszczeni do egzaminu dojrzałości. Wiemy również, że szkoła osiąga dobre wyniki w różnych konkursach i olimpiadach przedmiotowych. W eliminacjach centralnych olimpiady języka białoruskiego uczennica naszego liceum Anna Najbuk zajęła I miejsce. Jest ona także finalistką centralnych eliminacji języka rosyjskiego. Nasz zespół wokalno-instrumentalny zajął II miejsce w konkursie „Piosenka Białoruska 99”, itd.

Rok szkolny 1999/2000 jest dla naszego liceum rokiem jubileuszowym, gdyż minęło 50 lat jego istnienia. Pięćdziesiąt lat to poważny wiek zarówno w życiu człowieka, jak i społeczeństwa szkoły. Dlatego też widoczne są ogromne zmiany, które zaszły na przestrzeni tego okresu. Zmiany w zewnętrznym wyglądzie liceum i w tym, co odbywa się we wnętrzu budynku. Porównanie dawnej kondycji liceum z jego obecnym stanem jest wręcz niemożliwe. Tak bardzo zmienił się jego wygląd, charakter oraz warunki pracy w nim. Liczebnie i jakościowo zmienia się również młodzież licealna i kadra pedagogiczna, jej oblicze i sposób myślenia. W ciągu pięciu lat całkiem zmienili się nasi tutejsi Białorusini.

Kiedyś była to maleńka, prymitywna i uboga szkołka. Teraz jest to poważna szkoła średnia w pełnym tego słowa znaczeniu. Wtedy każda klasa składała się tylko z jednego oddziału. Była niewielka liczba uczniów i nauczycieli. W tym roku szkolnym istnieje 19 oddziałów z 535 uczniami. Pracuje w niej 40 wysoko wykwalifikowanych nauczycieli.

Jeszcze nie tak dawno nie było biblioteki, wszystkich klaso-pracowni i profilowanych klas. W liceum nie było nawet bieżącej wody i toalet. Prymitywne ubikacje znajdowały się w odległości około 50 metrów od szkoły. Obecnie wszystko znajduje się na miejscu — piękne, czyste i funkcjonalne toalety oraz piękna sala gimnastyczna z prysznicami. Do każdego przedmiotu jest jedna bądź dwie sale lekcyjne, w których znajduje się literatura podręczna i inne pomoce. Jest gabinet do nauki

języków obcych, gabinet lekarski, muzyczny, sala komputerowa oraz Internet. Mieści się tu bogato wyposażona biblioteka, wideoekta, czytelnia, stołówka.

Licealiści mają do wyboru klasy o profilu matematyczno-fizycznym, biologiczno-chemicznym, humanistycznym i podstawowym. W szkole, oprócz języka polskiego i białoruskiego, nauczany jest język rosyjski, niemiecki, angielski i łaciński.

Dzięki temu wszystkiemu liceum osiąga dobre wyniki.

Obecnie najbardziej popularnymi i autorytatywnymi wskaźnikami wartości zawodowej człowieka bądź instytucji są rankingi. W rankingu liceów byłego województwa białostockiego w roku szkolnym 1997/98 udział wzięło 30 z ogólnej liczby 41 liceów. Chociaż nie ma obowiązku udziału w rankingu, to powszechnie wiadomo, że nie przystępują do niego ci, którzy nie mają czym się pochwalić.

Trzeba przyznać, że rankingi dosyć dokładnie badają pracę, a tym samym wartość szkół. Pod uwagębrane się następujące kryteria:

- kandydaci,
- matura,
- osiągnięcia szkoły,
- absolwenci,
- formy pracy pozalekcyjnej,
- baza szkoły.

Waśnie w takim rankingu liceum białoruskie w Hajnówce uzyskało szóstą lokatę.

Czwarty numer „Czasopisu” z 1999 roku donosi: „Liceum Ogólnokształcące z białoruskim językiem nauczania im. Bronisława Taraszkiewicza w Bielsku Podlaskim i białoruskie liceum w Hajnówce znalazły się w pierwszej dziesiątce w „Ogólnopolskim Rankingu Liceów 99”. W rankingu uwzględniono 675 szkół z całej Polski. Czteroosobowa kapituła kierowała się sukcesami szkół w ogólnopolskich olimpiadach przedmiotowych”. Gratuluję!...

W ciągu minionych 50 lat hajnowskie liceum białoruskie ukończyło 46 roczników i 2501 absolwentów.

Trzeba przyznać, że w dużym stopniu zmieniła się także nasza tutejsza białoruska społeczność. Podczas tego trudnego i stosunkowo długiego etapu zatraciliśmy sporo z tego, co w nas dobre i interesujące. Pozbyliśmy się również niemało zbędnego i szkodliwego nam balastu. Dużo też zyskaliśmy. Jeżeli porównamy liczbę uczniów pod względem pochodzenia społecznego w początkach istnienia liceum ze stanem obecnym, wówczas przekonamy się jakie wielkie zmiany nastąpiły w naszym społeczeństwie. Początkowo największy odsetek uczniów stanowiła młodzież

pochodzenia chłopskiego, znacznie mniej było uczniów pochodzenia robotniczego, a tylko jednostki z rodzin inteligenckich. Tak oto niekorzystnie układała się tutaj struktura naszego białoruskiego społeczeństwa. Jednak przyszły czasy, które zaczęły szybko zmieniać owe niekorzystne proporcje. Miedzy innymi, dzięki naszemu liceum białoruskiemu. W roku szkolnym 1998/99 wyglądało to następująco: pochodzenie chłopskie miało 15% uczniów, robotnicze — 61% inteligenckie — 24%. Z tego widać, jak znaczący rozwój intelektualny nastąpił w naszym społeczeństwie. Czego by nie mówić o poprzednim okresie, jednak w tym względzie zasługa PRL-u jest bezsprzeczna.

Zmienił się także charakter naszego narodu. Nasze młode pokolenie ma cechuje już poczucie niższości i niedowartościowania, co tak bardzo dokuczało naszemu poprzedniemu pokoleniom.

Każdego roku odchodzą z liceum uczniowie ostatnich klas i każdego roku przychodzą uczniowie do klas pierwszych. Niemal każdego roku odchodzą z liceum również nauczyciele, a na ich miejsce przychodzą nowi. W 1995 roku odeszła na emeryturę nauczycielka języka rosyjskiego i białoruskiego Eugenia Bujnowska. W 1998 roku odszedł z liceum do innej pracy nauczyciel historii Eugeniusz Wappa, nauczyciel języka białoruskiego Aleksy Moroz oraz języka angielskiego Maria Tychoniuk. Oto nauczyciele, którzy w 1999 roku pracowali w liceum:

1. Eugeniusz Saczko — dyrektor
2. Aleksander Ławrynowicz — zastępca dyrektora
3. Maria Stepaniuk — bibliotekarka
4. Elżbieta Mikłaszewicz — język polski
5. Hanna Klimczuk — język polski
6. Helena Jonasz — język polski
7. Jan Misiejuk — język polski, język łaciński
8. Olga Sienkiewicz — język białoruski
9. Jan Karczewski — język białoruski
10. Jolanta Grygoruk — język białoruski
11. Krystyna Bielewska — język rosyjski
12. Agnieszka Perdion — język angielski
13. Jadwiga Dąbrowska — język niemiecki
14. Ewa Wasiluk — język niemiecki
15. Elżbieta Seweryn — historia
16. Eugeniusz Jańczuk — historia
17. Alina Plis — biologia
18. Irena Kuptel — geografia
19. Helena Saczko — geografia
20. Eugenia Wróblewska — fizyka

21. Halina Pszczoła — chemia
22. Irena German — chemia, biologia
23. Irena Klimowicz — matematyka
24. Maria Lewicka-Szwarc — matematyka
25. Nina Łukasik — matematyka
26. Sławomir Czykwin — informatyka
27. Bożena Lewczuk — muzyka
28. Sławomir Kulik — przysposobienie obronne
29. Roman Daniluk — wychowanie fizyczne
30. Irena Grygoruk — wychowanie fizyczne
31. ks. Jerzy Ackiewicz — religia prawosławna
32. ks. Marek Jakimiuk — religia prawosławna
33. Marek Jakimiuk — religia prawosławna
34. ks. Zbigniew Niemyjski — religia katolicka

Wszyscy uczniowie liceum mają dobre przygotowanie oraz umiejętności i z poświęceniem wykonują swoją niełatwą pracę. Dlatego też liceum osiąga dobre wyniki.

Przez cały czas istnienia hajnowskiego liceum białoruskiego jego uczniami i nauczycielami byli zarówno Białorusini, prawosławni i Polacy, katolicy oraz przedstawiciele innych narodowości i wyznań. Przepracowałem w liceum 35 lat, lecz z żadnymi podziałami czy konfliktami na tle narodowościowym bądź religijnym nie spotkałem się. Ten problem tutaj nie istniał. Naturalnie, że taki problem nie powinien mieć miejsca w żadnej innej szkole. Dyrektorzy i nauczyciele mają dość dużo sposobów, aby nie dopuszczać do takich sytuacji. Wynika to także z założeń programowych, według których wszyscy uczniowie powinni tworzyć zgodną rodzinę, takie mini społeczeństwo.

Dużą rolę w tej istotnej pracy wychowawczej powinna odgrywać katecheza oraz księża i katecheci wszystkich konfesji, wyznawcy których uczą się w szkole. Nauczanie religii nie powinno sprowadzać się do udowodnienia czyje wyznanie jest lepsze i bardziej właściwe. Istota jest szukanie wspólnych cech wszystkich wyznań, jak miłość do Boga i do drugiego człowieka, gdyż generalnie, człowiek człowiekowi jest bratem. Czyż nie tego oczekuje od nas Bóg?

Wiadomo, że przede wszystkim należy poznać, lubić i szanować własną religię. Nie można wymagać jednak od innych, aby czynili to samo co my. Każda religia jest drogą do Boga. A która z dróg jest najprostsza, najkrótsza i najmilsza Bogu tego wskazać nie możemy. Pozostawmy to tylko i wyłącznie Najwyższemu. Bóg, zapewne, w swoim czasie to uczyni.

Bardzo mile wspominam swoich uczniów, których mnóstwo przeszło przez moje ręce. O ile przypominam, to żaden z nich większych kłopotów z

nauką języka białoruskiego nie miał. Na lekcjach języka białoruskiego oraz na egzaminach z tego przedmiotu starałem się być bardziej tolerancyjny w stosunku do tych uczniów, którzy nie byli pochodzenia białoruskiego. Widziałem bowiem z jakim trudem przychodzi im na początku nauka tego języka. Miałem do nich swoją skrytą sympatię za to, że świadomie wybrali nasze liceum, podczas gdy wielu Białorusinów uciekało od naszej szkoły w obawie przed splamieniem swego życiorysu białoruskością. Cieszyły mnie bardzo osiągnięcia tych uczniów na sowie białoruskiej. Nie raz poznawali oni ten język lepiej aniżeli wielu rdzennych Białorusinów.

Czy warto jednak komuś innemu, niż Białorusinom, uczyć się w liceum białoruskim, w którym nauka jest trudniejsza i trudniej zdąć maturę?

Myślę, że warto. Ci młodzi ludzie, którzy dodatkowo poznają język białoruski, literaturę i historię narodu, będą duchowo o wiele bardziej bogatsi, aniżeli ich rówieśnicy, kończący licea polskie. Ta dodatkowa wiedza będzie w pewnym stopniu pomocna im w życiu. Z pewnością nie zaszkodzi ich polskości, a wręcz przeciwnie, wzbogaci ich oraz ich własną kulturę.

Przykładów takich w kulturze polskiej jest wiele.

* * *

Na koniec warto powiedzieć kilka słów o pracy oraz roli nauczycieli języka białoruskiego w liceach białoruskich. Tę pracę znam dobrze, gdyż sam przepracowałem aż 35 lat jako nauczyciel białorutensista. Jednocześnie pracowałem w charakterze nauczyciela języka rosyjskiego, więc mam porównanie. I na tej podstawie mogę powiedzieć, że praca nauczyciela do łatwych nie należy. Obecnie też jest niezbyt wdzięczna. Jeszcze bardziej ciężką i niewdzięczną jest praca nauczyciela języka białoruskiego. Dlaczego?

Po pierwsze — baza materialna tego przedmiotu jest uboga, żeby nie powiedzieć mizerna. To od niej zależy komfort pracy oraz jej efekty. Po drugie — niemal wszyscy są z nas niezadowoleni. Ci, będący po lewej stronie i ci, z prawej, oraz ci, którzy są bliżej środka. Jedni krzyczą na nas z powodu nacjonalizmu, który to rzekomo wpajamy w naszych liceach, inni — za niedostateczną białoruskość w liceach i wśród uczniów. Pozostali zadają pytanie — po co to wszystko?

Na zarzuty tych, którzy imputują nam wpajanie nacjonalizmu białoruskiego, odpowiem tylko tyle, że pretensje do nas, Białorusinów, o nasz „nacjonalizm” są jakimś nieporozumieniem albo złą wolą. Tak spokojnych, lojalnych i wiernych wobec swojej Ojczyzny — Polski, jak nasi Białorusini, nie znajdziemy wśród innych narodów. Takimi zresztą

byli nasi dziadkowie, ojcowie oraz podobnie wychowujemy swoje dzieci. Białorusini zawsze potrafili i potrafią szanować swoją ojczyznę.

Dosyć prymitywne i śmieszne są pretensje tych trzecich. Jeszcze bardziej śmieszny oraz smutny jest fakt, że często przeciw szkolnictwu białoruskiemu występują i plotki o nacjonalizmie białoruskim sieją sami Białorusini. Żal mi ich, z takimi nie warto nawet polemizować.

Natomiast z tymi, którzy za niedostateczną białoruskość w naszych liceach obarczają jedynie nauczycieli i szkołę, należałoby podyskutować szerzej.

Przedtem jednak należałoby odpowiedzieć na pytanie, dotyczące tego jak my, nauczyciele, oceniamy stan ducha białoruskiego oraz białoruskość w naszych liceach.

Sam obie kwestie oceniam pozytywnie i nie raz o tym mówiłem. Ale czy wszyscy posiadają dostateczną świadomość? Na pewno nie! I o tym my — nauczyciele białorutniści — doskonale wiemy i to nas martwi. To — po pierwsze. Po drugie — skąd ma się brać ta silna białoruskość?

Nasze licea białoruskie różnią się od zwyczajnych polskich tylko tym, że mamy dodatkowo w każdej klasie po 4 godziny języka białoruskiego tygodniowo oraz że nasza młodzież jest głównie narodowości białoruskiej. Pozostałe przedmioty są nauczane w języku polskim. Oznacza to, że białoruskość u nas opiera się jedynie i zasadniczo na nauczycielach języka białoruskiego oraz na samym przedmiocie. Trzeba dodać, że większość uczniów, którzy przychodzą do klasy pierwszej naszego liceum, nigdy wcześniej nie uczyła się języka białoruskiego i zupełnie go nie zna. Młodzież miejska w domu i na ulicy posługuje się językiem polskim, natomiast wiejska, której coraz mniej w szkole, zna jedynie gwarę białorusko-ukraińską, mocno odbiegającą od norm literackich. Biorąc to wszystko pod uwagę, a także fakt, że młodzież jest przeładowana różnymi przedmiotami oraz do nauki zbytnio się nie garnie, rodzi się pytanie: jak wiele można nauczyć się w ciągu czterech lat? I do tego w sytuacji, gdy dom, ulica, prasa, radio i telewizja są całkowicie polskojęzyczne. I czy należy dziwić się temu, że uczniowie o wiele lepiej wiedzą i chętniej posługują się językiem polskim, aniżeli białoruskim? Jednakże wiele osób nie chce tego zrozumieć i ma duże pretensje o stan białoruskości właśnie do nas — nauczycieli języka białoruskiego.

Nie tak dawno nauka języka rosyjskiego w naszych szkołach była obowiązkowa. Lecz kto znał ten język? Bywało i tak, że po rozpadzie obozu socjalistycznego nawet niektórzy nasi uczeni zaczęli publicznie się chwalić, że nie znali języka rosyjskiego, chociaż nauka była obowiązkowa. Wszystko dlatego, że nienawidzili Związku Radzieckiego. Śmieszne? Oczywiście, że śmieszne. Bo jeśli rangą naszego patriotyzmu jest to, co

powinno być napiętnowane, wówczas jest to śmieszne, prymitywne i szkodliwe. Tym bardziej, że i nieprawdziwe. Czyż nie znali języka rosyjskiego tylko dlatego, że nienawidzili wujka Wani? Więc dlaczego język wujka Sama, Johna, Charle'a, czy Franza, których tak bardzo kochają, jeszcze gorzej od języka wujka Wani znali?!... Ale to już tylko tak przy okazji.

Na stan świadomości narodowej każdej nacji, oprócz szkoły, pracuje dom, rodzina, ulica, inteligencja, kościół... Ich rola w kształtowaniu świadomości narodowej jest nie mniejsza, o ile nie większa, aniżeli szkoły. A na świadomość narodową takiej mniejszości jak nasza, wpływa też państwo-macierz. W naszym przypadku — Republika Białoruś.

Jak więc działają owe ogniva u nas? Delikatnie mówiąc — nijak, jeśli chodzi o sprawy narodowościowe, żeby nie powiedzieć, że antybiałorusko. Dlaczego więc całą winą za stan świadomości narodowej naszej młodzieży chce się obarczyć nauczycieli oraz szkołę?

W ostatnim czasie całe szkolnictwo polskie zaczęło, jak się to mówi, robić bokami. Białoruskie cały czas w ten sposób działało. A jednak w dziedzinie szkolnictwa białoruskiego zrobiło się u nas niemało. Czy możemy sobie wyobrazić jak wyglądałaby nasza mniejszość, gdyby w odpowiednim czasie nie wykorzystano szansy na odrodzenie szkolnictwa i utrzymania go dotąd? Z pełną odpowiedzialnością można powiedzieć, że życie naszej narodowości byłoby bardziej uboższe.

Licea białoruskie bez zbędnej skromności można nazywać kuźniami naszej inteligencji. Miały one również swój pozytywny wpływ na tych, którzy nie zetknęli się z nimi. Każdy, kto słyszał o szkołach białoruskich, zapewne zastanowił się nad swoimi korzeniami oraz pomyślał o tych, którzy nie chcą zapomnieć i wyrzec się własnej kultury. Licea białoruskie miały też wychowawczy wpływ na niezbyt tolerancyjne polskie środowisko. Zwracały bowiem uwagę, że w północno-wschodniej Polsce żyją Białorusini, którzy nadal pragną nimi pozostać.

W 1999 roku liceum białoruskie w Hajnówce skończyło 50 lat swego istnienia. Przez cały ten czas pokonało ono, podobnie jak całe nasze szkolnictwo białoruskie, krętą i trudną drogę. Większość tego typu szkół powstała i działało w okresie Polski Ludowej. Ówczesne władze nie sprzyjały mniejszościom narodowym oraz ich szkolnictwu. Stan taki istniał często nie bez winy samych mniejszości bądź ich przedstawicieli. Tak więc szkolnictwo białoruskie powstało i przetrwało dotąd tylko dzięki grupie entuzjastów. Wśród nich największą część stanowią nauczyciele. Jest to grupa ludzi, którzy uparcie poświęcają się tej sprawie. Ten, kto całym sercem był oddany idei szkolnictwa białoruskiego, szans na tzw. karierę nie miał. Również dlatego wielu naszych nauczycieli, jak i uczniów, szybko stąd uciekało.

Pozostało dać odpowiedź na jeszcze jedno pytanie: czy warto było pracować w charakterze nauczyciela białorutenisty i w ogóle jako nauczyciela? Otóż, warto. Bez względu na wszelkie problemy i trudności. Bo cóż może być ważniejsze oraz ciekawsze niż nauczanie i wychowanie młodego pokolenia? Aż dziw bierze, że żadna z naszych ekip rządzących nie rozumiała tego i nigdy nie doceniała pracy nauczyciela, a tym samym nauczania młodego pokolenia. Tak było za czasów PRLu, tak jest i obecnie. Szkoda, gdyż inwestowanie w człowieka, w jego naukę zawsze daje największe efekty.

Jakie cechy powinien posiadać nauczyciel? Powinien lubić młodzież oraz swoją pracę. Powinien być człowiekiem cierpliwym i — w miarę możliwości — sprawiedliwym. Czy sam w trakcie swojej wieloletniej pracy potrafiłem być taki? Niestety, nie zawsze. A bywało i tak, że dotąd mam wyrzuty sumienia. Tak więc, wpajając mądrość i dobroć, zdarzały mi się wypadki przy pracy.

Szkoła — to bardzo energiczny i impulsywny organizm, w którym, jak w kalejdoskopie, przeplatają się ze sobą różne obrazy, sceny, nastroje i sytuacje. Radość przeplata się ze smutkiem, optymizm z pesymizmem, powaga z czymś śmiesznym. A nauczyciel powinien umieć się zachować w każdej sytuacji.

Bardzo lubiłem spotykać się z rodzinami moich uczniów. Szczególnie lubiłem zebrania rodziców, tzw. wywiadówki. Jeśli ma się odpowiednie podejście i potrafi się wzbudzić w rodzinach szczerość, dopiero wówczas można usłyszeć wiele ciekawego. Mnie udawało się to często. Może dlatego, że nigdy nie zwracałem się do nich w języku urzędowym. Oni rozmawiali w swoim pięknym dialekcie.

Bardzo interesujące były tradycyjne coroczne szkolne imprezy, na przykład otrzęsiny i studniówki. Jednak, bodaj najważniejsze i najciekawsze były i są sentymentalno-patriotyczne uroczystości o nazwie „ostatni dzwonek”. Są to doroczne pożegnania absolwentów. Wesołe i jednocześnie smutne. Biorą w nich udział uczniowie i wszyscy nauczyciele, rodzice absolwentów oraz przedstawiciele władz miejskich. Aby przybliżyć atmosferę takiej imprezy, spróbuje przedstawić jedną z nich, a mianowicie z 1984 roku. Były wówczas w naszym liceum tylko dwie maturalne klasy — IV a i IV b. Wychowawcą jednej z nich byłem właśnie ja.

Pożegnanie absolwentów w 1984 roku odbyło się 7 czerwca. Było ono bardzo uroczyste i składało się z dwóch części — oficjalnej i nieoficjalnej (w tym czasie istniała, nie tylko w oświacie, taka tradycja, że części oficjalnej towarzyszyła nieoficjalna, i ta druga była czasem ważniejsza od tej pierwszej).

Podczas części oficjalnej dominowały przemówienia, kwiaty i łzy. Morze przemówień, łez i kwiatów. Wiadomo, pożegnanie. Młodzież na zawsze zegnała się ze swoją szkołą, nauczycielami, kolegami i odchodziła w siną dal. A ta dal, jak się okazuje, nie była już taka sina. Doskonale o tym wiedzieliśmy. Młodzież również patrzyła realnie w przyszłość. Więc jak tu nie zapłakać? Nie pamiętam już nawet, czy swoją gorzką, służbową łzę uronił wychowawca klasy IV a.

Kochani! Uważam, że uroczystości typu „ostatni dzwonek” są potrzebne, ale nie przesadnie smutne. Lubię je i jednocześnie nie. Przy tej okazji przychodzą mi na myśl słowa z wiersza Jesienina: „Tu rozplakać się może nawet krowa...”.

Po otrzymaniu świadectw dojrzałości nasi wychowankowie od razu udowodnili, że zasługują na to miano. Później się dowiedziałem, że wybrali się oni całą grupą, aby po dorosłemu uczcić tak ważne w ich życiu wydarzenie.

Nauczyciele nie pozostali w tyle. Rodzice tej zdolnej młodzieży zabrali nas, zmęczonych czteroletnią nieprzerwaną dydaktyczno-wychowawczą pracą na część nieoficjalną. Nie odbyła się ona w ścianach naszej Alma Mater i nie przed sztandarem szkoły, lecz w miejscu o romantycznej nazwie „Leśniczanka”.

O ile część oficjalna w pełni taką nie była, o tyle część nieoficjalna w pełni zasługuje na swoje miano. Tu dokładnie pasowało określenie „spotkanie na najwyższym szczeblu”. Jakże inaczej można określić poziom spotkania, gdy na głowę uczestnika wypada około pół litra! A wódka nasza nawet w czasach kryzysu była mocna i wcale nie była towarem deficytowym.

Podczas części nieoficjalnej dominowały toasty oraz dźwięk kieliszków, stoły były obficie zastawione jedzeniem. Łatwiej było określić czego tam nie było, aniżeli wyliczyć wszystkie znajdujące się potrawy. Wszystko było niezwykle umiejętnie ustalone. Centralne miejsce zajmowały różnokolorowe potrawy mięsne. Między nimi przepływały rzepy ryb. Obok dań rybnych i mięsnych wznosiły się torty i piramidy chleba. Po obu stronach były jeszcze różne przysmaki oraz sałatki. Przed każdym gościem stał kieliszek na alkohol i szklanka na napoje. Stół wieńczyły baterie różnorodnych butelek. Wszystko to stanowiło wizualno-zapachową symfonię. Toteż nic dziwnego, że pedagogzy, ludzie z natury ostrożni i skromni, pogubili się w tym wszystkim. Okazywali nerwowość i pośpiech, ale tylko na początku. Po kilku toastach wszystko wróciła do normy.

Warto przyjrzeć się gościom. W samym środku dostoju siedział pan inspektor. On nawet tutaj wykonywał obowiązki służbowe. Obok niego siedział rozmieniony, uradowany pan dyrektor. I jak tu nie być

zadowolonym, skoro tak dobrze wypadły egzaminy maturalne oraz część oficjalna pożegnania! Wszystko to nie mogło się nie podobać dyrektorowi, uczniom, rodzicom oraz górze, od której szkoła była zawsze w pewnym stopniu zależna. Po lewej i prawej stronie kierownika skromnie usiedli wychowawcy klas czwartych a i b. Dalej, świecąc lysinami i siwymi włosami, usiadło pozostałe grono pedagogiczne. Między nimi uwijali się rodzice.

Czym zakończyło się to pożegnanie dla mnie oraz dla pozostałych doświadczonych pedagogów nie będę pisał, bo czasu nie starczy.

A jakie cudowne były toasty! Wyrażały one głównie podziękowania i pochwały rodziców pod adresem pedagogów za naukę i wychowanie dzieci. Niemała część tych pochwał była skierowana pod moim adresem. Potem sam dokładnie nie wiedziałem czy rzeczywiście tak dobrze wychowywałem powierzoną mi latorośl oraz jej rodziców i wdzięczność ta była prawdziwa, czy rodzice robili to z radości, iż w końcu uwolnią się od moich pouczeń na temat jak należy wychowywać swoje dzieci. Obiektywnie patrząc, było czym się cieszyć. Oto bowiem żaden mój uczeń tego rocznika nie miał konfliktu z prawem. Uważam więc, że również moja, wychowawcy, zasługa w tym jest.

© OCR: Камунікат.org, 2015

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2015

© PDF: Камунікат.org, 2015

Wykaz absolwentów

1953 r.

1. Borowska Tamara
2. Charkiewicz Aleksy
3. Chilimoniuk Jan
4. Czystowska Tamara
5. Dackiewicz Jerzy
6. Dulko Tamara
7. Lewczuk Luba
8. Lisicki Jerzy
9. Mackiewicz Jan
10. Michaluk Bazyl
11. Mojsiejuk Leon
12. Mojsiejuk Nina
13. Niedźwiedź Lidia
14. Piekacz Maria
15. Podłaszczyk Anna
16. Rożkiewicz Włodzimierz
17. Szechalewicz Luba
18. Szpakowicz Lidia
19. Szpakowicz Wiktor
20. Waszkiewicz Luba
21. Waszkiewicz Wiera
22. Weremiuk Jan

1954 r.

1. Bożko Michał
2. Bujnowski Jerzy
3. Czekmarow Halina
4. Dziekoński Piotr
5. Gołubowski Jan
6. Gruszewska Nadzieja
7. Grygoruk Nina
8. Iwaniuk Anatol
9. Kaliszewicz Lidia
10. Kozodajew Maria
11. Korch Maria
12. Kurasz Michał
13. Łukaszuk Antonina
14. Mackiewicz Lidia
15. Pawluczuk Mikołaj
16. Pielenicyn Łarysa

17. Szpakowicz Eugenia
18. Szpakowicz Taisa
19. Szpakowicz Tatiana

1955 r.

1. Charkiewicz Katarzyna
2. Chomaciuk Maria
3. Doroszkiewicz Tamara
4. Fiedorowicz Barbara
5. German Konstanty
6. Gopsz Grzegorz
7. Juszczuk Wiera
8. Juzwuk Wiera
9. Kindziuk Mikołaj
10. Kołomycki Leonidas
11. Kozak Mikołaj
12. Kondraciuk Maria
13. Krasko Wiera
14. Leoniuk Jan
15. Maksymiuk Eugenia
16. Michaluk Bazyl
17. Michałowski Anatol
18. Mojsiejuk Leoncjusz
19. Murawski Aleksander
20. Niedźwiedź Olga
21. Nowik Nadzieja
22. Ostapczuk Sergiusz
23. Osipiuk Mikołaj
24. Pawluczuk Maria
25. Plewa Aleksander
26. Raczkiewicz Bazyl
27. Siemieniuk Nina
28. Sierocki Jerzy
29. Tichoniuk Piotr
30. Wołkowycka Olga

1956 r.

1. Antoniuk Aleksander
2. Bajko Wiera
3. Daniluk Włodzimierz
4. Gonczaruk Maksym

5. Gryc Zinaida
6. Janiel Mikołaj
7. Kondraciuk Maria
8. Kot Grzegorz
9. Leoniewska Irena
10. Moroz Zoja
11. Nesterowicz Aleksander
12. Nikiciuk Jerzy
13. Nikołajuk Mikołaj
14. Nikołajuk Wiera
15. Podłaszczyk Maria
16. Romaniuk Dymitr
17. Sirocki Jerzy
18. Sierocki Aleksy
19. Sierocki Włodzimierz
20. Wasiiuk Nadzieja
21. Wieliczko Eugenia

1957 r.

1. Bajko Wiera
2. Chilimoniuk Mikołaj
3. Gawryluk Michał
4. Grygoruk Mikołaj
5. Iwaniuk Jan
6. Krot Anatol
7. Mackiewicz Grzegorz
8. Małmyszko Wiera
9. Moroz Zoja
10. Trofimiuk Sergiusz

1958 r.

1. Aleksiejuk Mikołaj
2. Charkiewicz Maria
3. Czurak Maria
4. Czykwin Anastazja
5. Dmitruk Aleksy
6. Dmitruk Kuźma
7. Dzun Włodzimierz
8. Jankuszyk Raisa
9. Juszkiewicz Konstanty
10. Kaczan Teodor
11. Korzun Anatol
12. Kojło Walentyna

13. Krawczuk Maria
14. Łukaszuk Włodzimierz
15. Mak Nadzieja
16. Małmyszko Wiera
17. Ostapczuk Jerzy
18. Owerczuk Sergiusz
19. Panfiluk Wiktor
20. Ptaszyńska Lidia
21. Rejent Jan
22. Ruszuk Aleksandra
23. Siemieniuk Nadzieja
24. Sierocka Walentyna
25. Skiepko Mikołaj
26. Szymaniuk Anna
27. Troc Antonina

1959 r.

1. Aleksiejuk Nina
2. Dmitruk Aleksy
3. Filipiuk Wiera
4. Grygoruk Konstanty
5. Gwaj Jan
6. Jakoniuk Włodzimierz
7. Jalinik Mikołaj
8. Janiel Wiera
9. Klimowicz Mikołaj
10. Kozak Jan
11. Kondraciuk Jadwiga
12. Kondraciuk Wiera
13. Nesterowicz Nina
14. Nesterowicz Zinaida
15. Pałuć Zenaida
16. Patejuk Włodzimierz
17. Pawluczuk Walentyna
18. Pietroczuk Sergiusz
19. Pietruczuk Nina
20. Piotrowska Wiera
21. Ptaszyński Konstanty
22. Puczko Olga
23. Rogoża Nadzieja
24. Sierocka Walentyna
25. Skiepko Anatol
26. Skiepko Nina
27. Stelmaszuk Aleksander

28. Tichoniuk Bazyl
29. Tulin Mikołaj
30. Ustyniuk Jan
31. Weremiuk Olga
32. Zubrycki Michał

1960 r.

1. Aleksiejuk Nina
2. Baczyński Mikołaj
3. Bańska Wiera
4. Dmitruk Nina
5. Filipiuk Wiera
6. Gerasimiuk Aleksandra
7. Golonko Maria
8. Grygoruk Nina
9. Janiel Wiera
10. Kaczko Maria
11. Kłopotowska Romualda
12. Komar Nina
13. Korolko Eugenia
14. Leszczyński Mikołaj
15. Matwiejuk Nina
16. Murawska Nina
17. Nesterowicz Nina
18. Pawluczuk Walentyna
19. Pietruczuk Walentyna
20. Piotrowska Walentyna
21. Rejent Wiera
22. Sapieżko Włodzimierz
23. Siemieniuk Bazyli
24. Skiepko Nina
25. Tełuszecka Olga
26. Wappa Nadzieja

1961 r.

1. Derpa Nina
2. Golonko Maria
3. Gromadzki Wiktor
4. Leoniuk Nina
5. Leszczuk Mirosława
6. Litwiniuk Nadzieja
7. Michałowski Mikołaj
8. Michalczuk Zinaida

9. Nazaruk Maria
10. Ochrymiuk Luba
11. Ostapczuk Eugenia
12. Pietruczuk Walentyna
13. Prokopiuk Stefan
14. Ptaszyński Konstanty
15. Rubczewska Walentyna
16. Sac Włodzimierz
17. Szwed Zinaida
18. Tełuszecka Olga
19. Wasiiuk Irena

1962 r.

1. Biryłko Aleksander
2. Charkiewicz Maria
3. Dmitruk Nina
4. Gawryluk Wiera
5. Gonczaruk Anastazja
6. Górcka Nina
7. Grygoruk-Siemieniuk Piotr
8. Ignaciuk Eugenia
9. Iwaniuk Anna
10. Iwaniuk Zenaida
11. Janiuk Jerzy
12. Juziuczuk Sergiusz
13. Karpiuk Nina
14. Kindiuk Aleksander
15. Krasko Nina
16. Martyniuk Jan
17. Moroz Olga
18. Niczyporuk Mikołaj
19. Nikitiuk Piotr
20. Nieścieruk Nina
21. Oleszow Walerian
22. Osipiuk Wiera
23. Owerczuk Maria
24. Plewa Maria
25. Popławski Józef
26. Puczko Nina
27. Rejent Walentyna
28. Selewniuk Lidia
29. Selewniuk Maria
30. Sołowianiuk Jan
31. Wołkowycka Aleksandra

32. Zielińska Maria

1963 r.

1. Anacik Andrzej
2. Dawidziuk Mikołaj
3. Głuszuk Zuzanna
4. Gryc Helena
5. Kiełbaszewska Nina
6. Kozak Nina
7. Kuczko Wiera
8. Lewczuk Wiera
9. Lisicka Maria
10. Łuksza Maria
11. Mak Wiera
12. Martyniuk Luba
13. Michałuk Mikołaj
14. Naumiuk Nina
15. Oniszczyk Halina
16. Ostapczuk Mikołaj
17. Połowianuk Olga
18. Siemieniuk Mirosława
19. Skiepko Mikołaj
20. Wołkowska Aleksandra

1964 r.

1. Adamiuk Maria
2. Aleksiejuk Maria
3. Artemiuk Nina
4. Bańkowska Luba
5. Birycka Maria
6. Bielemuk Eugenia
7. Boltryk Konstanty
8. Borysiuk Nina
9. Buszko Maria
10. Charkiewicz Leonida
11. Charkiewicz Walentyna
12. Dawidziuk Luba
13. Dubko Luba
14. Głuszuk Zuzanna
15. Golonko Anna
16. Golonko Nadzieja
17. Gredel Nadzieja
18. Jakubowska Aleksandra

19. Juziuczuk Eugenia

20. Karpik Janina
21. Kiryluk Maria
22. Kisło Aleksandra
23. Kołybko Maria
24. Kruk Maria
25. Kuczko Taisa
26. Lewicka Halina
27. Lewczuk Maria
28. Łuksza Michał
29. Mackiewicz Wiktor
30. Michałuk Teodor
31. Michałowska Maria
32. Nikiforuk Helena
33. Papko Jadwiga
34. Paszczuk Wiera
35. Plewa Zenaida
36. Radionow Nadzieja
37. Samocik Raisa
38. Samosiuk Eugenia
39. Selwesiuk Jan
40. Siegień Luba
41. Skiepko Walentyna
42. Stankiewicz Lucyna
43. Szwarc Nina
44. Tropak Maria
45. Troc Aleksy
46. Wasiiuk Mikołaj
47. Wierzbicki Aleksander
48. Zieniuk Luba

1965 r.

1. Adamiuk Irena
2. Chilimoniuk Michał
3. Chursa Wiktor
4. Czochracz Jerzy
5. Daniluk Nina
6. Dubińska Maria
7. Dubkowicz Maria
8. Fursa Eugenia
9. German Anatol
10. Gerasimiuk Anna
11. Gromadzka Ludmiła
12. Grygoruk Maria
13. Jakoniuk Włodzimierz

14. Januszkiewicz Anna
15. Jancewicz Katarzyna
16. Juziuczuk Lidia
17. Karczewska Nina
18. Kiryluk Walentyna
19. Kiryluk Zenaida
20. Korolko Włodzimierz
21. Korch Walentyna
22. Kozłowski Józef
23. Krasko Anna
24. Lewczuk Maria
25. Łapiński Włodzimierz
26. Łukaszuk Nina
27. Marcinowicz Lidia
28. Michałowska Eugenia
29. Nowosad Weronika
30. Oniśkiewicz Walentyna
31. Parfiniuk Anna
32. Pawluczuk Walentyna
33. Ptaszyńska Nina
34. Rejent Irena
35. Romaniuk Luba
36. Rygorowicz Władysława
37. Sajewicz Anna
38. Samocik Eugeniusz
39. Siemieniuk Maria
40. Skiepko Halina
41. Skiepko Irena
42. Stepaniuk Leon
43. Stelmaszuk Eugeniusz
44. Suchodola Piotr
45. Tofiluk Julia
46. Tokajuk Wiera
47. Troc Stefan
48. Wawrzeniuk Jan
49. Zubrycki Jerzy
50. Żornaciuk Raisa
6. Charkiewicz Nina
7. Chilimoniuk Walentyna
8. Chodakowska Maria
9. Ciełuszecka Maria
10. Danilecka Maria
11. Demianiuk Aleksander
12. Dmitruk Zofia
13. Dubińska Nina
14. Gryko Anna
15. Hałaburda Aleksander
16. Hałaburda Eugeniusz
17. Iwaniuk Irena
18. Jakoniuk Ludmiła
19. Jakoniuk Mikołaj
20. Janiel Wiera
21. Janiuk Maria
22. Jurczuk Nina
23. Juszkiewicz Irena
24. Kabac Maria
25. Kardasz Eugenia
26. Karpiuk Luba
27. Kiryluk Ludmiła
28. Kiersnowski Jan
29. Kindziuk Helena
30. Kononiuk Nina
31. Korneluk Raisa
32. Kubaj Jan
33. Kurianowicz Jan
34. Kuczko Jan
35. Kuptel Olga
36. Kuptel Walentyna
37. Kuźmiuk Helena
38. Lewczuk Alicja
39. Matysiuk Maria
40. Martyniuk Jan
41. Miszczuk Olga
42. Moroz Maria
43. Nazaruk Anna
44. Nikitiuk Nadzieja
45. Niedzielska Walentyna
46. Oniśkiewicz Wiera
47. Owerczuk Walentyna
48. Pawluczuk Walentyna
49. Plewa Luba
50. Romańczuk Mikołaj

1966 r.

1. Biegluk Walentyna
2. Charkiewicz Alewtyna
3. Charkiewicz Jerzy
4. Charkiewicz Maria
5. Charkiewicz Neonila

51. Rusaczyk Mirosław
52. Sacharczuk Serafima
53. Sacharczuk Zenaida
54. Samojluk Anatolia
55. Sidoruk Irena
56. Sulima Szymon
57. Szyło Anna
58. Szymaniuk Maria
59. Szymaniuk Mikołaj
60. Turyk Ludmiła
61. Tyszko Eugeniusz
62. Wasiiuk Bazyli
63. Waśko Maria
64. Woronecki Stefan

1967 r.

1. Aleksiejuk Maria
2. Artemiuk Elżbieta
3. Bakun Irena
4. Bołbot Walentyna
5. Bołtryk Ludmiła
6. Charkiewicz Aleksander
7. Charkiewicz Neonila
8. Charkiewicz Wiera
9. Czerniakiewicz Maria
10. Czurak Olga
11. Dulko Helena
12. Germaniuk Walenty
13. Golonko Nadzieja
14. Golonko Nina
15. Goruszewska Irena
16. Gromotowicz Maria
17. Iwaniuk Jan
18. Iwaniuk Maria
19. Iwaniuk Walentyna
20. Jakimiuk Nina
21. Jefimiuk Władysław
22. Józefowicz Irena
23. Karpiuk Jerzy
24. Karpiuk Nina
25. Kisielewicz Janina
26. Kołodzińska Walentyna
27. Korolko Maria
28. Korzun Maria

29. Kozłowska Nadzieja
30. Kruk Maria
31. Lisicki Aleksy
32. Łobodzińska Walentyna
33. Łukaszewicz Tamara
34. Łukaszuk Antonina
35. Łuksza Eugeniusz
36. Łuksza Irena
37. Małmyszko Paweł
38. Markowski Włodzimierz
39. Martyniuk Maria
40. Michaluk Nina
41. Michaluk Wiera
42. Mironiuk Maria
43. Moroz Walentyna
44. Nikitiuk Helena
45. Ochryciuk Anatol
46. Olszewska Eliza
47. Omeliański Anna
48. Oniszczuk Walentyna
49. Ostapczuk Eugenia
50. Ostapczuk Maria
51. Pawluczuk Ludmiła
52. Pietruszkiewicz Irena
53. Piotrowicz Alina
54. Pryczynicz Nadzieja
55. Ptasińska Nina
56. Radziwoniuć Walentyna
57. Romaniuk Luba
58. Romańczuk Eugeniusz
59. Rusaczyk Raisa
60. Sacharczuk Lidia
61. Sadowska Nadzieja
62. Sajewicz Michał
63. Samojluk Walentyna
64. Sawczuk Jan
65. Sawczuk Nadzieja
66. Siemieniuk Nina
67. Smyk Wiera
68. Sołoszczuk Antonina
69. Sołowianiuk Włodzimierz
70. Starosielnik Irena
71. Stulniuk Maria
72. Sulima Walentyna
73. Szechalewicz Larysa

74. Szymańska Tamara
75. Świętuchowska Lidia
76. Taranta Nina
77. Tomaszuk Wiera
78. Treska Anna
79. Tychoniuk Nadzieja
80. Wappa Mikołaj
81. Waszkiewicz Olga
82. Woroniecka Alina
83. Wróbel Wanda
84. Ziniewicz Irena
85. Zubrycka Irena

1968 r.

1. Aleksiejuk Mikołaj
2. Aleksiejuk Wiera
3. Andruszkiewicz Alla
4. Badowiec Nina
5. Baszun Sergiusz
6. Bazyluk Nina
7. Bielawska Walentyna
8. Borowska Halina
9. Bruk Helena
10. Charkiewicz Maria
11. Danilecka Helena
12. Daniłczuk Maria
13. Dmitruk Walentyna
14. Dziedzik Nadzieja
15. Gamdzik Maria
16. Gawryluk Nina
17. Gierasimiuk Luba
18. Golonko Eugenia
19. Golonko Jan
20. Guryniuk Mikołaj
21. Iwaniuk Maria
22. Iwaniuk Nina
23. Jakoniuk Maria
24. Jakoniuk Maria
25. Jankuszyk Anatol
26. Jańczuk Luba
27. Karetko Zenaida
28. Kiryluk Aleksander
29. Kozaczuk Olga
30. Kojło Eugeniusz

31. Kozłowska Halina
32. Krasowska Nadzieja
33. Kuczko Nina
34. Lewczuk Wiera
35. Maciuła Nina
36. Mak Luba
37. Markiewicz Maria
38. Michaluk Walentyna
39. Nikitiuk Tamara
40. Nikołajuk Maria
41. Oniszczyk Wiera
42. Owasiuk Walentyna
43. Owerczuk Władysław
44. Paszczuk Walentyna
45. Piwko Walentyna
46. Ptaszyńska Alicja
47. Rajkiewicz Wanda
48. Romaniuk Bazyl
49. Romanczuk Maria
50. Rusak Zenaida
51. Sacharczuk Walentyna
52. Siemieniaka Walentyna
53. Siergiejuk Walentyna
54. Skiepko Zofia
55. Surel Anastazja
56. Szaduła Walentyna
57. Szpilko Irena
58. Teleszewski Michał
59. Tokajuk Zenaida
60. Turowska Zofia
61. Wawreszuk Katarzyna
62. Wawreszuk Mikołaj
63. Wołczyk Maria
64. Wróblewski Michał
65. Zabrocka Olga
66. Zińczuk Włodzimierz
67. Żukowska Irena

1969 r.

1. Anchimiuk Helena
2. Boreczko Krystyna
3. Borowska Maria
4. Bondaruk Anna
5. Bujnowska Alentyna

6. Bujnowska Larysa
7. Charkiewicz Maria
8. Daniluk Włodzimierz
9. Dąb Irena
10. Deszcz Jadwiga
11. Dmitruk Luba
12. Dolewicz Nadzieja
13. Drozd Aleksander
14. Drozd Nina
15. Golonko Grzegorz
16. Grygoruk Nadzieja
17. Gryka Danuta
18. Jakowuk Jerzy
19. Janowska Irena
20. Jędrzejewska Bożena
21. Kabac Irena
22. Karetko Helena
23. Karpiuk Krystyna
24. Karpiuk Nina
25. Kasjaniuk Walentyna
26. Kendyś Olga
27. Kiryluk Luba
28. Kierdelewicz Anatol
29. Kolechta Olga
30. Korzunowicz Walentyna
31. Kowalcuk Jarosław
32. Koziarska Teresa
33. Kruk Nina
34. Kurianowicz Maria
35. Lasota Leonida
36. Leoniuk Nina
37. Leszczuk Walentyna
38. Lickiewicz Olga
39. Łobodzińska Halina
40. Łukaszuk Jan
41. Matujewicz Walentyna
42. Mackiewicz Antonina
43. Mackiewicz Halina
44. Małmyszko Michał
45. Michałowska Nina
46. Niczyporuk Bazyl
47. Ochryciuk Maria
48. Okoczuk Walentyna
49. Owerczuk Zenaida
50. Pankowska Helena
51. Piwko Halina
52. Plewa Anatol
53. Plewa Olga
54. Podgajecki Leon
55. Podłaszczyk Wiera
56. Rożkiewicz Nadzieja
57. Rusak Tamara
58. Samosiuk Olga
59. Skiepko Zenaida
60. Stepaniuk Nina
61. Stocka Lila
62. Suchodoła Halina
63. Szyło Anna
64. Szymaniuk Grzegorz
65. Szymaniuk Maria
66. Tichoniuk Wiera
67. Tokajuk Nina
68. Tomaszuk Jerzy
69. Topolewska Maria
70. Ustyniuk Halina
71. Wasiiuk Nina
72. Wiluk Walentyna
73. Zasim Helena
74. Zabrocka Stefania

1971 r.

1. Andrzejuk Nina
2. Charkiewicz Halina
3. Charkiewicz Halina
4. Charkiewicz Irena
5. Charkiewicz Weronika
6. Chodakowska Halina
7. Czeluska Krystyna
8. Denisiuk Luba
9. Dzikiewicz Walentyna
10. Filimoniuk Maria
11. Firsuik Wiera
12. Gawinowicz Włodzimierz
13. Gerasimiuk Nina
14. Grosz Olga
15. Iwaniuk Walentyna
16. Janoszuk Julia
17. Jaroszewicz Luba
18. Jurczuk Maria

19. Jurczuk Nadzieja
20. Kierdelewicz Eugenia
21. Kowalska Nina
22. Kozak Helena
23. Kudoń Bogdan
24. Kupryjanowicz Walentyna
25. Mazuruk Jerzy
26. Mackiewicz Nadzieja
27. Michalczuk Nina
28. Mieleszko Aleksandra
29. Mieleszko Helena
30. Miesiejuk Olga
31. Moroz Mikołaj
32. Nazaruk Wiera
33. Niczyporuk Irena
34. Niedbała Irena
35. Niesteruk Maria
36. Ochryciuk Eugeniusz
37. Osipiuk Lidia
38. Owłasiuk Witalis
39. Pietruczuk Nina
40. Pietruczuk Walentyna
41. Prokopiuk Halina
42. Romaniuk Mikołaj
43. Sakowska Nina
44. Sac Lidia
45. Sac Walentyna
46. Sac Wiera
47. Siegień Krystyna
48. Sołowiej Wiera
49. Stocka Irena
50. Surel Olga
51. Szpakowicz Alina
52. Ustyniuk Helena
53. Wasiluk Anna
54. Wasiluk Lidia
7. Filimoniuk Nina
8. German Walentyna
9. Gresiuk Maria
10. Grygoruk Eugenia
11. Iwaniuk Halina
12. Iwaniuk Irena
13. Iwaniuk Nadzieja
14. Janiel Irena
15. Jancewicz Witalis
16. Juźwiuk Alicja
17. Kalinowska Halina
18. Kalinowski Roman
19. Karpicki Ludmiła
20. Karpicki Piotr
21. Kicel Witalis
22. Kierdelewicz Anatol
23. Kierdelewicz Jan
24. Korolczuk Raisa
25. Kot Alina
26. Krasnowski Władysław
27. Kuryło Zofia
28. Kuncewicz Wiktor
29. Lasota Halina
30. Lewczuk Irena
31. Ławrynowicz Wiera
32. Łobacz Raisa
33. Małmon Grażyna
34. Mańtiuk Walentyna
35. Misiejuk Ludmiła
36. Pawilcz Irena
37. Plewa Irena
38. Puc Jadwiga
39. Rajkiewicz Jadwiga
40. Rejent Wiktor
41. Romańczuk Nadzieja
42. Sacharczuk Anatol
43. Sajewicz Irena
44. Sajewicz Olga
45. Salińska Irena
46. Siemiacki Bazyl
47. Starosielnik Helena
48. Stepaniuk Walentyna
49. Stocka Helena
50. Szaduła Helena
51. Szatyłowicz Anna

1972 r.

1. Aleksiejuk Maria
2. Charkiewicz Jerzy
3. Charkiewicz Raisa
4. Charkiewicz Wiktor
5. Chilimoniuk Zenaida
6. Czurak Jerzy

52. Sznajder Walentyna
53. Szugało Lena
54. Świętochowska Maria
55. Trochimczuk Michał
56. Wasiiuk Walentyna
57. Weremiuik Maria
58. Wróblewska Wiera
59. Załuska Luba
60. Zieniuk Raisa

1973 r.

1. Andrejuk Lidia
2. Antoniuk Maria
3. Bańkowska Walentyna
4. Bartoszewicz Zenaida
5. Bielenia Zbigniew
6. Boltromiuk Olga
7. Bowtruczuk Nina
8. Charkiewicz Halina
9. Charkiewicz Raisa
10. Ciełuszecki Michał
11. Czykwin Mikołaj
12. Daniluk Maria
13. Daniluk Olga
14. Gacu ta Halina
15. Giryluk Nina
16. Glińska Lucja
17. Gromadzka Irena
18. Gromadzka Walentyna
19. Gromotowicz Bazyl
20. Jalinnik Anna
21. Jancewicz Maria
22. Jancewicz Maria
23. Kaczanowska Walentyna
24. Karpiuk Irena
25. Kiełbaszewska Maria
26. Kononiuk Maria
27. Korolko Mirosława
28. Kozłowska Eugenia
29. Kozłowska Maria
30. Kruk Nadzieja
31. Kubajewska Helena
32. Kubaj Jerzy
33. Leoniuk Lidia

34. Maksimiuk Zinaida
35. Marczuk Wiera
36. Markiewicz Walentyna
37. Martyniuk Maria
38. Michałowska Nina
39. Monach Luba
40. Nowik Aleksander
41. Oniszczuk Maria
42. Onopryjuk Maria
43. Osipiuk Zofia
44. Owerczuk Helena
45. Pawłowski Piotr
46. Piekarska Alicja
47. Ptaszyńska Nina
48. Puczyńska Irena
49. Rajecka Halina
50. Sacharczuk Jan
51. Sajewicz Jan
52. Samocik Wiktor
53. Saczko Halina
54. Sawczuk Irena
55. Skiepko Halina
56. Smyk Jan
57. Smyk Jan
58. Sulima Ludmiła
59. Szyło Emilia
60. Tokajuk Maria
61. Tychoniuk Ludmiła
62. Ustyniuk Walentyna
63. Wdowska Alicja
64. Wesolowska Walentyna
65. Wiluk Irena
66. Zubrycka Halina
67. Zubrycki Jan

1974 r.

1. Androsiuk Maria
2. Baszun Olga
3. Bielewicz Walentyna
4. Bielewicz Anastazja
5. Boltromiuk Aleksandra
6. Borowik Walentyna
7. Bondaruk Michał
8. Charkiewicz Alina

9. Chmielewski Jerzy
10. Czykwin Mikołaj
11. Filimoniuk Walentyna
12. Gałuszewski Grzegorz
13. German Luba
14. Gładzka Eugenia
15. Golonko Wiera
16. Grygoruk Alicja
17. Jakoniuk Olga
18. Jaroszuk Krystyna
19. Karpiuk Wiera
20. Kicel Irena
21. Kiczkaluk Nina
22. Korzun Mikołaj
23. Koszel Lena
24. Kot Helena
25. Krasko Anna
26. Kuropatwa Eugenia
27. Ławrynowicz Anna
28. Łuksza Jerzy
29. Łuksza Zenaida
30. Matysiuk Nina
31. Michaluk Wiera
32. Mikołajuk Helena
33. Mikulicz Maria
34. Moroz Eugenia
35. Moroz Eugenia
36. Moroz Helena
37. Moroz Maria
38. Niczyporuk Wiera
39. Orzechowska Alla
40. Orzechowska Alicja
41. Panfiluk Walentyna
42. Plaskowicz Maria
43. Sacharczuk Helena
44. Sadowska Maria
45. Sapieżko Jan
46. Sapieżyński Kazimierz
47. Stefaniuk Walentyna
48. Surel Grzegorz
49. Szatyłowicz Jerzy
50. Szpakowicz Wiera
51. Szymczuk Walentyna
52. Teterko Maria
53. Treszczotko Nadzieja
54. Wierteł Danuta
55. Wiszniewska Irena
56. Woroniecka Halina
57. Zaniewska Zenaida
58. Zabrocka Anna
59. Zdanowicz Bazyl
60. Ziniewicz Maria
61. Źukowicka Walentyna

1975 r.

1. Bazyluk Nadzieja
2. Bartoszuk Olimpia
3. Birycka Mirosława
4. Bielewska Anna
5. Borowik Nadzieja
6. Charkiewicz Irena
7. Charkiewicz Leon
8. Charkiewicz Maria
9. Daniluk Lena
10. Dawidziuk Irena
11. Denisiuk Piotr
12. Dębowska Galina
13. Dmitruk Walentyna
14. Dobosz Luba
15. Dzikiewicz Anatol
16. Dzun Maria
17. Gryc Halina
18. Iwaniuk Aleksy
19. Iwaniuk Anna
20. Jefimiuk Roman
21. Judycka Anna
22. Kaczanowska Tamara
23. Kaliszuk Irena
24. Karetko Walentyna
25. Kiryziuk Piotr
26. Kierdelewicz Halina
27. Kierdylewicz Serafima
28. Konach Halina
29. Korzunowicz Halina
30. Kozaczuk Nadzieja
31. Kondraciuk Irena
32. Kozłowska Maria
33. Lasota Halina
34. Lasota Jarosław

35. Leszczuk Maria
36. Ławrynowicz Irena
37. Ławrynowicz Olga
38. Łobuziński Jan
39. Mańtiuk Luba
40. Marczuk Helena
41. Mińko Helena
42. Mińko Irena
43. Młodzianowski Czesław
44. Monach Maria
45. Nowicka Tamara
46. Oniszczuk Walentyna
47. Owłasiuk Nadzieja
48. Pawluczuk Olga
49. Pietruczuk Halina
50. Pietruczuk Nina
51. Romaniuk Lidia
52. Sacharczuk Luba
53. Samojlik Maria
54. Selwestruk Grzegorz
55. Siekan Luba
56. Skiepko Włodzimierz
57. Strelczuk Olga
58. Szatyłowicz Jan
59. Szwarc Wiera
60. Szwed Alina
61. Szymaniuk Irena
62. Świętochowska Irena
63. Tofiluk Nina
64. Wawreszuk Konstanty
65. Wiśniewska Zenaida
66. Zabrocka Irena
67. Żakiewicz Krystyna
10. Dawidziuk Halina
11. Gałaszewicz Ala
12. Gawryluk Helena
13. Gerasimiuk Lidia
14. Giermaniuk Antonina
15. Gryciuk Mikołaj
16. Grygoruk Lidia
17. Ignaciuk Olga
18. Iwaniuk Danuta
19. Jakimiuk Alina
20. Janowska Krystyna
21. Jarmocik Irena
22. Jaświłowicz Nina
23. Juszczuk Eugeniusz
24. Juszczuk Ludmiła
25. Karpiuk Halina
26. Kowalski Władysław
27. Krasnopolski Jerzy
28. Kuryło Lidia
29. Kuczko Leszek
30. Leonkiewicz Antonina
31. Leszczuk Alina
32. Ławrynowicz Anna
33. Malisz Maria
34. Malisz Wiera
35. Matysiak Grażyna
36. Majstrowicz Leon
37. Maksimczuk Maria
38. Małmyszko Irena
39. Markiewicz Halina
40. Markiewicz Maria
41. Ostaszewska Grażyna
42. Piecynchna Barbara
43. Pieczko Eugenia
44. Poskrobko Nina
45. Pytel Nina
46. Romańczuk Olga
47. Romańczuk Walentyna
48. Ruszuk Aleksander
49. Sajenko Zoja
50. Sawicka Tamara
51. Sak Regina
52. Sewastianiuk Irena
53. Skiepko Irena
54. Szechalewicz Tamara

1976 r.

1. Androsiuk Anatol
2. Białomyzy Mirosława
3. Bobik Anna
4. Bołtromiuk Helena
5. Charkiewicz Anna
6. Charkiewicz Nina
7. Chilimoniuk Eugeniusz
8. Chmara Eugeniusz
9. Czemerys Halina

55. Szpilko Eugenia
56. Szyrenos Irena
57. Tichoniuk Walentyna
58. Wasiluk Aleftyna
59. Woroniecka Olga
60. Zabrocki Jerzy

1977 r.

1. Charkiewicz Halina
2. Charkiewicz Irena
3. Czernianin Teresa
4. Czurak Mikołaj
5. Daniluk Irena
6. Daniluk Walentyna
7. Dąbrowski Bazyl
8. Filimoniuk Nina
9. Filimoniuk Wiera
10. Fiedoruk Jan
11. Gacuta Maria
12. Ginszt Irena
13. Golonko Irena
14. Goworko Wiera
15. Hajduk Alicja
16. Iwaniuk Walentyna
17. Jakubowska Irena
18. Jalinnik Nina
19. Janiel Irena
20. Janiuk Mirosław
21. Jaroszewicz Irena
22. Jużwiuk Nina
23. Korch Eugenia
24. Kuczyńska Irena
25. Kuptel Eugeniusz
26. Kuptel Maria
27. Lewczuk Maria
28. Łobuzińska Nina
29. Mackiewicz Halina
30. Markiewicz Konstanty
31. Mielezko Jan
32. Młodzianowska Ludmiła
33. Moroz Taisa
34. Mruk Anna
35. Nazaruk Maria
36. Niczyporuk Maria

37. Ostapczuk Walentyna
38. Osipiuk Lidia
39. Parfieniuk Olga
40. Paszkiewicz Krystyna
41. Paszkowska Anna
42. Pietruczuk Mikołaj
43. Prokopiuk Helena
44. Rączko Krystyna
45. Romaniuk Halina
46. Saczko Wieczesław
47. Sawczuk Eugenia
48. Skiepko Tamara
49. Sosna Nina
50. Strelczuk Maria
51. Szebelan Alina
52. Szwarc Eugeniusz
53. Tichoniuk Anatol
54. Tichoniuk Helena
55. Topolewska Eugenia
56. Trusiewicz Daniel
57. Zieniuk Włodzimierz
58. Zińczuk Lidia
59. Żałoba Czesława

1978 r.

1. Androsiuk Michał
2. Antoniuk Eugenia
3. Antosiuk Włodzimierz
4. Brysiuk Ewa
5. Bujnowska Elżbieta
6. Czaban Anatol
7. Czemerys Zofia
8. Czernianin Halina
9. Czurak Halina
10. Danilewicz Eugenia
11. Dmitruk Walentyna
12. Domańska Danuta
13. Filipiuk Bazyl
14. Fiedoruk Walentyna
15. Gawryluk Zenaida
16. Gładzka Nadzieja
17. Golonko Lidia
18. Gołubowska Anna
19. Janiuk Luba

20. Klimowicz Włodzimierz
21. Korniluk Helena
22. Kostowska Jolanta
23. Krasnowska Maria
24. Kraśko Walentyna
25. Laszuk Anna
26. Lewczuk Aleksander
27. Lewczuk Halina
28. Ławrynowicz Aleksander
29. Ławrynowicz Anatol
30. Łogwiniuk Irena
31. Łuksza Mirosława
32. Matusiewicz Izabela
33. Majsiejkuk Łucja
34. Mantiuk Taisa
35. Mińko Helena
36. Nazaruk Regina
37. Nowicka Aniela
38. Olieruk Piotr
39. Onikijuk Eugeniusz
40. Owerczuk Taisa
41. Parfieniuk Irena
42. Pawluczuk Alina
43. Podgajecka Irena
44. Podłaszczyk Halina
45. Puchłowska Ludmiła
46. Romanowicz Walentyna
47. Samociuk Helena
48. Samociuk Raisa
49. Sawczuk Irena
50. Siebiesiuk Maria
51. Siemieniuk Zenaida
52. Sielwiesiuk Alina
53. Stępkowska Natalia
54. Surel Jan
55. Szwed Piotr
56. Timoszuk Eugenia
57. Tomczuk Helena
58. Treszczotko Walentyna
59. Wasiluk Eugenia
60. Wasiluk Kira
61. Wawreszuk Alina
62. Weremuk Alina
63. Wierbicka Walentyna
64. Wołczuk Zinaida
65. Wróblewska Helena
66. Ziniewicz Eugenia
67. Zińczuk Eugenia
68. Żukowicka Lilia
- 1979 r.**
1. Charkiewicz Antonina
2. Chilimoniuk Alla
3. Doroszew Maria
4. Gałaszewicz Andrzej
5. Gerasimiuk Maria
6. Giermaniuk Jerzy
7. Gnoza Alicja
8. Golonko Halina
9. Greczan Raisa
10. Grygoruk Mirosław
11. Hajduczenia Maria
12. Hajduk Alina
13. Iwaniuk Eugenia
14. Janiak Kazimierz
15. Kaliszuk Nina
16. Kiślak Ludmiła
17. Kozak Wiesława
18. Kozłowska Krystyna
19. Kozłowska Mirosława
20. Krasnowska Luba
21. Lewczuk Anatol
22. Lewczuk Eugeniusz
23. Lewczuk Tamara
24. Majewska Elżbieta
25. Makarewicz Halina
26. Markiewicz Mirosława
27. Michajłow Wiktor
28. Nesteruk Maria
29. Niczyporuk Janina
30. Niestieruk Jerzy
31. Nowik Feliksa
32. Orzechowska Tamara
33. Pawluczuk Eugenia
34. Pietruczuk Tamara
35. Poleszuk Grażyna
36. Prokopiuk Halina
37. Rączko Mirosław
38. Romaniuk Bożena

39. Rukas Halina
40. Samociuk Helena
41. Siegień Eugenia
42. Siekan Alla
43. Sielwiesiuk Jerzy
44. Skoczko Maria
45. Snarska Irena
46. Sokołowska Ewa
47. Sulima Antonina
48. Szlifarska Maria
49. Wasiluk Raisa
50. Wasiuk Krystyna
51. Weremiuk Walentyna
52. Wiluk Maria
53. Woroniecki Roman
- 1980 r.**
1. Antypiuk Halina
2. Bazyluk Maria
3. Birycka Maria
4. Bołtryk Eugenia
5. Boruta Alicja
6. Charkiewicz Joanna
7. Chodakowski Sławomir
8. Czapiuk Maria
9. Daniluk Walentyna
10. Dunaj Grażyna
11. Grygoruk Nina
12. Gul Anna
13. Jakoniuk Walentyna
14. Janiuk Aniela
15. Janiuk Maria
16. Jarocewicz Halina
17. Jarmocik Halina
18. Jurczuk Helena
19. Juszkiwicz Alina
20. Kardasz Krystyna
21. Karpińska Irena
22. Konach Eugeniusz
23. Kukołka Wera
24. Kupryjaniuk Ałła
25. Leoniuk Nina
26. Łapiński Eugeniusz
27. Łukaszuk Halina
28. Malinowska Lilia
29. Malisz Nadzieja
30. Matysiuk Krystyna
31. Magruk Walentyna
32. Maksymiuk Irena
33. Młodzianowska Barbara
34. Nalewko Irena
35. Nalewko Maria
36. Nazaruk Krystyna
37. Nowosad Józef
38. Omeljaniuk Maria
39. Orzechowska Anna
40. Ostapkowicz Eugenia
41. Pawłowski Jan
42. Pleskowicz Zofia
43. Plewa Jarosław
44. Plewa Tamara
45. Poskrobko Halina
46. Puczko Halina
47. Rygorowicz Irena
48. Sacharuk Lidia
49. Sacharczuk Wiktor
50. Sacharczuk Zenaida
51. Skiepko Nina
52. Starosielsnik Zenaida
53. Stępkowska Maria
54. Suchodoła Helena
55. Tokarczuk Halina
56. Treszczotko Sławomir
57. Uroniuk Helena
58. Weremiuk Halina
59. Wiericka Krystyna
60. Zabrocka Barbara
61. Zdanowska Grażyna
62. Zińczuk Mikołaj
63. Żabińska Anna

1981 r.

1. Andrejuk Sławomir
2. Charkiewicz Ala
3. Charkiewicz Elżbieta
4. Ciwoniuk Alina
5. Dawidziuk Walentyna
6. Dolińska Anna

7. Dunda Irena
8. Filinowicz Mirosława
9. Filipowicz Irena
10. Gacuta Halina
11. Gawryluk Antonina
12. Gawryluk Maria
13. Gawryluk Nina
14. Hołota Jadwiga
15. Ilczuk Eleonora
16. Iwaniuk Danuta
17. Iwaniuk Leon
18. Jakowiuk Regina
19. Juźwiuk Alina
20. Kalinowska Ewa
21. Kiczakjlo Irena
22. Kojło Alina
23. Kołpa Elżbieta
24. Kowszuk Alina
25. Leszczuk Alina
26. Lewczuk Jerzy
27. Łapińska Bożena
28. Łukianiuk Nina
29. Masalska Irena
30. Matysiuk Ala
31. Monach Nina
32. Muszkatel Eugenia
33. Nesteruk Irena
34. Ochrymiuk Olga
35. Piwowarczyk Wiesława
36. Pietkiewicz Barbara
37. Pietruszuk Anna
38. Pietryszyk Eugenia
39. Plewa Aniela
40. Plewa Michał
41. Romańczuk Helena
42. Rożko Barbara
43. Rutkiewicz Elżbieta
44. Sac Ewa
45. Saczko Eugeniusz
46. Siemieniuk Alina
47. Siemieniuk Mirosław
48. Sienkiewicz Irena
49. Skiepko Aniela
50. Skiepko Lilia
51. Smolski Wiesław
52. Stelmach Tamara
53. Syczewska Lucyna
54. Szarkowska Alina
55. Tichoniuk Dymitr
56. Tomaszuk Raisa
57. Wasiluk Helena
58. Waszczuk Alicja
59. Zieniuk Anna
- 1982 r.**
1. Aleksiejuk Wiktor
2. Andrejuk Anna
3. Andrzejuk Halina
4. Antosiuk Maria
5. Antypiuk Alina
6. Artemiuk Halina
7. Borysiuk Janina
8. Charytoniuk Tamara
9. Chomończuk Krystyna
10. Cybulińska Irena
11. Czepel Lucyna
12. Czerniakiewicz Maria
13. Demianiuk Mirosława
14. Dmitruk Barbara
15. Dmitruk Irena
16. Doroszuk Eugenia
17. Dudzicz Alina
18. Dulko Mirosława
19. Gagan Alina
20. Germaniuk Halina
21. German Barbara
22. Giercun Anatol
23. Golonko Anna
24. Iwaniuk Elżbieta
25. Jakoniuk Helena
26. Janoszuk Halina
27. Januszkiwicz Alicja
28. Kaliszuk Sławomir
29. Karczewska Olga
30. Karczewski Jan
31. Komarow Walentyna
32. Kopiejczyk Jerzy
33. Kojło Irena
34. Kostańczuk Jolanta

35. Kos Nina
36. Kot Anna
37. Kuzub Zofia
38. Łogwiniuk Halina
39. Murawska Joanna
40. Nikończuk Alina
41. Nowik Raisa
42. Oleszow Świetłana
43. Oniszczuk Irena
44. Piskorska Mariola
45. Pietryszyk Maria
46. Plewa Jan
47. Ptaszyńska Mirosława
48. Romaniuk Lucyna
49. Ruszuk Helena
50. Ruszuk Ludmiła
51. Sadowska Wiesława
52. Sielwiesiuk Maria
53. Stepaniuk Helena
54. Stepaniuk Jolanta
55. Stoma Adam
56. Strelczuk Alina
57. Suchodola Irena
58. Suchocka Krystyna
59. Sutyniec Wiesława
60. Szerszeń Walentyna
61. Szyło Jarosław
62. Szymczuk Halina
63. Tarasiuk Walentyna
64. Treszczotko Anatol
65. Jrofimiuk Anna
66. Wolska Barbara
67. Zacharczuk Maria
10. Daniluk Renata
11. Fiedoruk Irena
12. Gerasimiuk Aleksy
13. Jakimiuk Alina
14. Jakubiuk Lucyna
15. Jakubczuk Anna
16. Janiuk Anna
17. Jancewicz Świetłana
18. Juchimuk Mirosława
19. Jurczuk Ludmiła
20. Kalinowska Irena
21. Kojło Anna
22. Kojło Elżbieta
23. Kozłowski Mirosław
24. Krajny Jan
25. Kuptel Irena
26. Małaszewska Halina
27. Matysiuk Halina
28. Moroz Danuta
29. Moroz Wiera
30. Murawska Aleksandra
31. Nazaruk Elżbieta
32. Nesteruk Mirosław
33. Niedźwiecki Jarosław
34. Oleszow Aleksander
35. Oniszczuk Maria
36. Paszko Anna
37. Paszko Helena
38. Pietruczuk Halina
39. Piotrowska Ewa
40. Przychodzka Mariola
41. Romaniuk Krystyna
42. Rygorowicz Taisa
43. Ryżyk Marzanna
44. Socha Alewtyna
45. Sołowiej Irena
46. Supruniuk Helena
47. Tichoniuk Eliasz
48. Turyk Halina
49. Wawrzeniuk Alla
50. Wiluk Alina
51. Wołkowycka Alicja
52. Zacharczuk Konstanty
53. Źakiewicz Grażyna
54. Źakiewicz Irena

1983 r.

1. Androsiuk Mikołaj
2. Bazyluk Lucyna
3. Bielawska Alina
4. Bielkiewicz Krystyna
5. Charkiewicz Jarosław
6. Chmiel Alicja
7. Chodak Eugeniusz
8. Czerniakiewicz Elżbieta
9. Czykwin Maria

1984 r.

1. Antoniuk Jan
2. Biryłko Krystyna
3. Ciwoniuks Anna
4. Daniłuk Anna
5. Daniłuk Roman
6. Filimoniuk Galina
7. Gawryluk Halina
8. German Helena
9. Gerasimiuk Nina
10. Gopsz Halina
11. Grygoruk Wiktor
12. Ignatowicz Krystyna
13. Ilczuk Teresa
14. Iwacik Helena
15. Janiuk Helena
16. Jaroszuk Alina
17. Jawdosiuk Halina
18. Kalinowska Lucyna
19. Kaliszuk Halina
20. Kiryłuk Ewa
21. Kierdylewicz Ewa
22. Kojło Elżbieta
23. Kondratuk Anna
24. Konkiel Krzysztof
25. Kulik Helena
26. Kuligawczyk Roland
27. Kuźma Grzegorz
28. Leoniewska Alina
29. Łukaszuk Wiktor
30. Mantiuk Alina
31. Matwiejuk Halina
32. Matwiejuk Jerzy
33. Mieczajko Jolanta
34. Milko Irena
35. Ochrymiuk Alina
36. Panfiluk Jolanta
37. Pietruszuk Alicja
38. Plewa Irena
39. Plewa Krystyna
40. Ptaszyńska Alina
41. Romaniuk Mirosław
42. Sirocka Maria
43. Sielwiesiuk Walenty

44. Skiepko Halina
45. Sołowianiuk Alina
46. Sołtys Marzena
47. Szostak Janina
48. Teśluk Krystyna
49. Wappa Eugeniusz

1985 r.

1. Chmielińska Agata
2. Cybuliński Jerzy
3. Czykwin Lila
4. Daniłuk Ala
5. Dawidziuk Barbara
6. Filimoniuk Mirosława
7. Filipik Lucyna
8. Firs Tamara
9. Gawryluk Elżbieta
10. German Anna
11. Gruszewska Helena
12. Grygoruk Anna
13. Iwaniuk Anna
14. Iwaniuk Irena
15. Iwaniuk Taisa
16. Januszkiewicz Lilia
17. Jańczuk Leszek
18. Kalinowska Krystyna
19. Kazimierczak Mirosława
20. Kardasz Lilia
21. Karpieńuk Irena
22. Kiryłuk Krystyna
23. Kiczka Kojło Alła
24. Kojło Walentyna
25. Kondraciuk Walenty
26. Kos Mirosława
27. Kot Anna
28. Łapińska Alina
29. Mackiewicz Alina
30. Mirończuk Grażyna
31. Misiejuk Alina
32. Nazaruk Maria
33. Oksentowicz Ludmiła
34. Oleszow Ina
35. Oliferuk Ala
36. Oniszczuk Alina

37. Owłasiuk Lucyna
38. Puczko Andrzej
39. Romaniuk Bożena
40. Romaniuk Mirosława
41. Rybak Alicja
42. Sadowski Jarosław
43. Sapieżko Sławomir
44. Sirocka Halina
45. Siemiacka Maria
46. Silwiesiuk Maria
47. Smoktunowicz Sławomir
48. Sokół Irena
49. Stepaniuk Aleksandra
50. Stepaniuk Walenty
51. Suchodola Ewa
52. Sulima Alina
53. Supruniuk Krystyna
54. Szabelan Ewa
55. Troc Eugenia
56. Zasim Mirosława
57. Zabrocka Maria

1986 r.

1. Adamiuk Halina
2. Bebko Irena
3. Bobik Jolanta
4. Boratyńska Marzena
5. Bowtruczuk Krystyna
6. Czykwin Jolanta
7. Daniluk Irena
8. Dąbrowska Maria
9. Doroszuk Bożena
10. Gerasimiuk Andrzej
11. Gerasimiuk Anna
12. Giercun Anna
13. Jakubiuk Halina
14. Jarymowicz Irena
15. Kaczanowska Anna
16. Koreniecka Krystyna
17. Kojło Alina
18. Kondratuk Alina
19. Kowszuk Paulina
20. Kuprianowicz Irena
21. Lewczuk Ewa

22. Małaszewska Grażyna
23. Magruk Maria
24. Maksymiuk Irena
25. Modzelewska Danuta
26. Niedźwiecki Wiesław
27. Ostapczuk Helena
28. Pawłowska Lilia
29. Pawłowska Ludmiła
30. Plewa Jolanta
31. Romaniuk Andrzej
32. Rygorowicz Mirosława
33. Ryzyk Marzena
34. Sacharczuk Krystyna
35. Sakowska Lucyna
36. Samociuk Joanna
37. Sapieżyńska Anna
38. Siemieniuk Halina
39. Służyńska Dorota
40. Solowianuk Krystyna
41. Stepaniuk Lilia
42. Surel Mirosław
43. Szymaniuk Halina
44. Tarasiuk Jolanta
45. Teleszewska Mirosława
46. Tokarczuk Helena
47. Turowska Aniela
48. Wasiluk Mirosław
49. Weremiuk Ludmiła
50. Zabrocka Elżbieta

1987 r.

1. Androsiuk Alina
2. Antoniuk Alicja
3. Bajko Anna
4. Borkowska Bożena
5. Bujnowski Jarosław
6. Danilecka Małgorzata
7. Daniluk Bożena
8. Dawidziuk Tamara
9. Dmitruk Alina
10. Filmoniuk Anna
11. Filmoniuk Danuta
12. Frołow Elżbieta
13. Gacuta Mirosława

14. Gawryluk Krystyna
15. Ginszt Anna
16. Gnoza Mirosława
17. Golonko Andrzej
18. Grygoruk Sławomir
19. Gwaj Elżbieta
20. Iwaniuk Andrzej
21. Iwaniuk Mirosława
22. Iwaniuk Urszula
23. Jakimiuk Halina
24. Janiuk Alina
25. Jacko Ludmiła
26. Kalinowska Halina
27. Karpiuk Iwona
28. Korolko Alina
29. Kotelczuk Elżbieta
30. Kojło Wiesław
31. Krasko Halina
32. Kraśko Maria
33. Łojewska Halina
34. Maciuka Elżbieta
35. Misijuk Krystyna
36. Moroz Anna
37. Pietruszczuk Aleksander
38. Pietruszczuk Alina
39. Prokopiuk Irena
40. Sacharczuk Mirosława
41. Sawicka Grażyna
42. Seweryn Elżbieta
43. Selwanowicz Elżbieta
44. Siegień Bazyl
45. Siemieniaka Bożena
46. Siewiereniuk Krystyna
47. Stepaniuk Anna
48. Sylwestruk Halina
49. Szklaruk Anna
50. Tichoniuk Irena
51. Tichoniuk Maria
52. Trofimiuk Jerzy
53. Węclawska Jolanta
54. Woroniecki Andrzej
55. Woszczenko Anna
56. Zasim Ewa

1988 r.

1. Andrejczyk Beata
2. Bagrowska Danuta
3. Bańskowska Krystyna
4. Bazyluk Anna
5. Bielkiewicz Eugeniusz
6. Bołbot Emilia
7. Bujnowska Zofia
8. Charytoniuk Jolanta
9. Chodak Krystyna
10. Chomaciuk Aniela
11. Ciełuszecka Elżbieta
12. Cyruk Artur
13. Dawidziuk Tamara
14. Filimoniuik Elżbieta
15. Filipik Tamara
16. Gerasimiuk Anna
17. Golonko Alina
18. Grygoruk Lucyna
19. Ignatowicz Adam
20. Janiuk Anna
21. Jancewicz Elżbieta
22. Jawdosiuk Irena
23. Juźwiuk Katarzyna
24. Kotuszewska Joanna
25. Korniluk Jan
26. Kulik Anna
27. Lickiewicz Agnieszka
28. Litwiniuk Anna
29. Majewska Mirosława
30. Michaluk Anna
31. Mińko Anna
32. Misiejuk Jan
33. Moroz Ewa
34. Nazaruk Jolanta
35. Nikołajuk Joanna
36. Niesteruk Halina
37. Ostapkiewicz Jadwiga
38. Prokopczuk Walentyna
39. Ptaszyńska Mirosława
40. Rola Danuta
41. Rożkiewicz Alicja
42. Ruszuk Anna
43. Russko Andrzej

44. Samosiuk Marianna
45. Siegień Anna
46. Siemieniuk Dorota
47. Siemieniuk Ewa
48. Stachwiejuk Nina
49. Stefaniuk Barbara
50. Strelczuk Walenty
51. Supruniuk Irena
52. Świętochowska Krystyna
53. Świętochowski Miroslaw
54. Treska Jan
55. Witorska Małgorzata
56. Worończuk Małgorzata
57. Wojskowicz Ewa
58. Wróblewska Iwona

1989 r.

1. Arciuch Barbara
2. Baczyńska Barbara
3. Birycka Krystyna
4. Cegielka Alina
5. Cetra Edward
6. Charkiewicz Alina
7. Charkiewicz Klaudia
8. Czykwin Halina
9. Dawidziuk Iwona
10. Dobrowolska Anna
11. Gacuta Krystyna
12. Gorustowicz Joanna
13. Jakimiuk Taisa
14. Jalinnik Anetta
15. Jarmoc Świętlana
16. Karpiuk Ewa
17. Kosko Mariusz
18. Kozłowska Halina
19. Kulik Jan
20. Lasota Iwona
21. Laszkiewicz Anna
22. Lewczuk Adam
23. Łojewska Elżbieta
24. Mantiuk Maria
25. Michaluk Adam
26. Moroz Anna
27. Nazaruk Aleksander

28. Nikitiuk Irena
29. Oniszczuk Leokadia
30. Orzechowska Joanna
31. Ostapczuk Sławomir
32. Owerczuk Anna
33. Pawluczuk Lucyna
34. Plewa Lila
35. Poroc Alina
36. Popławska Anna
37. Prokopiuk Katarzyna
38. Pyzanowska Małgorzata
39. Radziwoniu Krystyna
40. Saczko Jolanta
41. Sawczuk Arkadiusz
42. Sawko Jarosław
43. Siegień Lucyna
44. Siemieniuk Elżbieta
45. Skiepko Joanna
46. Snarska Iwona
47. Suchodola Bożena
48. Teśluk Irena
49. Timofiejuk Jarosław
50. Timoszuk Tamara
51. Tokarczuk Halina
52. Tomaszuk Aleksander
53. Tomaszuk Elżbieta
54. Truszkowska Elżbieta
55. Wasiluk Jolanta
56. Wappa Jerzy
57. Wołkowycka Elżbieta
58. Wróblewska Danuta

1990 r.

1. Androsiuk Elżbieta
2. Antosiuk Zofia
3. Baj Ewa
4. Bielawska Jolanta
5. Bilkiewicz Arkadiusz
6. Boltromiuk Barbara
7. Boltromiuk Izabella
8. Bójko Bogusława
9. Bura Elżbieta
10. Charkiewicz Anna
11. Charkiewicz Barbara

12. Filianowicz Irena
13. Fiedoruk Krystyna
14. Firs Anna
15. Frankowska Alina
16. Frankowska Mirosława
17. Frankowska Tamara
18. Gałko Katarzyna
19. Gerasimuk Barbara
20. Ginszt Dorota
21. Ginszt Elżbieta
22. Greczan Grażyna
23. Grygoruk Anna
24. Hajduk Mirosław
25. Iwaniuk Andrzej
26. Januszkiewicz Krystyna
27. Jańczuk Eugeniusz
28. Juziuczuk Irena
29. Jurczuk Jarosław
30. Jurczuk Stefan
31. Kalinowska Barbara
32. Kardasz Alina
33. Kiryluk Anna
34. Kuźma Katarzyna
35. Lasota Krystyna
36. Lewczuk Lucyna
37. Łapińska Joanna
38. Maciuka Jolanta
39. Maciuka Maria
40. Malisz Alina
41. Matysiuk Mirosława
42. Onchimiuk Maria
43. Onopiuk Elżbieta
44. Osipiuk Jerzy
45. Owłasiuk Alicja
46. Piekarska Elżbieta
47. Pietruczuk Halina
48. Ptaszyńska Dorota
49. Rabczuk Anna
50. Rejent Elżbieta
51. Sadowska Irena
52. Sakowska Anna
53. Sapiółko Krystyna
54. Siebieszuk Ewa
55. Siegień Iwona
56. Siegień Krystyna

57. Skiepko Anna
58. Starosielnik Anetta
59. Szpilko Halina
60. Szwed Alina
61. Szwed Iwona
62. Tichoniuk Joanna
63. Tychoniuk Elżbieta
64. Waskiewicz Jarosław
65. Woroniecki Mirosław
66. Woszczenko Anna

1991 r.

1. Aleksiejuk Bożena Joanna
2. Anchimiuk Halina
3. Andrejuk Ewa
4. Birylko Halina
5. Bilkiewicz Halina
6. Bonda Urszula
7. Charkiewicz Mirosława
8. Chomczuk Jan
9. Czykwin Irena
10. Dmitruk Agnieszka
11. Dmitruk Tamara
12. Filinowicz Lucyna
13. Filipiuk Mirosław
14. Ginszt Romuald
15. Gołowaczyk Witalis
16. Greczan Dorota
17. Grygoruk-Iwaniuk Alina
18. Grykowska Katarzyna
19. Jakimiuk Joanna
20. Jakoniuk Halina
21. Jacko Krystyna
22. Jańczuk Elżbieta
23. Jurczuk Alicja
24. Juszczuk Halina
25. Kardasz Katarzyna
26. Korolko Jerzy
27. Kotuszewska Grażyna
28. Kojo Anna
29. Krasnowska Ewa
30. Krasko Anna
31. Krupa Agnieszka
32. Lewczuk Tatiana

33. Łopata Barbara
34. Łukaszuk Anetta
35. Maciuka Anna
36. Malisz Paweł
37. Maksymiuk Katarzyna
38. Martyniuk Anna-Barbara
39. Mińko Iwona
40. Nadaryńska Jolanta
41. Panasiuk Dorota
42. Pietruszkiewicz Małgorzata
43. Podolec Jolanta
44. Rybak Piotr
45. Sapieżyńska Agnieszka
46. Selewońuk Andrzej
47. Siemieniuk Jolanta
48. Stepaniuk Maria c. Józefa
49. Stepaniuk Maria c. Konstantego
50. Szwed Adam
51. Szymański Ireneusz
52. Szryńska Jolanta
53. Tomczuk Irena
54. Troc Maria
55. Ustymowicz Agnieszka
56. Wasiluk Lucyna
57. Wasyluk Elżbieta
58. Warszycki Roman
59. Wiszniewska Anna
60. Wróblewska Janina-Barbara
61. Zdanowska Halina
14. Dwilińska Teresa
15. Filinowicz Elżbieta
16. Gagan Barbara
17. Gawryluk Mikołaj
18. Ginszt Barbara
19. Gorustowicz Iwona
20. Gromotowicz Anna
21. Gryc Rodion
22. Gutkowicz Ewa
23. Gwaj Joanna
24. Iwaniuk Eugeniusz
25. Iwaniuk Mirosław
26. Jakimiuk Jarosław
27. Jakimiuk Krystyna
28. Jakoniuk Halina
29. Krutel Jolanta
30. Kaczanowska Krystyna
31. Klimuk Elżbieta
32. Korolko Katarzyna
33. Korch Krystyna
34. Korcz Mirosława
35. Kosko Barbara
36. Kotelczuk Aneta
37. Kot Maria Agnieszka
38. Kraśko Anna
39. Kurjanowicz Barbara
40. Ławreszuk Dorota Barbara
41. Malesa Ewa
42. Marcinowicz Iwona
43. Michalczuk Joanna
44. Mironczuk Bogdan Krzysztof
45. Momotko Mirosław
46. Moroz Andrzej
47. Musiuk Dariusz Grzegorz
48. Nikołajuk Elżbieta
49. Noskowicz Joanna
50. Oniszczuk Jolanta
51. Orzechowska Joanna
52. Ostapczuk Jerzy
53. Paszko Roman
54. Pawluczuk Anna
55. Pietruczuk Janusz
56. Plewa Magdalena
57. Poskrobko Bożena
58. Prokopiuk Helena

1992 r.

1. Anchimiuk Halina
2. Baszun Katarzyna
3. Bachmat Ewa Janina
4. Bach Joanna
5. Berezowiec Elżbieta
6. Boltromiuk Małgorzata
7. Charytoniuk Anna
8. Charkiewicz Iwona
9. Chomczuk Taisa
10. Chworoś Elżbieta
11. Czykwin Mirosława
12. Dawidziuk Agnieszka
13. Dubiec Mirosława

- 59. Ruczaj Elżbieta
- 60. Sacharczuk Agnieszka
- 61. Sadowska Krystyna
- 62. Selewońiuk Cezary
- 63. Skiepko Małgorzata
- 64. Stańko Anna
- 65. Stasinkiewicz Halina
- 66. Stepaniuk Elżbieta
- 67. Suchodola Krzysztof
- 68. Surel Elżbieta
- 69. Timofiejuk Barbara
- 70. Tomaszuk Irena
- 71. Treszczotko Aneta
- 72. Tychoniuk Anna
- 73. Wasiluk Anna
- 74. Wasiluk Barbara
- 75. Wawrzeniuk Halina
- 76. Wróblewska Ewa
- 77. Zabrocka Anna
- 78. Zabrocka Maria Halina

1993 r.

- 1. Ambrożewicz Anna
- 2. Antoniuk Elżbieta
- 3. Awksentiuk Anna
- 4. Baszun Roman
- 5. Bilkiewicz Joanna
- 6. Bura Katarzyna
- 7. Czabaj Władysław
- 8. Daniluk Joanna
- 9. Dąbrowska Iwona
- 10. Demczuk Sławomir
- 11. Dubiec Anna
- 12. Fiedoruk Agnieszka
- 13. Gałko Anna
- 14. Gierasimiuk Anna
- 15. Grabowska Małgorzata
- 16. Gryc Dorota
- 17. Iwaniuk Dorota

- 18. Jakoniuk Jolanta
- 19. Jakubiuk Dorota
- 20. Jańczuk Barbara
- 21. Kalinowska Jolanta
- 22. Kazimiruk Anna
- 23. Karpień Tamara
- 24. Kiryłowicz Anna
- 25. Kononiuk Irena
- 26. Kononiuk Piotr
- 27. Korcz Walenty
- 28. Kuźma Ewa
- 29. Kwaśniewski Roman
- 30. Maciuka Marek
- 31. Masalska Agnieszka
- 32. Mantiuk Marzena
- 33. Nesteruk Ewa
- 34. Nesteruk Joanna
- 35. Niczyporuk Anna
- 36. Ostapczuk Jerzy
- 37. Paszko Agnieszka
- 38. Paszko Grażyna
- 39. Puczkło Śnieżyna
- 40. Romaniuk Anna
- 41. Romaniuk Barbara
- 42. Sakowska Elżbieta
- 43. Samosiuk Bogusława
- 44. Sawczuk Irena
- 45. Siegień Lucyna
- 46. Sielwiesiuk Ewa
- 47. Skiepko Anna
- 48. Smoktunowicz Anna
- 49. Supiło Ewa
- 50. Szymańczuk Renata
- 51. Szyryńska Ewa
- 52. Tomaszuk Mirosława
- 53. Truszkowska Aneta
- 54. Wasiluk Agnieszka
- 55. Zasim Joanna
- 56. Zińczuk Jolanta
- 57. Zubalewicz Bożena

© OCR: Камунікат.org, 2015

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2015

© PDF: Камунікат.org, 2015

змест — spis treści

Аляксандар Іванюк, Беларускі ліцэй у Гайнаўцы (гісторыя, падзеі, факты, людзі)

Уступ

Стан школьніцтва ў Гайнаўцы ў даваенны час

Беларускае школьніцтва ў Гайнаўцы ў час савецкай улады
(1939-1941)

Беларускае школьніцтва ў час нямецкай акупацыі

Беларускае школьніцтва ў пасляваенны перыяд

Мастацкі рух

Спартыўнае выхаванне

Кадры

Адвечная мара становіща рэальнасцю

Васіль Сакоўскі, 50-годдзе Гайнаўскага беларускага ліцэя
(1949-1999)

Fotografie

Aleksander Iwaniuk, Liceum Białoruskie w Hajnówce (historia, zdarzenia, fakty, ludzie)

Wstęp

Stan szkolnictwa w Hajnówce w okresie przedwojennym

Szkolnictwo białoruskie w Hajnówce w okresie rządów radzieckich
(1939-1941)

Szkolnictwo białoruskie w okresie okupacji niemieckiej

Szkolnictwo białoruskie w okresie powojennym

Ruch artystyczny

Wychowanie fizyczne

Kadra

Odwieczne marzenie staje się realne

Bazyli Sakowski, 50-lecie Liceum Białoruskiego w Hajnówce (1949-1999)

Wykaz absolwentów